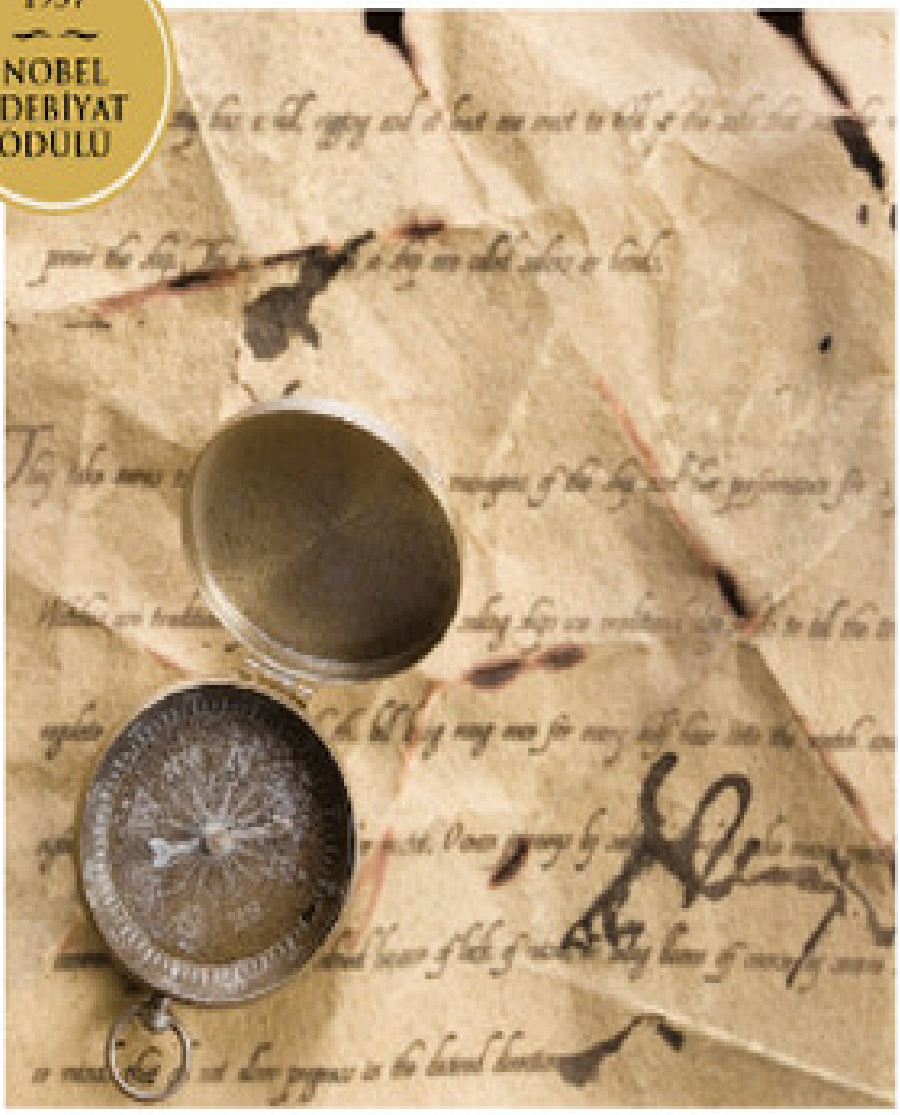
ALBERT CAMUS

YOLCULUK GÜNLÜKLERİ

1957
NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

GÜNLÜK

Çeviri: RAMİS DARA

CAN

4. BASKI

ALBERT CAMUS

YOLCULUK GÜNLÜKLERİ

GÜNLÜK

1957 NOBEL EDEBİYAT ÖDÜLÜ

Fransızca aslından çeviren

Ramis Dara

Journaux de voyage. Albert Camus
© 1978, Éditions Gallimard, Paris
© 1993, Can Sanat Yayınları Ltd. Şti.
Tüm hakları saklıdır. Tanıtım için yapılacak kısa alıntılar dışında yayıncının yazılı izni olmaksızın hiçbir yolla çoğaltılamaz.

1. basım: 1993
4. basım: Temmuz 2014, İstanbul
Bu kitabın 4. baskısı 1 000 adet yapılmıştır.

Kapak tasarımı: Ayşe Çelem Design
Kapak resmi: © iStockphoto.com / Przemyslaw Rzeszutko

Kapak baskı: Azra Matbaası
Litros Yolu 2. Matbaacılar Sitesi D Blok 3. Kat No: 3-2
Topkapı-Zeytinburnu, İstanbul
Sertifika No: 27857

İç baskı ve cilt: Özal Matbaası
Davutpaşa Cad. Emintaş Kâzım Dinçol San. Sit. No: 81/39, Topkapı, İstanbul
Sertifika No: 26699

ISBN 978-975-510-474-4

CAN SANAT YAYINLARI
YAPIM VE DAĞITIM TİCARET VE SANAYİ LTD. ŞTİ.
Hayriye Caddesi No: 2, 34430 Galatasaray, İstanbul
Telefon: (0212) 252 56 75 / 252 59 88 / 252 59 89 Faks: (0212) 252 72 33
www.canyayinlari.com
yayinevi@canyayinlari.com
Sertifika No: 10758

ALBERT CAMUS, 1913 yılında Cezayir'de dünyaya geldi. Cezayir Üniversitesi'nde sürdürdüğü felsefe öğrenimini sağlık sorunu nedeniyle yarıda bıraktı. 1938'de Paris'e gitti, ilk yapıtları *Tersi ve Yüzü* ve *Düğün* bu dönemde yayımlandı. Edebiyat dünyasına asıl girişini, 1942'de yayımlanan *Yabancı* adlı romanı ve *Sisifos Söyleni* başlıklı felsefi denemesi belirledi. Birbirini tamamlayan bu iki yapıtta, varoluşçu izler taşıyan "saçma" felsefesini geliştirdi. *Başkaldıran İnsan, Yaz, Sürgün ve Krallık* isimli eserleriyle hem edebiyat hem de düşünce alanlarında yetkinliğini kanıtladı. *Mutlu Ölüm* ve *İlk Adam* adlı romanları ölümünden sonra yayımlandı. 1957'de Nobel Edebiyat Ödülü'ne değer görülen ve bugün XX. yüzyıl edebiyat ve düşünce dünyasının en önemli adlarından biri kabul edilen Albert Camus, 1960 yılında bir trafik kazasında yaşamını yitirdi.

RAMİS DARA, 1953 yılında Manisa'da doğdu. Konya İmam Hatip Lisesi ve Atatürk Üniversitesi, Fransız Dili ve Edebiyatı Bölümü'nü bitirdi. 1977-1981 yılları arasında Fransızca öğretmenliği, 1981-1985 arasında radyo metin yazarlığı yaptı. 1993-1999 yıllarında *Yeni Biçem* dergisini çıkardı. 1986 yılından beri Uludağ Üniversitesi Eğitim Fakültesi'nde okutmanlık yapıyor. *İç Sızıları* (1985), *Şiir Çünkü Şiir* (1988), *Edebiyatçı Aydın Değildir* (1998) ve *Kırık Amfora* (1999) başlıklı deneme ve eleştiri kitapları da bulunan Dara, Albert Camus'nün *Düğün, Yaz* ve *Mutlu Ölüm* adlı eserleri ile *Yolculuk Günlükleri*'ni dilimize kazandırdı.

İçindekiler

Önsöz 11
ABD / Mart-Mayıs 1946 15
Güney Amerika / Haziran-Ağustos 1949 45

Önsöz

Birkaç yıl önce, Albert Camus'nün *Defterler*'inin ikinci cildini yayımlarken biri ilkesel, öbürü teknik olmak üzere iki sorunla karşılaştık. Güney Amerika'ya ayrılmış defter ötekilerin arasında yer almamıştı, aynı zamanda elyazması da farklıydı.[1] Taşıdığı başlık şuydu: "Güney Amerika Yolculuğu." Yazarın bu konuda kararsız kaldığı açıktı. Ayrıca, 1954'te, bana bu *Defterler*'in tümünü daktiloya çekilmiş olarak gösterdiğinde de, bu Güney Amerika yolculuğu ayrı bir dosyada yer alıyordu.

Zaten, üstünkörü bir inceleme bunu kanıtlar: Konu yolculuk ilişkisidir, bununla ilgili olmayan bütün düşünceler dışarıda bırakılmıştır. Camus onu genişletmeyi, uzun bir anlatı oluşturmayı mı tasarlamıştı? Bu konuda elimizde hiçbir kanıt yok. Ama her şey, bu yolculuk ve bağıntılarının onun kafasında ayrı bir yer tuttuğunu gösteriyor. Öyleyse, defter de bir cilt oluşturamayacak kadar ince olduğundan, onun yayınını hangi biçimde gerçekleştirebilirdik? Doğal olarak, ona, defterlerin zamandizinsel akışı içinde bütünleşmiş olarak bulunan Kuzey Amerika Yolculuğu'nu[2] eklemeyi düşündük. Atlantik'i geçiş

1. Elyazılı *Defterler*'in dördüncüsünde, "Bkz. Güney Amerika Günlüğü, Haziran-Temmuz 1949" açıklaması bulunuyor.

2. Bu sayfalar, öncekiler gibi bir öğrenci defteri olan V. defterde elyazısıyla yazılıydı; metin de, yola çıkmadan önce başlanmış sayfadan başlıyor. İki daktilo metnindeki sayfaların numaralanışında hiçbir kopukluk görülmüyor. Notların kalemin ucuna geldiği gibi tutulduğu ve üzerinde düzeltme yapılmadığı da su götürmez bir gerçek.

ve New York'u tanımayla ilgili kimi turistik notlar dışında, Camus'nün, yolculuğunu renklendiren tanışmalarıyla serüvenlerinden çok az söz ettiği, New York ve Harvard'da verdiği konferanslarla bunların uyandırdığı tepkiler üzerine çok az şey aktardığı göz önüne alınırsa, bu bütünleşme oldukça mantıklı. Tersine, ABD yolculuğu günlüğünde, 1945 ve 1946 yıllarıyla ilgili defterlerin orasına burasına serpiştirilen düşünceler, özellikle de *Veba* vardır.

Sonuçta, bu doku farklılıklarına karşın bu iki defteri bir araya getirmeye karar verdik. Metin; daktiloya çekilmiş pek çok metinle, biri, aynı toplam içinde yer alan bütün defterler gibi Madam Camus'ye -ABD Yolculuğu Defteri- öbürü denetlememiz için güvenip onu bize veren Madam Maria Casarès'e ait olan elyazmalarını, Madam Camus'yle karşılaştırarak ortak okumamız sonucunda ortaya çıktı.

Her türlü gereksiz düşünceyi önlemek için, bu metinlerin öncekiler gibi en küçük bir kesinti yapılmadan yayımlandığını bir kez daha belirtelim. Adları belirtmek üzere kullanılan başharfler yazar tarafından seçilmiştir. Bu arada bir istisna: Bir kişinin adını X harfiyle iki kez biz değiştirdik.

* * *

İki defterin ortak, ilginç bir yanı var: Bize Camus'nün ham notlardan işlenmiş yapıtlara nasıl geçtiğini gösteriyorlar. "ABD'ye Yolculuk"un kimi parçaları "New York Yağmurları"nda bulunuyor; "Güney Amerika'ya Yolculuk"un önemli bölümleri gerek "Denizin Bağrında"da (*Yaz*), gerek daha geniş biçimde *Büyüyen Taş*'ta yeniden ele alındı: Gerçekten görülmüş iki dans sahnesi, Camus'nün kaleme almış olduğu ender egzotik metinlerden birine katışıyor; basit folklor olguları gibi kaydedilen Iguapa yolculuğu ve büyüyen taş yan-olgusu, öyküde simge değeri kazanıyor. Öykü üzerinde ne düşünülürse düşünülsün, hem olayın söylence düzeyine ulaşmadan önce uğradığı dönüşümün böylesine açık olduğu çok az örnek vardır hem de yazar için yorucu ve çökertici bir yolculuktan çıkarılmış istemli, iyimser bir söylence.

Yolculukların her birinin konumları, Camus'nün davra-

nışları üzerinde etkilerini gösterirler: 10 Mart 1946'da başlayan ABD yolculuğu, henüz yaygınlıkla tanınmayan bir yazarın olduğu kadar ünlü bir gazetecinin de yolculuğudur. İşte, "Direnişten Devrime" savsözünü gururla dalgalandıran bir gazetenin temsilcisine dikkatle –ve kaygıyla– bakan Amerikan polis teşkilatının kuşkulu yaklaşımının nedeni budur. İlginç olan şu ki, bir Fransız gezgine şaşkınlık verecek her şeye sahip olmalarına karşın, Camus bize Amerikan üniversitelerinden ve en tanınmışları Harvard'dan hiç söz etmez; oysa Harvard'ın aylık bülteninde onun gelişinden izler kalmıştır. Kaydedilen kimi notların satır aralarından, gökdelenleriyle olduğu gibi alanlarıyla da sınırsız olan bu Yeni Dünya'nın önünde kimi kez hayranlık, kimi kez kınama dolu bir tür ürküntü ve bu dev gücün bilinçsizce içerdiği yayılmacılığın karşısında duyulan belirsiz bir endişe sezilir. Dönem aşağı yukarı Doğu'yla Batı'da iki düşman blokun –dayanma noktalarından biri ABD– ortaya çıktığı dönemdir ve Camus bunlardan birini seçmeyi inatla reddedecektir. Ne var ki, bu yolculuğun hemen ardından eski ilkokul öğretmeni Mösyö Germain'e içini şöyle açmıştır: "Amerika yolculuğum bana, burada ayrıntılarıyla saymamın haddinden fazla zaman alacağı pek çok şey öğretmiştir. Burası, özgürlüğü güçlü ve disiplinli, ama başta Avrupa olmak üzere çok şeyi de tanımayan büyük bir ülke."

Güney Amerika yolculuğu farklı özelliktedir: Camus ona kararsızlıkla yaklaşır: Ama daha çok veremin yeniden depreşmesinden duyulan kuşku yüzündendir bu. Bu anlamda, onun izlediği yol, daha sonra "Denizin Bağrında"nın izlerini taşıyacağı, yeniden depreşen hastalığın da yoludur. Sevenlerinden büyük acı duymadan ayrılamaz Camus, bunun içindir ki postadaki gecikmelere kızgınlık gösterir. Sonunda, bu onun ilk resmî ve ön planda olduğu gezisidir: Artık bu olanak ona tanınmayacaktır (oysa daha sonra İtalya'da ve Yunanistan'da konferanslar verecek); eğlendiği olsa da, çokluk, gezip görme amaçlı bu tür yolculuklara özgü çeşitli güçlüklerle canı sıkılır: Değişik ve çok zaman düş kırıcı tanışmalar, karşılayıcıların ve kabullerin hiç durmadan değişen nitelikleri; bütün bunlar, toplumun üst kesiminin davranışlarından nefret eden ve bu yolculuğu kabul etmekle bağımlılıkları da kabul ettiğini bilen bir adamı kızdırmak üzere gerçekleşir. Bunun için de o, aşırı

derecede yüklü ve değişik ilgilere dönük bir izlenceye isteyerek, özündeyse istemeden uyarken görülür.

Sonuç olarak bu sayfalar, gemiden başlayarak Vigny okumasının azdırmaktan başka işe yaramadığı bir bunalım durumunun damgasını taşırlar: Camus'nün baş etmek için aylar harcadığı gövdesel bunalım; derin bir sürgün duygusuyla olduğu gibi intihar takınağıyla da kendini gösteren duygusal ve aktörel bunalım; yine, *Büyüyen Taş* özsuyunu buradan, bu yolculuktan alır.

Bu yüzden de bu gezi, bu Amerikan topraklarının bir Avrupalıya sunduğu derin karşıtlıklara özellikle duyarlı görünüyor: Aşırı yoksulluğun karşısında zenginlikler; incelmiş ve barbar kültür, hem de kimi zaman aynı kişilerle birlikte yer alır. Her dikkatli gözlemcinin fark ettiği, bu topraklardaki, özellikle de büyük kentlerdeki şu dev, aşırı nüfus artışı sorununu saymazsak! Camus henüz Üçüncü Dünya diye adlandırılmaya başlanan şeyi kaygıyla keşfeder. Kuşkusuz bunu ancak uçak yolculuklarıyla toplumun üst kesimindekilerin eğlencelerinin birbirine karıştığı bir kargaşa ortamında fark etmekten de üzüntü duyar.

* * *

İki yıl arayla iki yolculuk. Bunu izleyen on iki yıl içinde Camus dışarıda konferanslar vermeye çok az razı olacak; Japonya için önerilen bir "servet"i reddedecek. Stockholm'deki Nobel Ödülü törenlerine zorunlu olarak katlanacak. Bunun için, ayrıca yayıncılarıyla Roger Martin du Gard'ın üstelemeleri gerekecektir.

Yazar, aykırı biçimde, büyük kaynakları olmayan bir delikanlıyken Avrupa'yı özgürce dolaşmasına karşın, 1948'den sonra ününün doruğundayken genellikle benzerlerinin varlıklarına renk katan yolculuklardan kaçınacaktır.

R. QUILLIOT

ABD

Mart-Mayıs 1946

Amerika. Yola çıkış. Her yola çıkışa özgü o hafif sıkıntı geçti. Trende Amerika'ya çeşitli ilişkilerde bulunmaya giden psikiyatr R.yi buluyorum. Gemide kamaramda olacağını biliyorum, onu nazik ve cana yakın bulduğum için bu hoşuma gitmiyor değil. Kompartımanımda başlangıçta gürültü patırtı yapan, daha sonra uykuları gelen üç çocuk, onların ufak tefek hizmetçileri, açık renkli gözleriyle, zarif ve iriyarı anneleri ve karşımda ağlayan ufacık sarışın bir kadın var. Sorunsuz bir yolculuk, biri dışında. Sarışın genç kadına kimi yardımlarda bulunuyorum. Rouen'a varmadan önce, uzun bir hayvan kürkü giymiş ve yüzünde şaşkınlık çizgileri bulunan, iriyarı bir kadın, beni, bu vagondaki herkesin Amerika'ya gidip gitmediği konusunda sorguya çekiyor. Evet, ben oraya gidiyorum. "Evet!" Özür diliyor ve benim oraya ne yapmaya gittiğimi öğrenip öğrenemeyeceğini soruyor. "Kimi konferanslar vermeye." "Yazınsal mı, yoksa bilimsel mi?" "Yazınsal." Elini hızla ağzına götürerek gerçek bir tiyatro çığlığı atıyor. "Ay, bu ne harika!" diyor. Ve iki saniye sonra gözlerini süzerek ekliyor: "Ben de yazın dünyasındanım." "Gerçekten mi?" diyorum. "Evet, yakında bir şiir kitabı yayımlayacağım." "Çok iyi," diyorum. "Evet, Rosemonde Gérard'dan bir önsöz kopardım. Benim için çok güzel

bir sone yazdı." "Yaşa." "Ay, kuşkusuz bu ilk kitabım. Ama yazın dünyasına Rosemonde Gérard'ın bir önsözüyle adım atmak..." "Hangi yayıncıdan çıkacak?" Bana tanımadığım bir yayıncı adı veriyor. Dizelerinin ölçülü uyaklı olduğunu söylüyor: "Çünkü ben klasik türü yeğliyorum. Çağdaş yazın hakkında sizin ne düşündüğünüzü bilmiyorum, ama ben anlamadığımı sevmem," vb., vb. Rouen'da trenden iniyor ve R.nin New York'taki adresini unuttuğum için Paris'e göndermek istediğim bir telgrafı benim adıma çekmeyi öneriyor. Yanıt alamadığıma göre telgrafı çekmedi.

Yemek vagonunda R.yi buluyorum ve cevizlerini kıramayan ufacık sarışının karşısında yemeklerimizi yiyoruz. Havre'da büsbütün hapı yutmuş görünen küçük kadın yardımımı istiyor. Otobüs beklerken konuşuyoruz biraz. Kadın Philadelphia'ya gidiyor. Otobüs kir pas içinde eski bir cezaevi arabası. Molozlar içinde geniş şantiyeleriyle, Le Havre. Hava yumuşak. Oregon'un karşısına vardığımızda bunun bir yük gemisi olduğunu fark ediyorum, kocaman, ama sonuçta bir yük gemisi. Gümrük, kambiyo, bir aynasızın içinde adınızı aradığı küçük fiş kutusuyla polis karakolu – arama sırasında tenimde beliren ter damlalarından dolayı kutu belleğimde yer ediyor. Ve sonunda gemideyiz.

Duşu ve WC'siyle dörtlü kamara beşli duruma gelmiş, içinde bir şeyleri devirip dökmeden aksırmak olanaksız. Metrdoteli görmek için yemek salonuna geçmemiz isteniyor. Gerçekte bu, bir güldürü oyununa katılmaktan başka bir şey değil. Metrdotel tıpkı Amerikan filmlerinde görülen Fransızlara benziyor, ayrıca, sağa sola kaş göz işaretlerinden oluşma tikleri var. Uyumlu yemek masaları oluşturmaya çalışıyor ve bu amaçla, akıllı ev sahipleri gibi bir plandan, özellikle tanınmış yolcuların kimilerinin unvanlarından yararlanıyor. Beni doğallıkla ge-

mide bulunan bir gazeteciyle[1] birlikte oturtmak istiyor. Ama şiddetle karşı çıkıyorum, sonuçta R. ile ve –ne harika– adı Jeanne Lorette[2] olan ufacık sarışınla aynı masayı paylaşıyorum. Güzel kokular içinde çalışan küçük bir Parisli kadın bu, bu sabah, kendisi için her şey demek olan ikizi kız kardeşinden ayrıldığı için ağlamış, ama Philadelphia'ya evleneceği bir Amerikalıyla buluşmaya gidiyordu. R., bu Lorette'in doğallığı, akıllılığı ve nezaketinden hoşnut. Ben de öyle. Ama kamaradan pek hoşnut değiliz. Ortaya konmuş olan ek yatakta yetmiş yaşında yaşlı bir adam kalıyor. Üstümdeki kuşet, ticaretle uğraştığını sandığım orta yaşlı birine ait. R.nin üstünde, Şanghay'a giden, gürültücü, gözüpek bir yüz ifadesi olan bir konsolos yardımcısı bulunuyor. Yerleşiyoruz, ben çalışmaya başlamaya karar veriyorum.

Akşam yemeğinde R.yi, Lorette'le kompartımandaki iriyarı kadını (o kadar da iriyarı değil – tersine ince ve zarif) ve "ticaretle iştigal eden" Meksikalı bir çifti buluyorum yeniden. İki kadın bizim Lorette'e biraz küçümsemeyle bakıyor gibiler. Ama doğal olmakla yetindiği için, içlerinde en niteliklisi de Lorette. Bize tanımadığı kayınvalidesinin kendisine son derece nazik mektuplar gönderdiğini, Amerika'daki kayınvalidelerin olağanüstü kişilikli insanlar olduklarını sandığını söylüyor. Nişanlısı çok dindar biri, ne içki ne sigara içermiş. Lorette'ten yola çıkmadan önce günah çıkartmasını istemiş. Yola çıkış günü kiliseye gitmek için sabah saat altıda kalkmış (önceki günler başvurmuş), ama kilise açılmamıştı, trense erken hareket ediyordu. O da bu durumda orada günah çıkaracağını söylüyordu, o hafif Paris ağzıyla (ama çok

1. Camus geziyi gazeteci sıfatıyla yapıyor.

2. (Fr.) Lorette "yosmacık" anlamına geliyor, Camus'nün işaret ettiği şey bu. (Ç.N.)

kötü ve çok hızh konuşuyor, söylediğini anlayabilmesi için insanın başını uzatması gerekiyor). "Böyle konuşmayı yeğliyorum, çünkü Amerika'daki, kendisine söylediğim şeyi anlayamayacak ve böylece günahımı bağışlayacak." Ona böyle durumlarda insanın günahının her zaman bağışlanacağını açıklıyoruz. "Korkunç olanların da mı?" Elbette, diyor R., güvenle. Ve ona kuşkusuz gemide de bir din adamının bulunduğunu belirtiyoruz.

Yemekten sonra R.yle, bu güzelim Lorette'in kaygısını başkalarına anlatarak dağıtmaya çalıştığı, sonuçta bizzat kendi gözünde durumunu güçlendirmek istediği kanısına varıyoruz – ayrıca belki durumu fena da sayılmaz, ama önemli değil. Yine, her ne olursa olsun bu küçük, hoş yaratığa layık olduğu bütün mutlulukları dilemekte birleşiyoruz. Yatış pek sıkıntılı. Gerçek bir koğuş havası. İki kişi horluyor, yaşlı adam ve tüccar. Üstelik, R. ile lombozu açmıştık, ama ihtiyar geceleyin onu kapatıyor. Başkalarının soluğunu soluyormuş duygusunu yaşıyor ve güverteye yatmaya gitmek gibi çılgın bir istek duyuyorum. Yalnız soğuk düşüncesi beni engelliyor. Yedi buçukta uyanış, çünkü sekiz buçuktan sonra kahvaltı yapılamıyor. Sabah çalışma. On ikiyi çeyrek geçe öğle yemeği. Meksikalı bana, Meksika'da Fransız parfüm firmalarının temsilciliğini yaptığını söylüyor, Fransız kalitesini övüyor. Karşımdaki güzel, parlak gözler gururunu yitiriyor biraz ve adamın durumunda çokça sıkılganlık bulunduğu fark ediliyor. Lorette bize, evlerinde Fransa hakkında asla kötü şey söylenmesine izin vermeyeceği güvencesini veriyor. Gözümüzün önünde, yargı yetisiyle dikkate değer bir Anversli portresi çiziyor. (Anversli erkekler eşlerine bir mücevher aldıklarında, bu ancak yontulmamış bir elmas olur, hiçbir zaman işlenmiş bir yüzük değil. Böylelikle ellerinde sermaye oluşur. Ve kürk mantolar. Her an geçerli birikimler, yani.)

Öğleden sonra konsolos yardımcısıyla konuşuyoruz. Fazla şaşırmaksızın onun Oranlı olduğunu öğreniyorum. Ve doğallıkla birbirimizin sırtına güçlü şaplaklar vuruyoruz. En inanılmaz ülkelere gitmiş, bunların içinden Bolivya'dan söz ediyor bana uzun uzun. La Paz, denizden dört bin metre yükseklikteymiş. Otomobiller orada güçlerinin yüzde kırkını yitirir, tenis topları hedefe güçlükle ulaşır, atlar ancak çok kısa engellerden atlarmış. Yemekte sarmısağa bayılırmış konsolos yardımcısı. Karısı ince ruhlu bir Polonyalı, R.ye büyü öyküleri anlatıyor. Saat on beş. Hareket. Deniz güzel. Karalar bağlamış bir denizci karısı, çeşitli uğurlama davranışları yaparak gemiyi izleyip dalgakıran boyunca beceriksizce koşuyor. Son Fransa imgesi, şu, yaralı toprak kıyısındaki yıkık dökük yapılarınki.

Çalışma. Akşam yemeğinde Meksikalı, gümrük öyküleri anlatıyor. İçlerinden yalnız biri ilginç: Meksika'da bir kaza sonucunda bacağı kesilen ve kesik bacağını kristal bir kutuda yanında götürmek isteyen Amerikalı adamınki. Bu nesnenin salgın hastalıklara karşı korunmayla ilgili soruşturma kapsamına girip girmediğini öğrenmek için üç gün süren bir tartışma. Ama Amerikalı bacağından ayrılmayacağını, gerekirse Meksika'da kalacağını açıklamış, Birleşik Devletler de onurlu bir yurttaşından olmak istememiş. Lorette, boyuna öksürüyor ve deniz tutmasından korkuyor. R. telkinle onu bu sayrılıktan kurtarmak istiyor. Ve oldukça ustalıkla bunu başarıyor. Akşam yemeğinden sonra açık renk gözlü, iriyarı hanımla; Madam D.yle bir kadeh içki içiyorum. Kocası Washington Büyükelçiliği'nde görevli.

Salı, saat on. Gece, kısa da olsa, iyiydi. Bu sabah yağmur yağıyor, deniz kabarıyor. Bar hemen hemen boş. Erinçle çalışıyorum. Atlantik güvercin kanadı renginde. Öğle yemeğinden önce uzanıyorum, yüreğim kabarık ve

yarım saatin sonunda bir çamçak balığı[1] gibi diri olarak uyanmak üzere kestiriyorum biraz. Öğle yemeğinde çekimserlikler. Lorette'imiz gün boyunca kuşetinden çıkmıyor. Meksikalılar masadan yemek sona ermeden ayrılıyorlar. Madam D., R. ve ben dostça çene çalıyoruz. Ama R. biraz rahatsız, yatmaya gidiyor. İyi olmama karşın ben de aynısını yapıyorum. Kafam çalışamayacak kadar dağınık. Ama *Savaş ve Barış*'ı okuyorum. Nataşa'ya nasıl da âşıktım!

Daha sonra gün ağır ve tekdüze biçimde uzayıp gitti. Akşam yemeğinden sonra kürk tüccarı X. bana Doğu'nun bilgeliğinden söz ediyor. Bu, hiçbir zaman beş dakikadan fazla dayanamadığım bir söyleşi biçimidir. Yeniden Nataşa Rostov'u bulmak üzere yatağa giriyorum.

Çarşamba. Ateşle ve belli belirsiz bir anjinle kalkış. Ama bozuk denize karşın güzel bir güneş. Sabahı güneşte uzanmış olarak geçiriyorum. Öğleden sonra güvertede R. ile İngilizce, kaptan köşkünde de Madam D. ile kokteyl. Akşam yemeğinden sonra R. hekimlik anılarını anlatıyor. Dachau. İshali birbirinin üstüne akan can çekişenler yığını.

Perşembe. Grip üşütmesiyle berbat bir gün. Akşam R. ve Madam D. ile içtiğim biraz şampanya canlandırıyor beni. Ama kafam boş. Öğleden sonra İngilizce yine de.

Cuma. Grip yatışıyor. Ama yaşam öyle tekdüze ki. Sabah çalışıyorum biraz. Deniz hep güçlü. Öğleden sonra Konsolos (Dahoui) ile birlikte, Madam D. ile L.yi ka-

1. Kemikli balıklar takımının, sazangiller familyasından, 36-40 cm boyunda, Avrupa tatlı sularında ve Türkiye'nin çeşitli göllerinde yaşayan bir tür. Kızılgöz. (Y.N.)

maramızda konuk ediyoruz. Hoş çene çalış. Konsolos, (Cezayirli tumturaklılığıyla) konsolosluğun bekleme salonunda bağlı bulunan dört orangutan yüzünden, konsolosa ilk ziyaretini yapamayan Hadrianopolisli[1] çelimsiz konsolos yardımcısının öyküsünü anlatıyor. Sonunda adam buna karar verir, ama konsoloslukta günler korkuyla geçmektedir. Çözüm olarak konsolos bu hayvanlardan birinin bir kutu kibrit yuttuğu için öldüğünü açıklayınca, o da her gün, hayvanlardan birine sevgiyle bir kibrit kutusu getirir verir, ölümler birbirini izler. Bütün hayvanlar toprağa verilince konsolos yardımcısı rahat bir soluk alır.

Bir de Cidde'de, başka yerlerde kendini içkiye vuran ve (bana göre) yalnızlık içinde ölen otuz yıllık konsolosların bildik öyküsü.

Akşam yemekten sonra, Azor açıklarından geçeceğimiz için güverteye gidiyorum, yola çıkıştan beri esen sert rüzgârdan korunduğum bir köşede, aynı düz devinimle geminin üzerinden kayan çok iri ve ender yıldızlarıyla duru gecenin tadını çıkarıyorum. Solgun bir ay, eşit bir yansımayla ele avuca sığmaz suyu da aydınlatan, parıltısız bir ışık yayıyor gökyüzüne. Yıllardır yaptığım gibi bir kez daha, köpükle dümen suyunun su üzerinde oluşturduğu resimlere, örülen ve çözülen şu dantelaya, şu akışkan mermere bakıyorum... bir kez daha, nice zamandır benden kaçıp duran şu, olağanüstü deniz, su, ışık çiçeklenişini benim için biraz elle tutulur kılacak doğru ölçüyü arıyorum. Boşuna yine. Benim için, sürüp giden bir simge bu.

Cuma. Cumartesi. Pazar. Benzer izlence. Deniz hep çok çok dalgalı, güneye doğru iniyor, Azor Adaları'nı geçiyoruz. Bu küçücük toplum hem coşku verici hem tek-

1. Hadrianopolis. Edirne'nin eski adı. (Ç.N.)

düze. Herkes zariflik ve görgüyle övünüyor. İnsanın köpeksi yanı bilgiçlik. Ama kimileri açılıyorlar. Kürkçü X. gemide. Böylece onun, görkemli bir porselen sofra takımının, olağanüstü bir gümüş takımının vb.nin olduğunu, ama asıllarını saklayarak yaptırttığı sahtelerini kullandığını öğreniyoruz. Bu durum bana onun, sahte bir aşktan başka bir şey yapmadığı, sahte bir karısının da bulunduğu izlenimini veriyor.

Üç-dört yolcunun ABD'ye sermaye ihracatı için gittiği belli oluyor. Hatta bana, kendi niteliği gereği son derece cinlik dolu çözüm yolları açıklamalarına ses çıkarmıyorum. "Dikkat edin," diyor biri, "ben devlete karşı bir şey yapmıyorum. Onun niyetleri yerinde de, ticaretten bir şey çaktığı yok." Onlar bunu, alım-satım işlerini biliyorlar. Hep sevimli bir yol arkadaşı olan R. ile çağın tek sorununun para sorunu olduğunu dile getiriyoruz. Açgözlülük ve iktidarsızlıkla kirletilmiş, kokuşmuş ağızlar. Ne mutlu ki kadınların arkadaşlığı var. Gerçek ve dünya bundan başkası değil. Madam D. gittikçe daha çekici oluyor. L. de öyle.

Pazartesi. Görkemli gün. Rüzgâr yatışmış. Deniz ilk kez dingin. Yolcular yağmurdan sonra biten mantarlar gibi güverteye çıkıyorlar. Keyifle soluk alınıyor. Çarpıcı güneşiyle görkemli akşam. Yemekten sonra denizin üzerinde ay ışığı. Madam D. ile insanların çoğunun yaşamak istedikleri yaşamı yaşayamadıkları ve korkakça davrandıklarını düşünüyoruz.

Pazar. Akşama varacağımız bildiriliyor. Hafta baş döndürücü biçimde geçti. Ayın yirmi biri salı akşamı masamızdakilerle ilkbahları kutlamaya karar veriyoruz. Sabahın dördüne kadar içki. Ertesi gün de. Kırk sekiz saatlik hoş bir keyif, bu sırada bütün ilişkiler hızlanıyor. Madam D. çevresine karşı başkaldırı içinde. L. bana yakında bir mantık evliliği yapacağını itiraf ediyor. Cumar-

tesi günü Gulf Stream'i geride bırakıyoruz, sıcaklık korkunç biçimde düşüyor. Zaman bu arada çok hızlı geçiyor, artık yolculuğun sonuna varmakta onca acelem yok. Konferans metnimi bitirdim. Geri kalan zamanda denize bakıyorum, özellikle de, gerçekten zeki biri olan R. ile ve doğallıkla Madam D. ve L. ile çene çalıyorum.

Bugün saat on ikide kara görünüyor. Geminin çevresinde sabahtan bu yana martılar uçuşup duruyor, güvertelerin üzerinde asılıp kalmış gibi devinimsiz duruyorlar. İlk olarak Orléans Kapısı'na benzeyen Coney Island'ı görüyoruz. "Burası tıpkı Saint-Denis ya da Genevilliers," diyor L. Gerçekten de öyle. Soğukta kül rengi rüzgâr, yassı gökyüzü, bütün bunlar oldukça can sıkıcı. Hudson Koyu'na demirliyoruz, ancak ertesi sabah karaya ayak basacağız. Uzakta sisler içinde Manhattan'ın gökdelenleri. Beni ilgilendirmeyen gösteriler karşısında olduğum gibi yüreğim dingin ve duyarsız.

Pazartesi. Bir gün önce çok geç yatılmış. Çok erken kalkılıyor. New York Limanı'na çıkıyoruz. Sise karşın ya da sis nedeniyle korkunç görünüm. Düzen, erk, ekonomik güç burada. Bunca hayran olunası insandışı şey karşısında yürek titriyor.

Bütün yolcuların içinde bir tek beni kuşkulu buluyorlar, uzun formalitelerin ardından saat ancak on birde karaya ayak basıyorum. Göçmen bürosu görevlisi sonunda benden, uzun süre alıkoymuş oldukları için özür diliyor.[1] "Buna zorunluydum, ama nedenini size söyleyemem." Giz, ama beş yıllık bir uğraştan sonra!

C., E. ve bir konsolosluk temsilcisi tarafından karşılanış. C. değişmemiş. E. de öyle. Ama bütün bu panayır

1. Daha sonra bu kuşkunun kökeninde *Combat* dergisinin izlediği yayın politikasının yattığı anlaşılacaktır.

ortamında L.yle, Madam D.yle ve R.yle vedalaşmalarımız hızla ve soğukça oluyor.

Yorgunluk. Gribim depreşiyor. New York'tan edindiğim ilk izlenim titreyen bacaklarıma yansıyor. İlk bakışta insandışı çok çirkin bir kent. Ama insanın görüşünü değiştireceğini biliyorum. Dikkatimi çeken ayrıntılar şunlar: Çöpçüler eldiven takmışlar, kavşaklarda görevlilerin araya girmesine vb.ye gerek duyulmadan trafik bir sıkıdüzen içinde yürüyor, bu ülkede kimsenin asla bozuk parası yok ve herkes bir dizi filmden çıkmış havasında. Akşamleyin, yorgun ve ateşler içinde taksiyle Broadway'i geçerken, ışık panayırıyla büsbütün sersemliyorum. Beş yıl süren geceden çıkıyorum, bu şiddetli ışık cümbüşü ilk kez bana yeni bir anakarada bulunduğum duygusu veriyor. (Camel sigaraları için on beş metrelik kocaman bir tabela: Ağzını iyice açmış bir G.I.[1] kocaman ve *sahici* duman dalgaları salıyor.) Her şey sarı ve kırmızı. Gövdemden olduğu kadar yüreğimden de rahatsız, ama iki gün sonra düşüncelerimin değişeceğini çok iyi bilerek yatıyorum.

Salı. Ateşle kalkış. Öğleden önce dışarı çıkamıyorum. E. geldiğinde biraz daha iyiyim, onunla ve Macar gazeteci D. ile bir Fransız lokantasına öğle yemeğine gidiyorum. *Sky-scraper*'lara[2] dikkat etmediğimi fark ediyorum, bana çok doğal görünmüşler. Bu bir genel oranlar sorunu. Hem sonra sürekli baş kalkık yaşanamaz da. Bu durumda kendi görüş alanında yalnızca usa uygun bir kat oranın vardır. Olağanüstü yiyecek dükkânları. Bütün

1. (İng.) *Galvanized Iron.* Çinko kaplı metal. İkinci Dünya Savaşı'nda askerlerin metalden yapılma teçhizatından dolayı Amerikan ordusu askerleri bu isimle anılıyordu. (Y.N.)

2. (İng.) Gökdelen. (Ç.N.)

Avrupa'yı çatlatacak şey. Sokaklardaki kadınlara, giysilerdeki renk uyumuna, takmış takıştırmış böceklere benzeyen kırmızı, sarı, yeşil taksilerin canlılığına hayran oluyorum. Kravat satan mağazalara gelince; inanmak için onları görmek gerekir. Bunca zevksizlik örneği zor düşünülebilir. D. bana Amerikalıların düşünceleri sevmediğini belirtiyor. Söylenen bu. Ben kuşkuluyum.

Saat üçte Régine Junier'yi görmeye gidiyorum. Bütün servetini önüme seren hayranlık uyandırıcı koca kız, çünkü babası veremden yirmi yedi yaşında ölmüş ve bunun üzerine... İki göz odada, kendi diktiği son derece çirkin bir yığın şapkanın ortasında yaşıyor. Ama hiçbir şey, sözcüklerinin her birinin ortaya koyduğu bu cömert ve dikkatli yüreğin yerini tutamaz. Ateşten bitkin bir durumda ve yatmaya gitmekten başka bir şey düşünmeden, ondan ayrılıyorum. Öbür buluşmalara aldıran kim. –New York'un kokusu– demirle çimento karışımı hoş bir koku – demir daha baskın.

Akşamleyin L.M. ile Rubens'te yemek. Bana sekreterinin öyküsünü anlatıyor, tam bir *American tragedy*. Kadın iki çocuğunun babası olan bir adamla evlidir, ilerleyen yıllarda, annesiyle birlikte kocanın oğlancı olduğunu keşfederler. Ayrılık. Püriten Protestan olan anne, aylar boyunca çocuklarının soysuzlaşacağı düşüncesiyle kızın beynini yıkar. Budala kız sonunda birini boğar, öbürünü boğazlar. Sorumsuz bulunarak serbest bırakılır. L.M. bana Amerikalılarla ilgili kişisel kuramını anlatıyor. Dinlediğim on beşinci kuram bu.

Doğu 1. Cadde'nin köşesinde, bağırıp çağıran mekanik bir gramofonun bütün sesleri bastırdığı küçük bir içkili yer. Beş dakikalık bir sessizlik elde etmek için beş sent harcamak gerekiyor.

Çarşamba. Bu sabah biraz daha iyiyim. *New Yorker'*

dan sevimli bir adamın, Liebling'in ziyareti. Önce Chiaromonte,[1] sonra Rube. Son ikisiyle birlikte bir Fransız lokantasında öğle yemeği yiyorum. Bana göre Ch. Amerika'dan herkesten farklı söz ediyor. Onun dikkatini *Funeral Home*'a çekiyorum. O bana boyuna görevini anlatıyor. Bir ülkeyi tanıma yollarından biri, orada insanların nasıl öldüğünü bilmektir. Burada her şey önceden düşünülüyor. "*You die and we do the rest,*"[2] diyor tanıtım afişleri. Mezarlıkların özel mülkiyeti var: "Yerinizi almakta acele ediniz." Mağazada, taşımacılıkta, törenlerde vb.de her şey olur. Ölmüş bir adam bitmiş bir adamdır. – Gilson'un evinde radyo. Sonra benim kaldığım yerde Vercors, Thimerais ve O'Brien'la[3] birlikte. Yarınki konferans. Saat altıda *Saint-Regis*'de Gral ile bir kadeh içki. İnsan seli ve kocaman, ışıklı tabelalar arasında hapı yutmuş, Broadway'den yaya olarak geri dönüyorum. Evet, bir Amerikan trajedisi var. Buraya geldiğimden beri göğsümü sıkıştırıp duran şey bu, ama onun nelerden oluştuğunu henüz bilmiyorum.

Bowery Sokağı'ndayım, evlilik giysilerinin satıldığı dükkânların bulunduğu beş yüz metrelik sokakta. Akşam yemeğimi öğlenki lokantada yalnız yiyorum. Ve geri, yazmaya dönüyorum.

Zenci sorunu. Buraya özel görevli Martinique'li birini yollamıştık. Harlem'de oturmuştu. Fransız meslektaşlarıyla yüz yüze gelince, ilk kez aynı ırktan olmadığını fark eder.

Karşıt bir gözlem: Otobüste ortalama bir Amerikalı adam gözümün önünde yaşlı bir Zenci kadına yerini vermek üzere ayağa kalkıyor.

1. Nicola Chiaromonte. Albert Camus'nün dostu İtalyan yazar ve eleştirmen.
2. (İng.) "Siz ölün, biz gerisini yaparız." (Ç.N.)
3. Justin O'Brien. Albert Camus'nün yapıtlarının Amerika'daki çevirmeni.

Sel gibi saçılıp dökülen zenginlik izlenimi. Bu enflasyondur, diyor bana bir Amerikalı.

Perşembe. Gün, konferansımı yazmakla geçti. Akşam biraz topluluk önüne çıkma korkusu, ama hemen üstüne gidiyorum ve dinleyiciler kaygımı "yatıştırıyor" Ancak konuşmam sırasında, kazancı Fransız çocuklarına ayrılan kasa aşırılıyor. O'Brien, konferans sonunda olayı açıklıyor, dinleyicilerden biri ayağa kalkıp salonda bulunanların çıkarken, girişte ödedikleri kadar daha para ödemelerini öneriyor. Çıkışta herkes daha çok para veriyor ve toplam, hatırı sayılır bir orana ulaşıyor. Tipik Amerikan cömertliği. Konukseverlikleri, içtenlikleri de aynı tarzda: hemen ve özentisiz. Bu onların en iyi yanı.

Hayvanlara yönelik eğilimleri. Çok katlı hayvan mağazaları var: birinci katta kanaryalar, sonuncuda iri maymunlar. Birkaç yıl önce 5. Cadde'de kamyonla zürafa gezdiren bir adamı tutuklamışlar. Adam zürafasının banliyöde rahat soluk alamadığını ve hava aldırtmak için bu yolu seçtiğini açıklamış. Bir kadın da Central Park'a ceylan otlatmaya çıkar. Ceza mahkemesine çıkarıldığında bu ceylanın bir insan olduğunu söyler. "Ama konuşmuyor ki," der yargıç. "Nasıl, hem de iyiliğin diliyle!" 5 dolarlık bir ceza. Bunların yanında, Hudson altındaki üç kilometrelik tünel ve korkunç New Jersey Viyadüğü.

Konferanstan sonra Schiffrin[1] ile daha önce dinlediklerim içinde en katıksız argoyla konuşan Dolorés Vanetti'yle ve başkalarıyla bir kadeh içki. Madam Schiffrin bana eskiden oyuncu olup olmadığımı soruyor.

1. Amerikalı yayıncı.

Cuma. Knopf [1] Saat on bir. Büyük davranış. On ikinci radyo. Gilson cana yakın. Birlikte Bowery'yi görmeye gideceğiz. Rude ile ve daha sonra bizi otomobille New York'ta gezdiren J. de Lonnux ile öğle yemeği yiyorum. Güzel, mavi gökyüzü beni, Lizbon'un havasını düşünmeye zorluyor, içime sıkıntı dolduruyor bu. Yaldızlı gökdelenler, trafiğin ritmiyle birlikte başlarımızın üzerindeki mavilikte dönüyor, dönüyorlar. Güzel bir an.

Harlem'in üstündeki Tryon Park'a gidiyoruz, orada bir yandan Bronx'a, öbür yandan Hudson'a bakıyoruz. Çevrede yer yer manolyalar parlıyor. Hoşuma giden şu *ice-cream*'lerin[2] yeni bir örneğini daha sindiriyorum. Güzel bir an daha.

Otelde saat dörtte Bromley beni bekliyor. New Jersey'e doğru yol alıyoruz. Fabrikaların, viyadüklerin ve demiryollarının oluşturduğu dev gibi bir görünüm. Sonra birdenbire East Orange ve uzun kavaklarla manolyalar ortasında, oyuncakları andıran, duru, temiz, binlerce küçük kır eviyle, en kartpostal görünümlü kırlar. Bana mahallelinin art arda girip çıktığı ışık ve neşe saçan küçük halk kitaplığını gösteriyorlar – çocuklar için de kocaman bir salon var. (Sonunda çocuklarla gerçekten ilgilenen bir ülke.) Felsefeye ayrılmış fişlere bakıyorum: W. James, hepsi bu.

Bromley'in evinde, Amerikan konukseverliği (babası Alman kökenli oysa). Onun bitirdiği *Caligula* çevirisi üzerinde çalışıyoruz. Tanıtımıma özen göstermeyi bilmediğimi, benim burada yararlanmam gereken bir "konum"umun olduğunu, *Caligula*'nın başarısının, bana çocuklarımla birlikte geçim sıkıntısından uzak bir yaşam

1. Amerikalı yayıncı, daha sonra Albert Camus'nün ABD'deki en önemli yayıncısı.

2. (İng.) Dondurma. (Ç.N.)

sağlayacağını açıklıyor. Onun hesabına göre 1.500.000 dolar kazanacaktım. Gülüyorum, o başını sallıyor. "Hayret, *sense*'iniz[1] yok!" Dönüşte senli benli konuşuyoruz. Delikanlıların en iyisi bu, Meksika'ya birlikte gitmemizi istiyor. (Not: İçki içmeyen bir Amerikalı!)

Cumartesi. Régine. Ona armağanlarımı götürüyorum, o iki gözü iki çeşme ağlıyor!

Dolorès'te bir kadeh içki. Sonra Régine bana Amerika'nın en büyük mağazalarını gezdiriyor. Ben Fransa'yı düşünüyorum. Akşamleyin L.M. ile yemek. Plaza'nın üzerinden taş canavarlarıyla dolu adaya hayran hayran bakıyorum. Milyonlarca ışıklı penceresi ve bu kırpışmayı gökyüzünün yarı yüksekliğine taşıyan büyük, siyah yüzeyleriyle gecede; ufkun karşısında içi henüz yanma noktalarıyla dolu, binlerce, uçsuz bucaksız, siyah iskelet hazırlayan, sona erme yolunda dev gibi bir yangın var sanıyorum. Çekici kontes.

Pazar. Chiaromonte ve Abel[2] ile Staten Island'da gezinti. Dönüşte Manhattan'ın aşağı bölgelerinde birbirlerine çok yakın olan gökdelenlerin arasında uçsuz bucaksız yerbilimsel kazılar, buradan tarihöncesi bir duyguya kapılarak ilerliyoruz. Akşam yemeğini Çin Mahallesi'nde yiyoruz. Ve ilk kez kaynaşıp duran, ılımlı, sevdiğim, gerçek yaşamla karşılaştığım bir yerde soluk alıyorum.

Pazartesi sabahı. Tanrı bilir niçin otelime kadar gelen Georgette Pope ile gezinti. Yeni Kaledonyalı bu ka-

1. (İng.) Sezgi. (Ç.N.)

2. Lionel Abel, A. Camus'nün Harvard'daki konferansının çevirisini yapmış olan gazeteci ve yazar.

dın. "*What is your husband's job?*" "*Magician!*"[1] Buz gibi bir rüzgâr altında Empire States'in üzerinden, New York'a, onun eski kaplıcalarına ve şu taş yığınlarına bakıyoruz hayranlıkla.

Öğle yemeğinde Saint-Ex'in hanımı –çılgın biri– San Salvador'da babasının on yedi yasal çocuğuyla kırk piçinin bulunduğunu ve bunlardan her birinin bir hektar toprak aldığını anlatıyor.

Akşam, Free School for Advanced Studies'de söyleşi. Yorgun argın, J.S. ile Broadway'e gidiyorum.

Batı 52. Sokak'ta *Rolley Skating.*[2] Toz ve kırmızı kadife kaplı, uçsuz bucaksız paten alanı. Tavanın altında tünemiş gibi duran dikdörtgen bir kutunun içinde yaşlı bir kadın eski bir orgla en değişik havaları çalıyor. Ve yüzlerce denizci ile, bu iş için kombinezon-külot giymiş genç kız, küçük demir tekerlek ve yüksek org seslerinin oluşturduğu cehennemî bir gürültü patırtı içinde, kol kola dönüp duruyorlar. Canlandırılması gereken bir görüntü.

Daha sonra *Eddy et Léon*, sevimsiz bir kulüp. Ama J.S. ile birlikte; başının üzerinde delik bulunan, çırılçıplak iki manken aracılığıyla, kendinizi Âdem ile Havva olarak resimletebileceğiniz bir panayır fotoğrafçısında, havayı biraz neşelendirmek için resim çektiriyoruz. Yüzümüzü o delikten geçirebiliyoruz.

Amerikan aşkından söz edip duran J. bana *taxi-girls*'ü[3] tanıtmaya can atıyor. Elenen ışıklar altında tozlu küçük bir salon. On sentlik her nikel para bir dans hakkı sağlıyor. Ama kadınla söyleşmek istenirse, her yandan engellerle çevrili salona girmek gerekiyor ve yaklaşılamı-

1. (İng.) "Kocanızın işi nedir?" "Sihirbaz." (Ç.N.)

2. (İng.) Tekerlekli paten. (Ç.N.)

3. (İng.) Taksi kızlar. 1920'li yıllarda dans salonlarında satın alınan bilet karşılığında dans edilen kızlar. (Y.N.)

yor. Kendini tutma ve korkunç cinsel coşkunluk duygusu. J. bana *V Day*'i[1] ve Times Meydanı'ndaki cümbüş âlemlerini anlatıyor.

Salı. Bana Amerikalı kadınlardan söz eden sevimli Harold ile. Akşam, can sıkıcı Fransız Enstitüsü. Ama Dr. Jerry Winter ile bir Zenci gece kulübüne gidiyoruz. Rocco, yıllardan beri dinlediğim en korkunç Zenci piyanist. Önünde ittiği tekerlekli bir piyanoyu ayakta çalıyor. Ritim, güç, bu çalışın doğruluğu, ona katılan, zıplayan, dans eden, saçını başını sağa sola sallayan piyanist.

Kendi yöntemleriyle sömürgeleştirdikleri bu ülkeye yaşamı, tutkuyu ve nostaljiyi yalnızca Zencilerin verdikleri izlenimi.

Bowery gecesi. Sefalet – bir Avrupalı bu görünüm karşısında şunu deme isteğini duyar: "İşte en sonunda somut." Gerçek döküntüler. Ve yirmi sentlik oteller. Çok yaşlı, kadın şarkıcıların bir *saloon* dekoru için, yoksul bir dinleyici kitlesi önünde boy göstermeye geldiği Bowery Follies. Birkaç adım ötede, aynaların, pırlanta vb.nin –bir arada– görülebildiği, evlilikle ilgili şeylerin satıldığı göz kamaştırıcı dükkânlar. Evet, şaşkınlık verici bir gece.

W. Franck.[2] Burada rastladığım düzeyli ender adamlardan biri. Bugünün Amerikası'ndan biraz umutsuzluk duyuyor ve onu XIX. yüzyılın Amerikası'yla karşılaştırıyor. "Üstün zekâlı kişiler (Melville) her zaman yalnızdı burada."

1. (İng.) *Victory Day*: Zafer Günü. İkinci Dünya Savaşı sırasında Avrupa ve Asya'da kazanılan zaferlerin kutlandığı gün. (Y.N.)

2. Waldo Franck, A. Camus'yle uzun süre yazışmış olan Amerikalı yazar.

Vassar College. Çimenlikler üzerinde karşılaşan uzun bacaklı genç yıldızcıklar ordusu. Burada gençlik için yapılanlar, anımsamış olma zahmetine değer.

Pazar. Ch. ile uzun söyleşi. Yeniden laik bir kilise oluşturabilir miyiz?

Öğleden sonra yükseköğrenim gençleriyle birlikte. Öğrenciler gerçek sorunu duyumsamıyorlar, ancak nostaljileri apaçık ortada. Yaşamın trajik olmadığını ortaya koymak için *her şeyin* kullanıldığı bu ülkede, bir eksiklik duygusu yaşıyorlar. Bu büyük çaba dokunaklı; ama trajiği ancak üzerinde durduktan *sonra* geri çevirmek gerekir; daha önce değil.

Pazartesi. Ryder[1] ve Figari.[2] Çok büyük iki ressam. Ryder'in mistik ve zanaatsal ya da neredeyse teknik esinli resmi (handiyse mineyle işlenmişler) dayanılmaz biçimde Melville'i düşündürtüyor; ikisi hemen hemen çağdaş (Ryder yaşça daha küçük). Evet, büyük Amerika burada. Ya şimdi? Figari'nin her şeyi var: nostalji, güç, ince alay.

Sonra Alfred Stieglitz, bir anlamda Amerikalı yaşlı Sokrates. "Yaşam bana yaşlandıkça, gittikçe daha güzel görünüyor; ama yaşamak gittikçe daha da güç. Amerika' dan hiçbir şey ummayın. Bir son muyuz, yoksa başlangıç mı? Sanırım ki son. İnsanın aşkı tanımadığı bir ülke burası."

Akşam. Sirk. Dört adet pist. Herkes aynı anda gösteri yapıyor. Ve ben hiçbir şey görmüyorum.

Tucci: İnsan ilişkileri olmadığı için insan ilişkileri ne kolay burada! Görünüşte kalıyor hepsi. Saygıdan ve tembellikten böyle.

Binlerce sözde general ve amiral; New York'ta, kapı-

1. Amerikalı ressam (1847-1917). New York Metropolitan Müzesi'nde açılan sergi.

2. Uruguaylı ressam (1861-1938). Bonnard'ın dostu.

cı, kaptan, yamak. Binlerce asansör görevlisi; su dolu bir vazoda inip kalkan yontucuklar gibi, büyük kutuları içinde çıkıp iniyorlar.

19 Nisan. Bowery'de bir gece daha. Ve *elevated*[1] –biz öndeyiz– hızla beşinci katın yüksekliğine ulaşıyor, gökdelenler çevrede ağır ağır dönüyor; makine, kırmızı, mavi, küçük ışıkları yutuyor, küçük istasyonları yutup geçiyor ve otomobillerin gittikçe azaldığı daha yoksul mahallelere doğru, yeniden eski hızına kavuşuyor.

Yeniden Bowery Follies, burada bir mesleğin sonuna gelmiş yaşlı kadın şarkıcılar. Pudra ve tere batmış kocaman suratlar, gövdelerini saran biçimsiz deri katmanlarını zıplatacak biçimde, birden tepinmeye başlıyorlar. "Altın kafeste kuşum ben." "Benim tutkum yok." "Kimsenin bebeği değilim" vb. Fazla çirkin olmayanların şansı yok. Ya *çok güzel* ya da *çok çirkin* olmak gerekiyor. Öğretici bir durum. Çirkinlikte bile yetersizlik söz konusu. Sonra gece. Pisliğin ortasında soluğu kesilinceye dek şarkı söyleyen, dans eden şu Rumenler. Coşkun bir dünyanın sınırında kendinden geçmiş, şu unutulmaz yüz!

Riverside'ın üzerinden, Hudson boyunca Highway'e bakınca, usul usul ve yağ içinde yol alan otoların kesintisiz zinciri, tam da dalgaların gürültüsüne benzer, ağır ve uzak bir ezginin yükselmesine yol açıyor.

Philadelphia'da kocaman havagazı depolarının altında çiçeklerle dolu küçük mezarlıklar.

Gökyüzünün kızarıp otların karardığı, Zenci çocuk sürülerinin neşeli çığlıklarla, oraya, dar ve uzun bir tah-

1. (İng.) Yerüstü metrosu.

tayla top attığı, hırpani kılıklı, ceketsiz Amerikalıların eski bir filmin gösterildiği bir *saloon*'dan doğruca buraya gelip banklara çökerek, kalan enerjileriyle karton kutu içindeki pastörize dondurmaları emdikleri zamanki Washington'un engin çimenleri üzerindeki akşamların tatlılığı; oysa sincapgiller ayaklarınızın dibindeki topraktan, adlarını yalnız kendilerinin bildikleri kırıntılar bulup çıkarırlar ve kentteki yüz bin ağaca konmuş bir milyon kuş, dev Washington kütlesinin üzerinde henüz aydınlık duran gökyüzünde ilk yıldızın belirişini selamlar; tam o sırada, ışıl ışıl yüzünü, aşksız bakışını bir an yatışmış gökyüzüne sunan, uzun bacaklı, güzel yaratıklar, büyük anıtların arasındaki çimenli yolları arşınlarlar.

Veba: Kadınsız ve dolayısıyla soluk alınamaz bir dünya.

Haklı olan asla öldürmeyendir. Bu demektir ki Tanrı olamaz.

Bu ülkeye yönelik merakım birdenbire sona erdi. Bir açıklama yapmadan, çıkarımı düşünmeden (F. bu yüzden eleştirir beni) yüz çevirdiğim kimi kişiler gibi. İlgilenmemi gerektiren bin neden bulunduğunu çok iyi görüyorum, onu savunabilecek, hoş görebileceğimdir, onunla güzelliği ve geleceği kurabileceğimdir, ama kalbim uzatmadan konuşmayı kesivermiş ve...

Çin Mahallesi'nde Çin tiyatrosu. Toz içinde, yuvarlak, geniş bir salon. Gösteri akşamın altısından on birine değin sürüyor ve yerfıstığı yiyen, çene çalan, salona girip çıkan, oyunu biraz değişmez bir eğlenti olarak izleyen bin beş yüz Çinli önünde sahneleniyor. Çocuklar salonun ortasında koşuyorlar. Sahnede kostümlü oyuncular, oyunlarını, şehirlik, askılı giysilerini giymiş ve zaman za-

man bir sandviç yemek ya da bir çocuğun külotunu yukarı çekmek için çalmaya ara veren müzisyenlerin yanında oynuyorlar. Aynı biçimde, bütün gösteri boyunca, yelekli ve kollu gömlekli makinistler, ölen birinin ellerinden düşen bir kılıcı almak, bir sandalye koymak ya da bir başkasını almak için, diyesim, hep gerçek zorunluluk olmaksızın, sahneye girip çıkıyorlar. Kulislerin kapılarında, zaman zaman, sahneye giriş sıralarını bekleyen, gevezelik eden ya da oyunu izleyen oyuncular görülüyor.

Oyuna gelince; program Çince olduğu için, konuyu çözmeye çalıştım. Ama yanlış yorumlarda bulunduğumdan kuşkulanıyorum. Çünkü iyi bir adam, sahnede en gerçekçi biçimde, geride kalmakta olan dul karısı ve dostlarının gözyaşları arasında öldüğü anda, ben kendimi son derece ciddi hissederken seyirciler gülüyorlar. Ve kaynanazırıltısı sesli bir yargıcın soytarı gibi sahneye girişi üzerine gülen tek kişi ben olurken, bütün seyirciler saygılı, garip bir dikkat gösteriyorlar. Kanlara bulanmış kasabın biri bir adam öldürüyor. Çinli bir delikanlıyı cesedi taşımaya zorluyor. Çinli delikanlı öyle korkuyor ki dizleri birbirine çarpıyor...

New York'tan Kanada'ya...

Beyaz sütunlu, büyüklü küçüklü evleri, eli yüzü düzgün kocaman ağaçları, asla parmaklıklı engellerle ayrılmadığından, bir tek çimenliğin herkesin malı olduğu ve orada güzel çocuklarla çevik yeniyetmelerin iyilikler, zengin kremalarla dolu bir yaşamda gülüp eğlendikleri çimenlikleriyle, geniş, temiz ve havadar kırlar. Doğa burada güzelim Amerikan peri masalına katkıda bulunuyor.

Amerika'ya özgü bir çocukluk öyküsü, yüreğinin çağırdığını boşuna arıyor. Olacağa boyun eğiyor.

Bowery Follies'de davul çalan gece kuşu.

İki kişi birbirini seviyor. Ama aynı dili konuşmuyorlar. Biri iki dil konuşuyor, ama birini şöyle böyle. Bu, onların birbirlerini sevmeleri için yetiyor. Ama iki dil bilen ölüyor. Ve son sözleri öbürünün anlamakta yetersiz kaldığı anadilinde oluyor. Gözlüyor, gözlüyor...

Adirondacklar'ın[1] ortasında, kuş uçmaz bir bölgede küçük bir han. Odaya girerken şu garip duygu: İş gezisine çıkmış bir adam, önceden düşünmeksizin, yabanıl bir ülkeye, uzak bir hana geliyor. Ve bu doğanın sessizliği, odanın basitliği, her şeyden uzaklık, ona, orada kesin olarak kalma, yaşamını oluşturan şeylerle bütün bağlarını koparma, geride kalanlara asla yaşamda olduğuna ilişkin en küçük bir haber göndermeme kararı verdirtiyor.

New England ve Maine. Göller bölgesi ve kırmızı evler. Montréal ve iki tepe. Bir pazar günü. Sıkıntı. Sıkıntı. Tek ilginç şey: biçimleri ve yaldızlarıyla karnaval arabalarına benzeyen tramvaylar. Dingin ve uyuşuk, bu büyük ülke. Savaşı hiç tanımamış olduğu hissediliyor. Bilgi bakımından yüzyıllarca ileride olan Avrupa, bilinç bakımından da yalnızca birkaç yılda birkaç yüzyıllık gelişme kat etti.

Kutsallığa bir başkaldırı olarak, Yunan düşüncesini yeniden oluşturmak, yeniden yaratmak. Ama romantiğin kutsallığına karşı başkaldırı değil –o bizzat kutsallığın bir biçimidir– tersine kutsallığı yerine koyma olarak başkaldırı.[2]

1. New York eyaletinin kuzeyinde yer alan dağ kütlesi.
2. Daha şimdiden *Başkaldıran İnsan*'ın konusudur bu.

Bütün bağnazlıkların temelinde Mesihçilik düşüncesi. Mesihçilik, insana karşı. Yunan düşüncesi tarihsel değildir. Değerler *önceden-beri-var*'dır. Çağdaş, varoluşçuluğa *karşı olmak*.[1]

Veba. Tarrou sık sık İspanyol dansçı kadınlara gidiyor. Tutkudan başka şeyi sevmiyor. Doğallıkla bir adamın dövüşmesi gerekiyor. "Ama öte yandan, sevmeyi bırakırsa, adamın dövüşmesinin anlamı mı kalır."

Amerikan gazetelerinden: Atom bombasından daha korkunç bir silah: "Ortaçağ'da kara ölüm kimi bölgelerde halkın yüzde altmışını öldürdü. Amerikan bilginlerinin bu hastalığı yayma yollarını bulup bulmadıkları bilinmiyor ama Japonlar, Çin'de bu konuda başarılı olamadılar. Kara ölümü çeltiğe ekmişlerdi."

Québec'in olağanüstü görünümü. Uçsuz bucaksız St. Lawrence Nehri'nin ağzının karşısındaki Cap Diamant'ın ucunda hava, ışık ve su, sonsuz oranlar içinde birbirine karışıyor. Bu anakarada ilk kez güzelliğin ve gerçek büyüklüğün sahici izlenimi. Québec üzerine ve kendilerini aşan bir gücün itişiyle yalnızlık içinde savaşmaya gelmiş insanların bu geçmişi üzerine bir şeyler söylemek zorundaymışım gibi geliyor. Ama neye yarar? Hakkında sanatlıca konuşmayı *başarabileceğim* pek çok şey var şimdi. Ama benim için bu sözün bir anlamı yok artık. Söylemek istediğim tek şeyi buraya değin söyleyemedim, kuşkusuz bundan sonra da onu asla söylemeyeceğim.

1. Çağdaş varoluşçulukla bu uyuşmazlık "Nef Yönetlcisine Mektup"ta da bulunuyor. (*Pléiade*, I, s. 1745, Ocak 1946).

Bürokrasi (Amerika'da da başka yerlerdeki kadar saçma) üzerine bir oyun yazmak.[1]

Salvation Army[2] bile reklam yapıyor burada. Ve reklamlarındaki Armée kadınları kırmızı yanaklı, parlak gülüşlüler.

Zaharo'nun[3] babası. Polonyalı. On beş yaşındayken bir subayı tokatlar. Kaçar. Bir karnaval günü Paris'e varır. Birkaç metelikle konfetiler satın alır, satar. Otuz yıl sonra büyük bir serveti ve bir ailesi vardır. Hiç okuması yazması yoktur, oğlu ona rastgele şeyler okur biraz. *Sokrates'in Savunması*'nı okur. "Bana başka kitap okumayacaksın," der baba. "Bu, her şeyi söylüyor." Ve o gün bu gündür sürekli bu kitabı okutur durur. Yargıçlardan ve polisten tiksinir.

Manhattan. Kimi zaman bir römorkör çığlığı, *Skyscraper*'ların üzerinden, yüz binlerce yüksek duvarın arasından gelir, gece boyunca uykusuzluğunuza katılır ve bu demirle çimento çölünün bir ada olduğunu anımsatır size.[4]

New York'taki Holland Tunnel'la ya da Boston'daki Summer Tunnel'la ilgilenen tip. Yüksek bir yaya köprüsü üzerinde, bütün gün, şiddetle aydınlatılmış ve çıkışlardan hiçbirinin görülemeyeceği kadar uzun olan tünel boyun-

1. Bu saplantının yankıları *Sıkıyönetim*'de bulunuyor.

2. 1865'te William Booth tarafından kurulan ve Hıristiyanlığı yaymaya çalışan bir Protestan derneği. (Ç.N.)

3. Büyük bir ağırbaşlılıkla kendi dairesinin özgür kullanımını A. Camus'ye sunan Amerikalı delikanlı.

4. Krş. "Denizin Bağrında" (*Yaz*, s. 80): "New York'ta, kimi günler, milyonlarca insanın gidip geldiği şu taş ve çelik kuyularının dibinde yolumu şaşırınca, sonunu görmeden, bitkin, birinden öbürüne koşup dururdum."

ca, sağırlaştırıcı bir gürültü içinde durmadan geçip giden otomobilleri sayıyor. Çağdaş bir roman kahramanı bu.

B. üstün bir Amerikalı adam havasında. Psikolojisi şu: Deniz insanları dağı, dağ insanları denizi severler.

New York'ta yağmur.[1] Yüksek çimento küpler arasında yorulmak bilmeksizin yağıyor. Hızlı ve tekdüze silecekleri, durmadan yeniden doğan bir suyu süpüren taksinin içinde, garip bir uzaklaşma duygusu. Bu kentin tuzağına düşmüş olma izlenimi; beni kuşatan bloklardan kurtulabilecek; yeni çimento cezaevleri dışında hiçbir şey bulamadan, bir tepeye, gerçek bir ağaca ya da telaşlı bir yüze rastlama umudu taşımaksızın, saatlerce koşabilecektim.

B.nin babası. Hamburg'da yüksek mahkeme yargıcı. Onun başucu kitabı, dünyadaki bütün trenlerin hareket saatlerini bildiren Almanca "Demiryolu Çizelgesi".[2] Adam onu neredeyse ezbere bilir, B. bu sapkınlığı, kesinlikle alaycılıktan uzak bir hayranlıkla anlatır.

New York yağmurları. Hiç ara vermeden, her şeyi silip süpürerek. Kül rengi sisin içindeki gökdelenler, ölülerin oturduğu şu kentin uçsuz bucaksız mezarları gibi beyazımsı biçimde yükseliyorlar. Yağmur altında temellerinden sarsılan mezarlar görülüyor.

Korkunç bir bırakılmışlık duygusu. Dünyanın bütün varlıklarını göğsüme sarsam bile, kendimi hiçbir şeyden koruyamazdım.

1. "New York Yağmurları" (Biçimler ve Renkler, 1947) (*Pléiade*, II, s. 1829).
2. Camus bu özelliği Tarrou'nun babasına verecektir (*Pléiade*, I, s. 1420).

Veba. Tarrou'ya: Yaşamı bütün yönleriyle tanıdığınız düşüncesinde misiniz?

Tarrou: Evet.

Başkaldırı. "Yılgı"nın ve onun bürokrasiyle ilişkilerinin geliştirilmiş bir çözümlemesi.

– Çağımızın, ideolojilerin sonunu işaretlediğini not etmeli. Atom bombası ideolojiyi yasaklıyor.[1]

Julien Green kendi kendine, roman yazan bir aziz tasarlamanın olanaklı olup olmadığını soruyor. (*Günlük*) Doğallıkla olmaz bu, çünkü başkaldırısız roman olmaz. Ya da o durumda dünyevi yaşamı ve insanı suçlayan bir roman tasarlamak gerekir – büsbütün aşksız bir roman. Olanaksız.

Denizde

Bu dönüş yolculuğunun uzunluğu. Denizdeki akşamlar, batan güneşten aya geçiş, yüreğimi biraz yatışmış hissettiğim biricik anlar. Denizi hep seveceğim. O, içimdeki her şeyi, hep yatıştıracak.

Bu ortamın korkunç niteliksizliği. Şimdiye dek beni kuşatabilen niteliksizlikten bir kez olsun acı duymadım. Şimdiye dek. Ama burada bu içtenlik çok çok ötelere uzanıyor. Ve herkeste, aynı anda, ötelere gidebilecek olan bir şey, eğer yalnızca...

İki genç ve güzel varlık bu gemi üzerinde arı bir sevgiye başladılar, çevrelerini hemen bir tür kötü bir çember kuşattı. Şu aşk başlangıçları! Onları sever, yüreğimin dibinde duyumsarım – şu güverte üzerinde, güneşten parlayan Atlantik'in merkezinde, çılgınlık içindeki anakara-

1. "Ne Kurbanlar Ne Cellatlar"da yeniden ele alınan bir izlek. (*Pléiade*, II, s. 332 vd.)

ların ortasında, gençliğin ve aşkın gerçekliklerini koruyan kişilerin duyumsadığı aynı minnet duygusuyla. Ama yüreğimde duyumsadığım şu hevesin, bana yirmi yaşımdayken sahip olduğum sabırsız yüreği yeniden anımsatan şu fırtınalı arzunun adını niçin koymayalım! Ama ilacı biliyorum, uzun zaman denize bakacağım.

Kendimi yeniden öylesine güçsüz hissetmemin hüznü. Yirmi beş yıl sonra elli yedisinde olacağım. Yapıtımı oluşturmam ve aradığımı bulmam için yirmi beş yıl öyleyse. Ardından, yaşlılık ve ölüm. Benim için en önemli olan şeyi biliyorum. Ve küçük ayartmalara kapılmanın, boş konuşmalarla ya da kısır aylaklıklarla zaman yitirmenin bir yolunu hâlâ buluyorum. İçimdeki iki-üç eğilime egemen oldum. Ama öylesine gereksindiğim şu üstünlükten ne çok uzağım!

Atlantik'in üzerinde olağanüstü gece. Yiten güneşten henüz doğan aya, halen aydınlık olan batıdan çoktan kararmış doğuya giden şu saat. Evet, çok sevdim denizi – şu dingin sınırsızlığı – şu her yeri kaplayan dümen sularını – şu akışkan yolları. İlk kez bir ufuk, bir insan soluğuna uygun; bir alan, gözüpek olduğu kadar büyük. İnsanlara özgü iştahım, çağlama merakım ile, kendimi şu unutuluş denizlerine, ölümün büyüsüne benzeyen şu ölçüsüz sessizliklere denk kılma arzusu arasında sürekli parçalanıp durdum. Dünyanın, benzerlerimin, insan yüzlerinin geçici beğenisine sahibim, ama bu yüzyılın yanında, deniz ve bu dünyada ona benzeyen her şey demek olan benim, kendi kuralım da var. Ey, bütün yıldızların salındığı ve gemi direklerinin üzerinde kaydığı gecelerin tatlılığı ve içimdeki şu sessizlik, en sonunda beni her şeyden kurtaran şu sessizlik.

GÜNEY AMERİKA

Haziran-Ağustos 1949

30 Haziran

Denizde. Yorucu gün. Vaktinde Marsilya'da olmak için R. ile aracı son hızla sürüyoruz. Desdémone[1] bunu sağlıyor bize. Marsilya'da kavurucu bir sıcakla birlikte yüzünüzü kesen bir rüzgâr. Doğa bile düşman. Kamarada bir başıma. Koridorlarda ve güvertede yürüyerek, yola çıkışı bekliyorum. Toplama kamplarını andırır biçimde iki güverte arasında kat kat kuşetlerde oturan dördüncü mevki yolcularını görünce, bir utanma duygusu. Kundak bezleri seriliyor, kir içinde. Çocuklar bu cehennemde yirmi gün yaşayacaklar. Ve ben... Gemi iki saat gecikmeyle demir alıyor. Akşam yemeği. Masamda –Arjantin'e ailesini görmeye giden ufak tefek genç bir adam olan ve– Sorbonne'da felsefe tarihi öğretmenliği yapan G. ve kocasıyla buluşmaya giden Madam C. var. Marsilyalı, uzun, esmer bir kız bu. Kafasından geçen her şeyi söylüyor – bu durum kimi zaman eğlenceli oluyor. Kimi zamansa... Her ne olursa olsun, o yaşıyor. Başkalarıysa ölü – ben de, kesin olarak. Akşam yemeğinden sonra veba olayını anıştıran G. beni Brezilyalı bir öğretmenle hanımına "*Veba*'nın yazarı" olarak tanıtıyor. Keyifleni-

1. Albert Camus'nün otomobiline vermiş olduğu ad.

yorum! G. "müzik salonu"nda (dördüncü mevkideki göçmenlerin yarısı burada rahat rahat oturabilirdi) bütün hareket kollarıyla suya batıyor gibi görünen bordadaki piyanoda bize uyduruk şeyler çalıyor. Daha sonra söyleşi. Brezilyalı öğretmenden Salazar övgüsü. Madam C. Brezilyalıları Güney Amerika'da her gün bir devrim olduğuna inandırmaya çalışırken, iki büyük gaf yapıyor. "Devrim halktan başlıyordu, daha alçak olan bütün bu..." ve buna benzer inciler duyuyorum. Onları esenliyor, çekip gidiyorum. Sığınmaya geldiğim geminin kıçında göçmenler tulum şarabı içiyor, şarkı söylüyorlar. Onlarla bilinmeyen ve mutlu biri olarak kalıyorum (on saniye boyunca). Sonra da uzanıp denize bakıyorum. Gemi direklerinin üzerinden ayça biçiminde bir ay yükseliyor. Henüz yoğun olmayan gecede gözün görebildiği yere kadar deniz – ve o sırada sulardan bir dinginlik duygusu, güçlü bir melankoli yükseliyor. Denizde her zaman derin bir dinginliğe erdim ve şu denizin, bugün dünyanın bütün gözyaşlarını sürüklediği izlenimine kapılsam da, şu sonsuz yalnızlık bana bir an iyi geliyor. Kamarama bunu yazmaya dönüyorum – içten hiçbir şeyden söz etmeden, ama günün olaylarından da hiçbirini unutmadan, her akşam bunu yapmak istediğim için. Bıraktığıma doğru dönüş, yüreğim sıkıntılı, yine de uyumak istiyordum.

1 Temmuz

Ateşle uyanış, sabah uzunca bir süre düş görüp uyuklayarak yatakta kalıyorum. Saat on birde kendimi daha iyi hissediyor, dışarı çıkıyorum. G. güvertede. Felsefe konuşuyoruz. Felsefe tarihinin felsefesini yapmak istiyor o. Çok haklı. Ama bunun için henüz genç ve yaşamayı seviyor. Bunda da haklı. Üç silahşörümle öğle yemeği.

Madam C. yine çam deviriyor, G.den kolejde mi öğretmenlik yaptığını soruyor, oysa adam Sorbonne'da. Ama kadının umurunda değil. Adamların ona karşı tutumunu gözlüyorum. Neşeli olduğu için hafif biri sanıyorlar. Yanlış, doğallıkla. Öğleden sonra Brezilya'daki devrimlerin öyküsünü okuyorum – Avrupa bir hiç. Saat beşte güneş altında çalışmaya gidiyorum. Güneş güçlükle soluk alan denizi eziyor, gemi başta ve kıçta sessiz insanlarla dolu. Buna karşın bordadaki pikap dört bir yöne zırvalarla uluyor. Arjantin'de yaşamak üzere İngiltere'den ayrılan bir Rumen genç kızı tanıştırıyorlar bana. Tutkulu biri – ne güzel ne çirkin, hafif bıyıklı. Daha sonra kamarama okumaya gidiyor, ardından akşam yemeği için yeniden giyiniyorum. Hüzün. Şarap içiyorum. Yemekten sonra söyleşi, ama ben denize bakıyor; pruva bodoslamasının geriye ittiği suyun, denizin üzerinde oluşturduğu şu dallı güllü resimler, şu desenler için yirmi yıldır tasarladığım imgeyi bir kez daha saptamaya çalışıyorum.[1] Bu girişimim onu bulduğumda sona erecek.

İki kez canlanan intihar düşüncesi. Sürekli denize bakarken ikinci kez şakaklarıma korkunç bir yanma yükseliyor. İnsanın canına *nasıl* kıydığını şimdi anladığımı sanıyorum. Yeniden söyleşi – gevşemiş çenelerle. Karanlıkta üst güverteye çıkıyor, çalışma kararları aldıktan sonra günümü denizin, ayın, yıldızların karşısında bitiriyorum. Sular yüzeyde henüz aydınlık, ama derin karanlıkları seziliyor. Deniz böyledir, onu bunun için seviyorum zaten! Yaşamın çağrısı, ölüme davet.

1. Krş. "Denizin Bağrında", (*Yaz*. s. 81) "Zaman zaman, dalgalar pruvaya çarpıp şapırdıyor; acı ve yağımsı bir köpük, tanrıların tükürüğü, ahşap boyunca suya dek kayarak burada ölüp yeniden dirilen resimler gibi dağılıyor, mavili aklı bir ineğin, izimizin ardında daha uzun süre sürüklenen bitkin hayvanın tüyleri."

2 Temmuz

Tekdüzelik oluştu. Sabah biraz çalışma. Üst güvertede güneş. Öğle yemeğinden önce, sonunda bütün yolculara tanıştırılıyorum. Güzel kadınlar açısından şanslı değiliz, ama bunu üzüntü duymaksızın söylüyorum.

Bütün öğleden sonra boyunca Cebelitarık'ın karşısındayız, çimento eğimli, soyut ve düşman ağızlı şu kocaman kayanın etkisiyle deniz ansızın dinginliğe ermiş. Şunlar egemenlik havaları. Sonra güzel beyaz evleriyle Tanca. Sona ermekte olan günün saat altısında deniz biraz yükseliyor ve bordadaki hoparlörler *l'Héroïque*'i gürültüyle çevreye yayarlarken, İspanya'nın çatık kaşlı kıyılarından uzaklaşıyor, Avrupa'yı kesin olarak geride bırakıyoruz. Yüreğim sıkışmış, şu karaya bakmadan duramıyorum.

Akşam yemeğinden sonra sinema. Ancak ilk görüntülerini yutabildiğim sert nitelikli bir Amerikan nanesi. Denize geri dönüyorum.

3 Temmuz

Herhangi bir iz bırakmayan günler bunlar. Bu sabah, havuz banyosu (su karnıma geliyor) ve pinpon, böylece sonunda kaslarımı açıyorum. Öğleden sonra, bildik talihsizliğimle atlarla yarış (zarlarla). Atlantik üzerindeyiz, gemi büyük çalkantıların etkisiyle çokça yalpa vuruyor. Çalışmayı deneme, ama fazla başarı yok.

En sonunda Vigny'nin günlüğünü okuyorum, kabız kuğu yanı dışında pek çok yeri bana büyüleyici geliyor. Bu dar ve temiz kamarayı, bu sert kuşeti, bu yoksunluğu her şeye yeğliyorum. Ya da bu büyük yalnızlığı ya da aşk fırtınasını; dünyada başka hiçbir şey beni ilgilendirmiyor. Bir şey unutmadım mı? Sanmıyorum.

Günü her zamanki gibi, ayın altında, bu akşam görkemle parlayan, hafif çalkantı üzerine yakamozlu çizgilerle Arap harfleri yazan denizin karşısında bitiriyorum. Gökyüzü ve sular uzayıp gidiyor. Hüzün bunlara nasıl da eşlik ediyor!

4 Temmuz

Aynı gün. Uyuklamayla ağırlaşmış – sanki o art arda gelen bitmek bilmez uykusuzluk gecelerim canlanıyor birden. Gün boyunca birçok kez yatıyorum, gecem iyi geçmiş olmasına karşın her seferinde uyuyorum. Aradaki zamanlarda çalışma, havuz, güneş (saat ikide, çünkü zamanın geriye kalanı bir kurbağalı bataklık) ve Vigny. Onda ruh durumumla çakışan çok şey buluyorum. Ve işte şunu da: "İntihara izin verilecekse, bir adamın bir aile ortamına çok geldiği ve yaşamıyla rahatsız ettiği kişilere, ölümüyle dirlik düzenlik getireceği durumlarda verilsin."

Oysa, esmerleşmiş, dinlenmiş, beslenmiş, ışığa kesmiş biri olarak yaşamın bütün havalarını üstümde taşıdığımı söylemem gerekir. Birilerinin hoşuna gidebilirdim belki. Ama kimin?

Yatmadan önce denizin karşısında. Bu kez ay, geminin devinimiyle, karanlık okyanusta, yorulmak nedir bilmeden bize doğru akan sütsü, gür bir ırmağı andıran bütün bir deniz kulvarını aydınlatıyor.[1] Daha önce, gün boyunca denizin görünüşlerini kaydetmeye çalışmıştım, onları aktarıyorum:

Sabah denizi: Uçsuz bucaksız bir canlı balık havuzu

1. Krş. "Denizin Bağrında", (*Yaz*, s. 83) "Sonunda en yüksek noktada, bütün bir deniz kuşağını, geminin devinisiyle karanlık okyanusta tükenmemesiye bize doğru inen zengin süt ırmağını ışıtıyor."

– ağır ve durduğu yerde duramayan – pullu – yapışkan – soğuk salya kaplı.[1]

Öğle denizi: Solgun – beyaza çalan büyük sac levha –çıtırdıyor da– şu anda koyu karanlıklarda olan ıslak yüzünü güneşe sunmak üzere birdenbire dönecek birazdan... vb.[2]

İyi akşamlar.

5 Temmuz

Banyoda, güneşte, daha sonra çalışmayla geçen sabah. Öğlenleyin, bütün gölgeleri öldüren dikey bir güneş altında Yengeç Dönencesi'ni geçiyoruz. Yine de hava aşırı sıcak değil. Ama gökyüzü kötü bir sisle kaplı ve güneş bir hastalığa benziyor. Deniz çürümüş madenlerin pırıltısıyla kocaman bir şişkinlik gibi görünüyor. Öğleden sonraki önemli olay: Bizimle aynı yönde yol alan bir yolcu gemisini geçiyoruz. İki geminin tarihöncesi hayvanlara özgü üç korkunç çığlığından oluşma esenleşmesi, denizde yiten ve başka insanların varlığını haber alan insanların işaretleri, en sonunda da yeşil ve kötü niyetli suların üzerindeki ayrılık – bütün bunlar yüreği burkuyor biraz. Daha sonra tuhaf ve adamakıllı bir coşkunluğa kapılarak, uzun süre denizin karşısında kalıyorum. Akşam yemeğinden sonra geminin baş tarafına gidiyorum. Göçmenler, sıcaklığı şimdiden yükseliyor gibi gelen gecede akordeon çalıyor, dans ediyorlar.

1. Krş. "Denizin Bağrında", (*Yaz*, s. 81) "Böylece, bütün sabah, yelkenlerimiz keyifli bir canlı balık havuzunun yukarısında şakırdayıp duruyor. Sular ağır, pul pul, taze köpüklerle kaplı."

2. Krş. "Denizin Bağrında", (*Yaz*, s. 81) "Bir saatlik bir pişme, sonra solgun su, iyice ağarmış, geniş sac tabaka, cızırdıyor. Cızırdıyor, tütüyor, yanıyor en sonunda. Bir an sonra, güneşe şimdi dalgalar ve karanlıklar içinde olan ıslak yüzünü sunmak üzere, ters dönecek."

6 Temmuz

Gün, göz kamaştırıcı pullarla dolu, çalkantılı, çelikten bir denizin üstünde yükseliyor. Sanki güneş erimiş de, gökkubbenin bütün enginliği içinde bulutların yoğunluğuna karışmış gibi, gökyüzü, ölü, ama dayanılmaz bir patlamanın sis ve sıcaklık beyazlığını taşıyor. Gün ilerledikçe kurşuni havada sıcaklık artıyor. Pruva bodoslaması, gün boyunca, kendi dalga fundalıklarından fırlayan balık kümelerini ormandan dışarı sürüyor. Akşamın yedisinde, kıyı fark ediliyor, üzgün ve girintili çıkıntılı. Geceleyin Dakar'da gemiden iniyoruz. Neon lambasıyla şiddetle aydınlatılmış iki-üç kahve, uzun, beyaz *bubu*'ları[3] içinde saygınlık ve zarafetle hayranlık uyandıran uzun boylu Zenci erkekler, eski moda, canlı renkli giysileriyle Zenci kadınlar, yerfıstığı ve topak keçi peyniri kokusu, toz ve sıcaklık. Yalnızca birkaç saat, ama ben, Afrika'mın kokusunu; baştan çıkarıcılığını bildiğim yoksulluk ve bırakılmışlık kokusunu, erden ve güçlü kokuyu yeniden buluyorum. Gemiye döndüğümde, bir mektup. İlk kez biraz rahatlamış olarak yatıyorum.

7 Temmuz

Uykusuzluk gecesi. Sıcak. Havuz, sonra dönüp kamaramda uzanıyorum. Vigny, sonunda onu bitiriyorum. Öğle yemeğinden sonra uyumayı deniyorum, boşuna. Saat altıya kadar çalışıyor, iyi sonuç alıyorum. Sonra gezinti güvertesinin üzerinde, yolculuğun başlangıcından beri gözlemlediğim şu garip kişiyi izliyorum. Sürekli giyimi kuşamı yerinde; Dönence'nin altına değin, sert yakalı koyu kül rengi yün bir takım, yolculuk kasketi, siyah

3. Afrikalı Zencilerin giydikleri bol üstlük. (Ç.N.)

ayakkabılar giymiş olan altmış yaşında biri. Ufak tefek, zayıf, inatçı bir fare havasında. Sofrada bir başına; şezlongu gezinti güvertesinin hep aynı yerinde, bitmek bilmez bir koleksiyonu var gibi görünen ve ilk satırından son satırına değin hatmettiği *Les Nouvelles Littéraires* dışında başka şey okumuyor. Puro üstüne puro içiyor, kimseyle konuşmuyor. Konuştuğuna bir kez tanık oluyorum, onda da denizcinin birine domuzbalıklarının yağlı mı yağsız mı olduklarını soruyordu. İçtiği de oluyor (pastis), Fransızca bilmeyen Alman kökenli İsviçreli bir gençle. O da Almanca bilmiyor. Bu durum aralarında bir sağır dilsiz diyaloğu doğuruyor. Bu akşam, gezinti güvertesindeki dört geliş gidişi sırasında izlediğimde, onun bir kez olsun denize bakmadığını fark ediyorum. Gemide kimse onun mesleğini bilmiyor.

Akşam yemeğinden önce, batan güneşe bakıyorum. Ama, ufuktan çok önce sis tarafından yutuluyor. Bu sırada deniz, iskeleden yanda pembe, sancaktan yanda mavi. Sınırsız bir enginlikte ilerliyoruz. Rio'dan önce kara parçası yok. Akşamın vakti birdenbire olağanüstü. Yoğun su donuklaşıyor biraz. Gök gevşiyor. Ve en büyük yatışma saatinde, yüzlerce domuzbalığı sudan yüze vuruyor, bir süre oraya buraya gidip geliyor, ardından insansız ufka doğru çekip gidiyorlar. Onlar uzaklaşınca, ilkel denizlerin sessizliği ve sıkıntısı ortaya çıkan. Akşam yemeğinden sonra geminin baş tarafına, denizin karşısına geliyorum yeniden. Deniz görkemli, ağır ve nakışlı. Rüzgâr, artık enginliğini bile tasavvur etmediğim alanları gezip dolaştıktan sonra, karşıdan gelip hoyratça yüzümü kırbaçlıyor. Kendimi, yalnız ve biraz yitik, sonunda hoşnut ve şu bilinmeyen geleceğin, sevdiğim şu büyüklüğün karşısında, yavaş yavaş güçlerimin yeniden doğduğunu duyumsarken buluyorum.

8 Temmuz

Uykusuzluk gecesi. Bütün gün oyuk bir baş ve boş bir yürekle dolaşıyorum. Deniz kötü. Gök kapalı. Güverteler terk edilmiş. Hem zaten, Dakar'dan bu yana artık yalnızca yirmi kadar yolcuyuz. Bugün denizi betimleyemeyecek kadar yorgunum.

9 Temmuz

Daha iyi bir gece. Sabah geniş, boş güvertelerde geziniyorum. Şimdi karşımıza çıkan alizeler hava sıcaklığını düşürdü. Kısa ve güçlü bir rüzgâr köpüksüz, küçük dalgalarla allak bullak olan denizi var gücüyle fırçalıyor.

Biraz çalışma, çokça aylaklık. Yolcularla konuşmalarımı kaydetmediğimi fark ediyorum. Oysa kimileri ilginçti, sözgelimi Delamin'le, yayıncı ve eşiyle yaptıklarım. Adamın bağlılık üzerine yazdığı çekici bir romanı okuma. Buna daha sonra döneceğim. Zaten şu sıra ilgim de kişilere değil, denize ve içimdeki, alışkın olmadığım şu hüzne yönelik.

Saat on sekizde, güneş batarken, her akşam olduğu gibi güzel plaklar. Ve birden, güneşin ufukla aynı çizgi üzerine yığılan bulutların ardında yittiği anda *Toccata*[1]! Opera göğünde telden ve tüylerden yapılmışa benzeyen kırmızı, uçsuz bucaksız kuyruklar, uzun tüylü siyah kumaşlar, kırılgan yapılar; kırmızı, yeşil ve siyah renkli geniş bir düzen içinde yerleştiriliyorlar – en görkemli dans düzenine göre en değişken ışıklar içinde dönüp durarak gökyüzünü kaplıyorlar. Şu uyuklayan denizde, şu görkemli göğün şölenleri altında *Toccata*... unutulmaz bir an. O kadar ki, bütün gemi susuyor, yolcular batı borda-

1. (İt.) Bir klasik batı müziği formu. (Y.N.)

sındaki güvertelere yığılmış, sessizliğe ve sahip oldukları asıl gerçeğe dönmüş, günlerin yoksulluğundan ve varolmanın acısından bir an için sıyrılmışlar.

10 Temmuz

Sabahleyin Paris havzasının serin ve biraz sert havasıyla, ekvator çizgisinden geçiyoruz, gök köpüklü, deniz bir parça hırçın. Yolcuların azalmasıyla ekvatoru geçiş töreni ortadan kalktığından, onun yerini havuzda kimi su oyunlarından oluşma şu ayinler alıyor. Ve sonra geminin baş tarafında yüzlerini ıssız denize çevirerek akordeon çalan, şarkı söyleyen göçmenlerle geçen bir zaman. Aralarındaki, saçlarına çoktan aklar düşmüş, ama güzel, gururlu, tatlı yüzlü, çiçek sapları gibi elleri, bilekleri olan, eşsiz görünüşlü, üstün nitelikli bir kadın bir daha dikkatimi çekiyor. İriyarı, sarışın, sessiz biri olan kocası sürekli peşinde. Aldığım bilgilere göre kadın Polonya'dan ve Ruslardan kaçıyor, Güney Amerika'ya göç ediyor. Yoksul. Ama ona bakarken birinci mevkinin kimi kamaralarını işgal eden, iyi giyimli, çirkin kadınları düşünüyorum. Onunla konuşmaya henüz cesaret edemedim.

Sakin bir gün. Ekvatoru geçme şerefine verilen şampanyalı büyük akşam yemeği dışında. Dört kişiyi geçince topluluk bana dayanılmaz gelir. İşte Madam C.nin anlattığı bir öykü: "Büyükannem yakınır: 'Vay başıma, yaşamda her şeye ancak teğet geçiyorum.' Büyükbabam onu yatıştırır: 'Dertlenme sevgilim, ne de olsa bana iki oğul verdin.'"

Akşam yemeğinden sonra yolculara bir Laurel ile Hardy şöleni çekiliyor. Ama ben Ay'ı ve boyuna kendisine doğru yol aldığımız Güneyhaçı Takımyıldızı'nı seyretmeye, geminin baş tarafına kaçıyorum. Şu güney göğünde ne denli az yıldız bulunduğu ve olanların da nere-

deyse solgunluğu karşısında şaşırıyorum. Karınca gibi kaynayan bizim Cezayir gecelerini düşünüyorum.

Uzun zaman denizin karşısında kalış. Bütün çabalarıma ve uslamlamalarıma karşın, artık nedenini bile anlamadığım şu hüznü dağıtamıyorum.

11 Temmuz

Gün zorlu bir yağmurun etkisiyle kararan havada doğuyor. Su demetleri bol sularla güverteleri yıkıyor, ama hava sıcaklığı boğucu ve değişmez kalıyor. Günün ortasında gök aydınlanıyor, ama deniz kötü, gemi baş kıç vuruyor, sağa sola yalpalıyor. Yemek salonunda yer yer boşluklar var. Çalışma. Kötü. Akşama doğru gök yeniden yavaş yavaş bulutlanıyor ve dakika dakika kapanıyor. Gece, mürekkep rengindeki bir denize çarçabuk iniyor.

12 Temmuz

Yağmur, rüzgâr, öfkeli deniz. Hastalar. Gemi, dalga serpintilerinin dumanıyla kuşatılmış ilerliyor. Uyku ve çalışma. İkindiye doğru güneş ortaya çıkıyor. Pernambuco ile aynı enlemdeyiz ve kıyıya doğru yol alıyoruz. Akşam gök yeniden bulutlanıyor. Trajik bulut kümeleri anakaradan bizi karşılamaya geliyorlar – ürkünç bir toprağın elçileri olarak. Birdenbire içimden gelen ve yolculuğumun başlangıcında duymuş olduğum saçma önseziyi canlandıran düşünce bu. Ama güneş her şeyi dağıtacak.

13 Temmuz

Pırıl pırıl bir güneş, deniz yüzeylerini durmaksızın yalıyor. Ve bütün gemi göz kamaştırıcı bir ışık içinde kalıyor. Havuz, güneş. Bütün öğle sonunu çalışarak geçiri-

yorum. Akşam serin ve tatlı. İki gün sonra varacağız. Şu gemiden, her şeyden yüz çevirmiş bir yüreği uzun günler boyunca içinde koruyabildiğim şu kamaradan, bana onca iyilik etmiş olan şu denizden ayrılma düşüncesi, beni biraz ürkütüyor. Yaşamaya, konuşmaya yeniden başlamak. Kişiler, yüzler, oynanacak bir rol; bunun için daha çok cesaret gerekecek, bense bunu kendimde bulmuyorum. Bereket versin ki gövdesel açıdan tam formundayım. Yine de insan yüzlerinden kaçmak istediğim zamanlar oluyor.

Gecenin ileri vaktinde, uyuklayan gemiden geceye bakıyorum. Kendi doruğuna çökmüş olan tuhaf güney Ay'ı, güney yönüne doğru suları aydınlatıyor. Şu binlerce kilometreyi, içinde yoğun ve parlak suların yağlı bir kesek gibi balkıdığı şu yalnızlıkları düşlüyor insan. Hiç değilse, bu erinç verecek.

14 Temmuz

Hava sürekli güzel. İşimi bitiriyorum; en azından, geriye kalanından vazgeçip gemi üzerinde yapabileceğim kadarını. Öğleden sonra, birkaç yüz metrelik sularda kocaman, siyah bir hayvan yüzeye çıkıyor, dalgaların üzerine ata biner gibi kurulup oradan iki su serpintisi demeti fışkırtıyor. Yanımdaki garson, bana bunun bir balina olduğunu söylüyor. Kuşkusuz şu gövde, yüzerkenki şu korkunç güç, yalnız hayvanın şu genel görünümü... ama ben kuşkuluyum. Öğleden sonra, posta ve valizler. Akşam, gemi kaptanının yolcuları kabulü ve 14 Temmuz için akşam yemeği. İlk kez güneşin batışında sis yok. Güneş, Brezilya'nın siyah ve girintili çıkıntılı ilk tepeleriyle sağlı sollu kuşatılmış. Dans ediyor, yemek listelerine imza atıyor, kart değiştokuşunda bulunuyoruz, hepimiz birbirimizi yeniden görmeye söz veriyoruz;

hayvan sözü. Yarın herkes herkesi unutmuş olacak. Geç vakit, yorgun argın, bu ülkeye daha dingin bir kafayla ayak basmayı düşünerek yatıyorum.

15 Temmuz

Üst güvertedeki hazırlık telaşı saat sabahın dördünde beni uyandırıyor. Dışarı çıkıyorum. Hava henüz karanlık. Ama kıyı çok yakın: Dağ sırtları siyah ve düzenli, iyice girintili çıkıntılı, ama girinti çıkıntılar yuvarlak – yeryuvarlağının en eski karalarından birinin yaşlı profilleri. Uzakta ışıklar. Karanlık ağarırken kıyı boyunca yol alıyoruz, su hafif hafif titriyor, genişçe çark ediyoruz, ışıklar şimdi karşımızda, ama uzaktalar. Kamarama dönüyorum. Yeniden güverteye çıktığımda, doğmakta olan günde hafif dumanı tüten, uçsuz bucaksız körfeze açıktan girmiş oluyor, adalardaki ani ışık yoğunluğuyla yüz yüze geliyoruz. Sis hızla gözden yitiyor. Ve kıyı boyunca uzanan Rio'nun ışıklarını, tepesindeki dört ışığıyla Pain de sucre'ü,[1] kenti ezer gibi görünen dağların en yüksek noktasındaki üzüntülü, parlak devasa İsa'yı fark ediyoruz. Işık doğdukça, denizle dağlar arasına sıkışmış, uzunluğuna yayılmış, sonu gelmez biçimde uzanmış olan kent daha iyi görülüyor. Merkezde kocaman, çok katlı yapılar. Dakikalarca başımızın üstünde bir gürleme: Tan ağarırken bir uçak, önce toza toprağa bulanıp sonra bize doğru yönelerek, büyük bir gürültü patırtıyla başımızın üstünden geçip havalanıyor. Limanın ortasındayız, dağlar çevremizde neredeyse tam bir çember oluşturuyor. Sonunda, kan rengine pek benzeyen bir ışık, kentin tam karşısında bulunan doğudaki dağların ardında görünen

1. (Fr.) Şeker konisi anlamında. Portekizce, Pão de Açúcar. Rio de Janeiro'da Guanabara Körfezi girişindeki granit tepe. (Ç.N.)

güneşin doğuşuna haber veriyor ve güneş solgun, serin bir gökte yükselmeye başlıyor. O sırada koy üzerinde oynaşan renklerin zenginliği ve görkemi, dağlar ve gök, herkesi bir kez daha susturuyor. Bir dakika sonra renkler aynıymış gibi görünüyor, ama ortada bir kartpostal görünümü var. Doğa çok uzun süren tansıklardan hoşlanmaz.

Formaliteler. Sonra iniş. Öteden beri korkup durduğum burgaca yakalanıyorum hemen. Gazeteciler çoktan gemiye çıkmışlardı. Sorular, fotoğraflar. Başka yerlerdekilere göre ne kötü ne iyi. Ama Rio'ya çıkar çıkmaz, Madam M. ve daha önce Paris'te karşılaşmış olduğum çok sevimli, uzun boylu Brezilyalı bir gazeteci tarafından karşılanırken işkence başlıyor. İlk günün karışıklığı içinde rastgele kaydediyorum:

1. Boş elçilik konutundaki bir oda ile benzeri her yerde bulunan gösterişli bir otel arasında seçim yapmamı bana bırakıyorlar. Gösterişli otelin donuk görüntüsünden kaçıyor ve bomboş bir konuttaki odaların en basitini ve en cana yakınını bulduğuma seviniyorum.

2. Brezilyalı otomobil sürücüleri ya neşeli çılgın ya da sevimsiz sadistler. Bu trafiğin kargaşası ve anarşisi ancak bir tek yasayla dengeleniyor: ne pahasına olursa olsun birinci gelmek.

3. En çarpıcı çelişki, gösterişli oteller ve çok katlı modern yapıların lüksüyle, kimi zaman bu lüksün yüz metre uzağındaki tepelerin yamaçlarına ilişmiş, Zenci – beyaz yoksul bir halkın yaşadığı susuz, ışıksız bir tür gecekondu mahalleleri olan *favela*'ların birlikte sergilenişi. Kadınlar, tepelerin eteğine su aramaya inip orada kuyruk oluşturuyor, erzaklarını Kabilli kadınlar gibi başlarının üzerinde tuttukları sac bidonlarla taşıyorlar. Onlar beklerken, önlerinden, kesintisiz bir dizi halinde Amerikan otomobil endüstrisinin nikel ve sessiz hayvanları geçiyor. Lüks ile sefaletin böylesine küstahça birbirine karıştığını

hiç görmemiştim. Arkadaşlarımdan birine göre, şu bir gerçek ki, "hiç değilse çokça eğleniyorlar" Üzüntü ve kinizm – yalnızca B. cömert. Beni iyi tanıdığı *favela*'lara götürecek. "Adliye muhabiriydim ve komünisttim," diyor. "Sefaletin kol gezdiği mahalleleri görmek için elverişli iki koşul bu."

4. Kişiler. Madam M., B. ve aklımda yalnızca ön adı kalan aydın, nüktedan, sıska bir noter ve doğal olarak Annibal ile; tenis alanının, çimenliklerin bulunduğu, gençlerin gittiği adına yakışır bir Country Club'da öğle yemeği. Annibal'ın birbirinden güzel altı kızı var. Din ile aşkın karışımının Brezilya'da çok ilginç bir sonuç verdiğini söylüyor. Baudelaire'i çevirmiş olan Brezilyalı bir edebiyatçıya Annibal şöyle bir telgraf çekmiş: "Beni hemen yeniden Fransızcaya geri çevirmenizi rica ederim. İmza: Baudelaire." Noter, taşranın ortalarında karşılaşılan şu çok kibar İspanyollara benziyor.

5. Bana gösterilen ve biraz eskimiş gibi görünen üç-dört Brezilya savaş gemisinden biri Terror do Mondo[1] adını taşıyor. Pek çok devrimler yapmış bu gemi.

6. Kişiler. Öğle yemeğinden sonra Madam M.nin evinde konukluk. Koya bakan güzel bir apartman. Suların üzerinde öğleden sonrasının tatlılığı. Adlarını unuttuğum kalabalık. Güvenilir bir meslektaşının bana dediğine göre bir Molière çevirmeni, sahnelemek için fazla uzun olmayan *Hastalık Hastası*'na bir perde eklemiş. Polonyalı bir düşünür; Tanrı halime acısa da beni ondan korusa. Burada görevli genç bir Fransız biyoloji bilgini, son derece cana yakın. Özellikle, *Caligula*'yı sahnelemek isteyen ve kendilerine birlikte çalışmaya söz verdiğim siyahi bir tiyatro topluluğunun genç insanları. Sonra iç-

1. (İsp.) Dünya terörü. (Ç.N.)

lerinde İspanyolca konuşan biriyle onlardan ayrılıyor ve berbat İspanyolcamla pazar günü siyahların bir balosuna birlikte gitmemiz konusunda onunla anlaşıyorum. Resmî kişileri atlattığımızdan dolayı seviniyor ve bana üst üste şöyle diyor: "*Segreto. Segreto.*"[1]

7. Her şeyin bittiğine inandığım sırada Madam M. bana Brezilyalı bir şairle akşam yemeği yiyeceğim haberini veriyor. Kendi kendime yarından başlayarak zorunlu olmayan her şeyden kaçınmaya söz veriyor, bir şey söylemiyorum. Ve işi oluruna bırakıyorum. Ama başıma gelecek yıkımı beklemiyordum. Şair geliyor, iriyarı, mıymıntı, kısık gözlü, sarkık dudaklı biri. Zaman zaman yakınıyor, kaba bir davranışta bulunuyor, sonra koltuğunda kaykılıyor ve orada biraz soluk alıyor. Kalkıyor, ortada dolanıyor, yeniden koltuğuna dönüyor. Bernanos, Mauriac, Brisson, Halévy'den söz ediyor. Görünüşe bakılırsa herkes tanıyor. Kendisine kötü davranılmış. Fransa-Brezilya politikası yapmıyor, ama Fransızlarla ortak bir yem fabrikası kurmuş. Zaten ona nişan da verilmemiş. Bu ülkede Fransa'nın bütün düşmanlarına nişan verilmiş. Ama onu yok vb. vb.

Birdenbire düş kuruyor, nedendir bilinmez gözle görülür biçimde acı çekiyor, sözü sonunda iştahla atılan *señorito*'ya[2] bırakıyor. Öyle ya, bir de, 1936 idamlarına uzman havasıyla katılmaya gitmeden önce soylu köpeklerini Palma'daki Major Sokağı'nda[3] gezdirenlere benzer bir *señorito* var. Bu adam, her şeyi bir çözüme bağlıyor, bunu görmek, şunu yapmak zorundayım, Brezilya

1. (İsp.) "Gizlice. Gizlice." (Ç.N.)

2. (İsp.) Müzmin bekâr. (Y.N.)

3. Burada kuşkusuz ki yazarın 1935 yazında Mayorka'ya yaptığı bir gezinin anısı söz konusu; buna Georges Bernanos'un Les Grands Cimetières sous la Lune (Ay Altında Büyük Mezarlıklar) kitabında anlattığı Mayorka'daki ulusçu baskı anıları da karışıyor.

insanın çalışmaktan başka bir şey yapmadığı, kötülüklerin olmadığı bir ülkedir, zaten buna zaman da yoktur, çalışır da çalışır, Bernanos ona demiştir ki, ah, Bernanos bu ülkede bir yaşam tarzı yaratmıştır: Fransa'yı ne çok sever o...

Bu yarış havasından ürkerek, genç biyoloğu bizimle yemeğe gelmesi için seferber ediyorum. Otomobilde lüks bir lokantaya gitmememizi istiyorum. Şair, yüz elli kiloluk ağırlığıyla ortaya çıkıyor, bir parmağını bana doğru dikip, "Brezilya'da lüks yoktur. Biz yoksuluz, sefiliz," diyor, kocaman Chrysler'ini süren sırmalı giysili sürücünün omzuna sevecenlikle vurarak. Şair bunları söyledikten sonra acıyla iç çekiyor ve iç dünyasına dönüyor, komplekslerinden biriyle kendini yemeye koyuluyor dalgın dalgın. Señorito, Madagaskar'la aynı enlemde ve Tananarive'den[1] çok daha güzel olan Rio'yu gösteriyor. "Herkes çalışmada," diye yineliyor, minderine gömülmüş. Ama şair arabasını bir eczanenin önünde durdurtuyor, yerinden güçlükle sıyrılıyor, kendisine bir iğne yaptırtacağı için, bizden biraz sabretmemizi istiyor. Bekliyoruz, Señorito durumu yorumluyor: "Zavallı, şekeri var." Letarget kibarca, "Yükseliyor mu?" diye soruyor. Elbette! "Yükseliyor." Şair inleyerek geri geliyor, yoksul arabasındaki zavallı minderine yığılıyor. Pazarın kıyısındaki bir lokantaya varıyoruz – balık dışında başka şey yenmeyen bir yer – çok yüksek tavanlı dörtgen bir salon, neonla öyle hoyrat aydınlatılmış ki, gerçekdışı bir suda dönüp duran solgun balıklara benziyoruz. Señorito yemek listemi saptamak istiyor. Ama ben bitkin durumdayım ve hafif şeyler yemek istiyorum, onun bana önerdiklerinin tümünü reddediyorum. Önce şaire servis yapılıyor, o bi-

1. Günümüzde Antananarivo. (Y.N.)

zi beklemeksizin, kimi zaman çatalın yerine geçen kısa, küt parmaklarıyla yemeye başlıyor. Michaux, Superville, Béguin vb.den söz ediyor, zaman zaman balığın kılçıklarıyla kırıntılarını havadan tabağın içine tükürmek için sözüne ara veriyor. Gövdenin bükülüp öne eğilmeden bu işin yapıldığını ilk kez görüyorum. Buna karşın o, şaşkınlık uyandıracak ölçüde becerikli, yalnızca bir kez tabağını tutturamıyor. Sonunda bize de servis yapılıyor ve Señorito'nun bana kızarmış karidesler ısmarlamış olduğunu fark ediyorum, kendisine sevimliliğine inandığım bir tutumla bu yemeği tanıdığımı, Cezayir'de onun sıradan bir şey olduğunu açıklayarak karidesleri geri çeviriyorum. Bunun üzerine Señorito öfkeden kıpkırmızı kesiliyor. Beni sevindirmek istiyormuş, hepsi bu! Alçakgönüllülükle ayrıca, alçakgönüllülükle! Fransa'da sahip olduklarımı Brezilya'da aramamam gerekirmiş, vb., vb. Yorgunluğun da etkisiyle içimden anlamsız bir öfke yükseliyor ve çekip gitmek için birden sandalyeyi itiyorum. Letarget'in nazik araya girişi ve şu tuhaf şaire her şeye karşın duymakta olduğum yakınlık beni alıkoyuyor, dinginliğe ermek için büyük çaba harcıyorum. "Ah," diyor şair, parmaklarını emerek, "Brezilya'da çok sabırlı olmak gerekir, çok sabırlı." Özel olarak büsbütün öç almak için, buraya kadar bunu göstermekten kaçınmadığımı sandığımı söylüyorum. Bunun üzerine Señorito sinirlendiği ölçüde çabuk ve aptalca yatışıyor, sesimi çıkarmama fırsat vermeden beni övgüler sağanağı altında bırakıyor. Bütün Brezilya coşkunluk içinde beni beklemiş. Bu ülkeye gelişim uzun yıllardan bu yana burada gerçekleşen en önemli olaymış. Burada Proust kadar ünlüymüşüm. Onu durduran olmuyor artık. Şöyle bir sonuca varıyor: "Bunun içindir ki Brezilya'ya karşı sabırlı olmak zorundasınız. Brezilya'nın sizin sabrınıza gereksinimi var. Sabır, işte Brezilya'ya gereken şey..." Bu minvalde sürdürü-

yor. Her şeye karşın yemeğin geri kalanı dinginlik içinde geçiyor, her ne kadar şair ile Señorito baş başa Portekizce konuşmayı sürdürseler de. Bu konuşma sırasında biraz benden yakındıklarını anladığımı sanıyorum. Bununla birlikte, bu kaba davranış öylesine doğallıkla sergileniyor ki, sevimli duruma geliyor. Lokantadan ayrılırken şair bir kahve gereksinimi duyduğunu ve bizi daha sonra götüreceğini söylüyor. Onun İngiliz kulüplerini andıran kulübüne gidiyoruz, canımın hiç çekmemesine karşın, orada "gerçek" bir konyak içmeye razı oluyorum. Señorito durumdan yararlanıp bize Figaro'nun yönetim güçlüklerini anlatıyor, benim yakından bildiğim bir konu bu, ona gelince büsbütün yanlış şeylerden söz ediyor. Ama Chamfort haklı: Dünyada beğenilmek isterseniz, kendinizi, anlattıkları olayları bilmeyen kişilerin anlattıklarından çok şey öğrenmeye bırakmalısınız. Ben yine de kalkma isteğimi belirtiyorum; bu arada Señorito, periskoplu eliyle kocaman bir puro tutan ve koltuğuna büsbütün gömülmüş şairi göstererek utkulu bir havayla konuşuyor: "S. Brezilya'nın en büyük şairidir." Şair, periskopu hafifçe sallayarak acılı bir sesle ona yanıt veriyor: "Brezilya'da 'büyük şair' yok ki." Bittiğini sanırken, holde şair ansızın yeni bir enerji bularak şiddetle kolumu sıkıyor ve bana şöyle diyor: "Kıpırdamayın. Gözünüzü dört açarak bakın. Size romanlarınızdan birinin kahramanını göstereceğim." Kaldırımda savaşta giyilire benzer şapkasıyla, ustura yüzlü, ufak tefek, zayıf bir adam fark ediyoruz. Şair üzerine çullanıyor, Brezilyalılara özgü uzun bir kucaklamayla onu kendine çektikten sonra, bana, "İşte bir adam. Milletvekili. Ama bir adam," diyor. Öbürü Federico'nun aşırı iyi yürekli biri olduğu yanıtını veriyor. Oyuna Señorito katılıyor. Señorito da tüysıklet olduğundan, bu kez eşit koşullarda yeni bir kucaklaşma. Ve Señorito milletvekilinin ceketini sıyırıyor: "Bakın!"

Milletvekili güzel bir kılıf içinde bir tabanca taşıyor. Ondan ayrılıyoruz. "Kırk adam öldürdü!" diyor Şair, hayranlıkla. "Peki niçin?" "Düşmanları da ondan." Ah, hiç olur mu! "Önce birini öldürüyor, onu kendine siper yapıp öbürlerini öldürüyor." "Silah taşıma ruhsatı var," diyor Letarget kımıldamaksızın. "Onun için, çünkü o milletvekili." Bana bakarak, "Sizin için bir roman kahramanı, değil mi?" diye soruyor. "Evet," diyorum. Ama yanılıyor, roman kahramanı olan kendisi.

16 Temmuz

Erken kalkış. Çalışma. Notlarımı temize çekiyorum. Bana servis yapan garsonla söyleşi. Nice'li, G.I.lara yakınlık duyduğu için Kuzey Amerika'ya gitmek istiyor. Göçmen vizesi alamadığından, gerekli vizenin burada daha kolay alınacağını düşünerek Brezilya'ya gelmiş. Oysa daha kolay değil. ABD'de ne yapacağını soruyorum ona. Boks yapmayla şarkı söyleme arasında kararsızlık geçiriyor. Şimdilik boks antrenmanları yapıyor. Pazartesi günü onunla birlikte antrenman salonuna gideceğim.

Barleto ile Brezilyalı bir romancı ve çevirmen kadının evinde öğle yemeği. Tepeye tutunmuş çok güzel bir ev. Doğallıkla çok kalabalık, içlerinde Brezilyalıların Buddenbrooklarını yazmış olan, ama tuhaf bir kültür eksikliği durumunu sergileyen bir romancı da var. Eğer B.ye inanırsam, onun, "Shakespeare, Byron ya da David Copperfield gibi İngiliz yazarlar" dediğini işitmişler. Ne olursa olsun, çok okumuş biri. Bu durumda David'i Charles sanması önemli değil, ben onu daha çok güzel bir baş olarak görüyorum. Yemekte Brezilya'ya özgü bir kuskus var, ama bu bir balık pastası. Bir futbol karşılaşmasına gitmek istediğimi dile getirdiğimde çağrılılar sevinçle haykırıyor, uzun bir futbolculuk geçmişim oldu-

ğunu öğrenince de keyiften büsbütün uçuyorlar. İstemeden onların en önemli coşkularını uyarmıştım. Ama ev sahibesi Proust çeviriyor ve herkesin Fransız kültürü gerçekten zengin. Daha sonra B.den benimle dolaşmasını istiyorum.

Araç trafiğinin yasaklandığı, renk renk tabelalarla hoş bir biçimde aydınlatılmış, erinç limanları durumundaki küçük sokaklar, homurdayan trafiğiyle büyük anacaddelerin hemen yanı başındalar. Sanki Concorde, Madeleine ve Opéra Caddesi arasındaki Saint-Honoré Sokağı arabalara yasaklanmış. Çiçekpazarı. Ufacık sandalyelere oturup "küçük kahveler" içilen küçük bir bar. Gökdelenin yanı başında Magrip tarzı evler. Barleto daha sonra beni kentin tepeleri üzerindeki dimdik bir keçiyolu boyunca tırmanan "bahçe" tipi küçük bir tramvaya bindiriyor. Yoksullukla lüksün iç içe girdiği, kente bakan bir mahalleye varıyoruz. Akşam sona ererken kent ufuklara kadar yayılıyor. Kentin üzerinde çok renkli bir tabelalar yığını tütüyor. Tatlı gökte, yüksek palmiyelerin sürgünüyle sona eren tepe profilleri beliriyor. Bu gökte bir sevecenlik ve neredeyse yabanıl bir nostalji var. Bizzat kentle yüz yüze gelmek için merdivenlerden ve yokuş aşağı uzanan küçük sokaklardan yaya olarak aşağı iniyoruz. Karşımıza çıkan ilk gerçek sokakta pozitivist bir tapınak. Clotilde Vaux'ya[1] derin bir saygı duyuluyor burada ve Auguste Comte bıraktığı en şaşırtıcı kalıt içinde yaşamayı sürdürüyor. Biraz daha ileride betonarme, Gotik bir kilise. Tapınağın kendisi Grek üslubunda. Ama para yokluğundan sütunlar başlıksız kalmışlar. B.N. ile çene çaldığımız küçük bar. Cana yakın, kimi zaman derinliği olan ("Güneşe uzanıp teni karartmakla iç arılığı

1. Clotilde Vaux, 1844'te karşılaştığı Auguste Comte'un sevgilisi olmuştu

yitiyor," diyen) ve bana öyle geliyor ki çağın dramını oldukça saygınlıkla yaşayan bir adam bu. Ondan, Madam Mineur'ün evinde siyahi aktör Abdias ile buluşmak ve oradan da birlikte bir *macumba*'ya gitmek üzere ayrılıyorum.

Brezilya'da bir "macumba"[1]

Madam M.nin evine geldiğimde, kaygılı bir hava hüküm sürmekte. *Macumba*'yı düzenlemesi gereken azizler piri (din adamı ve başdansçı) günün azizine başvurmuş, o da iznini vermemişti. Siyahi aktör Abdias azizin iyi niyetini harekete geçirmek için yeterli para sözü verilmediğini düşünüyor daha çok. Yine de Caxias'ta, Rio'nun kırk kilometre uzağında bir kenar mahalle konumundaki köyde, gezinti yapmamız ve bir *macumba*'ya rastlama şansını denememiz düşüncesinde. Akşam yemeği boyunca bana *macumba*'ları anlatıyorlar. Niyetin hiç değişmediği törenler bunlar: danslar ve şarkılar aracılığıyla Tanrı'nın insanın içine inişini sağlamak. Amaç, kendinden geçme. *Macumba*'yı öbür törenlerden ayıran şey, onun, Katolik diniyle Afrika kökenli ayinlerin karışımı oluşu. Tanrılar ya da azizler konusunda, kötülük ruhu ve Afrikalı Tanrı Echou'nun dışında bir de bizim Aziz George'umuz demek olan Ogoun var. Aziz Kosmas ve Aziz Damianos vb. vb. de. Azizlere saygı, burada sömürge törenlerine karışmış. Her günün, en başta gelen "azizler piri"nin özel izni olmadıkça başka bir gün ağırlanamayan kendi azizi bulunmakta. Azizler pirinin, kendinden geçişlerini denetlemeyi üstlendiği kendi kızları (ve sanırım oğulları) da var.

1. Krş. *Sürgün ve Krallık* içindeki *Büyüyen Taş*. Oradaki *macumba* sahnesi günlükteki üç parçadan oluşuyor.

Bu temel bilgilerle donanmış olarak yola çıkıyoruz. Garip bir sis içinde kırk kilometrelik bir yolculuk. Saat akşamın onu. Bana sergileme yerleri bulunan bir panayır köyünü düşündürten Caxias. Yirmi kadar araçla düşündüğümüzün çok üstünde insanın bulunduğu köy meydanında duruyoruz. Durur durmaz melez bir delikanlı önüme atılıyor, beraberimde Tarrou'yu getirip getirmediğimi sorarak, bana bir şişe *aguardiente*[1] sunuyor. Kahkahalarla gülüyor, şaka yapıyor, arkadaşlarını tanıştırıyor. Kendisi şair. Sonunda Rio'dayken benim bir *macumba*'ya götürüleceğimin herkesçe bilindiğini açıklıyorlar (oysa bana bunun bir giz olduğunu söylemişler, ben de bönce saklamıştım) ve pek çok kişi de bu fırsattan yararlanmak istemiş. Abdiasb ilgi ediniyor, sonra beklemeye başlıyor. Meydanda duruyor, çene çalıyoruz. Artık kimse görünürde hiçbir şeyle ilgilenmiyor, herkes yıldızlara dalıyor. O da ne: Herkeste bir koşuşma! Abdias dağa gitmemiz gerektiğini söylüyor bana. Taşıta biniyor, çukurlarla dolu bir yolda birkaç kilometre ilerliyor, görünür bir neden olmaksızın ansızın duruyoruz. Hiç kimsenin hiçbir şeyle ilgileniyor görünmediği bir bekleyiş. Sonra yeniden yola çıkıyoruz. Araba birden kırk beş derecelik bir dönüş yapıyor ve dağda bir keçiyoluna sapıyor. Güçlükle tırmanıyor, sonra duruyor: Keçiyolu çok dik. Arabadan iniyor, yürüyoruz. Tepe kel, çok az bir bitki örtüsü var, ama gökyüzünün içinde, yıldızların arasında gibiyiz. Hava duman kokuyor. Öylesine ağır ki, insan ona alnıyla dokunduğu duygusunu yaşıyor. Tepenin doruğuna ulaşınca uzaklardan gelen davul ve şarkı sesleri işitiyoruz, nedense ansızın kesiliveriyorlar. Seslerin geldiği yönde yürüyoruz. Ne ağaç ne ev var, bir çöl burası. Ama bir çukurluk-

1. (İsp.) Ateş suyu, brendi. (Y.N.)

ta, görülebilen çatısıyla, duvarsız, oldukça geniş bir tür hangar fark ediyoruz. Hangara kâğıt kordonlar asılmış. Birden bize doğru gelen bir sürü siyahi kız fark ediyorum. Beli kıçlarında kaba ipekli beyaz giysiler giymişler. Bir tür geniş kollu, kırmızı üstlük giymiş, çok renkli dişlerden kolyeler taşıyan bir adam, onları izliyor. Abdias durdurup beni ona tanıtıyor. Karşılayış ağırbaşlı ve dostça. Ama bir karışıklık söz konusu. Bunlar yirmi dakikalık bir yürüyüşle bir başka *macumba*'ya katılacaklar ve onları izlememiz gerekecek. Yola koyuluyoruz. Bir kavşakta ortalık yere konulmuş yanan bir mumu ve içlerinde yanan bir mumla suç çanağının önünde aziz ya da şeytan yontularının (son derece kaba ve çileci Sulpicius Serenus tarzındalar) durduğu çeşitli duvar oyuklarını görecek zamanım oluyor.[1] Bana elinde bir bıçakla duran kırmızı ve yabanıl Echou'yu gösteriyorlar. İzlediğimiz keçiyolu, yıldız dolu göğün altında tepelerin arasından kıvrıla kıvrıla uzanıyor. Erkek ve kadın dansçılar gülüp şakalaşarak önümüzden gidiyorlar. Bir tepeyi iniyor, geldiğimiz yolu geçiyor ve bir başka tepeye tırmanıyoruz. Dallardan ve killi topraktan yapılma kulübecikler, fısıldaşıp duran gölgelerle dolu. Tören alayının baş tarafı saz çitleriyle kuşatılmış yüksek bir toprak sekinin önünde duruyor. İçerden gelen davul ve şarkı sesleri işitiliyor. Hepimiz bir araya gelince, toprak sekiyi ilkin kadınlar tırmanıyor, kıçın kıçın giderek sazlardan yapılma kapıyı aşıyorlar. Sonra erkekler. Döküntülerle dolu bir avluya giriyoruz. Karşımızdaki, saman ve çamurdan yapılmış küçük bir evden şarkılar sızıyor. İçeri giriyoruz. Oldukça zevksiz, duvarları kaba da olsa sıvanmış bir kulübe burası. Çatı ortadaki bir direk üzerinde duruyor, yerse çiğ-

1. Krş. *Büyüyen Taş*, (*Pléiade*, I, s. 1674.)

nenmiş toprak. Dipte küçük bir sundurma, üzerinde Aziz George'u gösteren renkli bir taşbaskısının durduğu küçük bir sunağı barındırmakta.[1] Birbirine benzer renkli taşbaskıları duvarları süslemekteler. Bir köşede palmiye yapraklarıyla süslenmiş küçük bir peykenin üzerinde müzisyenler: iki kısa, bir uzun davulcu. Biz geldiğimizde kırk dolayında kadın ve erkek dansçı vardı. Bizim sayımız da o kadar, birbirimize girmiş güçlükle soluk alıyoruz. Bir duvara yapışıyor, öyle bakıyorum. Erkek ve kadın dansçılar, erkekler içte olmak üzere, iç içe iki halka oluşturuyorlar. İki azizler piri (bizi karşılayanı, erkek dansçılar gibi bir tür beyaz pijama giymiş), bu halkaların merkezinde yüz yüzeler. Görev gereği şarkının ilk notalarını onlar söylüyorlar, sonra halkalardakiler, saatin ibreleri yönünde dönerlerken, koro halinde hemen o şarkıya başlıyorlar. Dans basit; bir tepinmeye rumbanın ikili titreşimi ekleniyor. "Pirler"e gelince; onlar hafifçe ritmi gösteriyorlar. Portekizce çevirmenim, bana, bu şarkıların azizden, yeni gelenlerin burada kalma iznini istediklerini söylüyor. Şarkılar arasındaki boşluklar oldukça uzun. Sunağın yanında şarkı da söyleyen bir kadın neredeyse hiç ara vermeden bir çıngırağı sallayıp duruyor. Dans, coşkunluktan uzak. Tarzı sıradan, kendisi ağır ve çok vurgulu. Hâlâ yükselmekte olan sıcakta molalara zor dayanılıyor. Dikkatimi çekenler şunlar:

1) Dansçılarda en küçük bir terleme belirtisi yok;

2) Beyaz bir adamla beyaz iki kadın, ayrı bir yerde ve ötekilere göre daha kötü dans ediyorlar.

Bir an, erkek dansçılardan biri bana doğru geliyor ve bir şeyler diyor. Çevirmenim kollarımı kavuşturmamamı istediklerini söylüyor, bu durum ruhun aramıza katılma-

1. agy. s. 1664.

sını engellermiş. İsteğe saygı duyuyor, kollarını yana salıyorum. Yavaş yavaş, şarkılar arasındaki boşluklar kısalıyor, dans canlanıyor. Yanan bir mum getiriliyor, orta yere bir su bardağının yanına konuyor. Şarkılar Aziz George'a yakarıyorlar:

O, ay ışığında gelir
Gün ışığında gider.

Ve yine:

Ben Tanrı'nın savaş alanıyım.

Gerçi erkek dansçılardan bir-ikisi, daha şimdiden kendinden geçmiş havasındalar; ama denebilirse dingin bir kendinden geçiş bu: Eller bellerde, adımlar sert, gözler sabit ve anlamsız.[1] Kırmızı "pir" iç içe, iki halka oluşturacak biçimde mumun çevresine su döküyor, danslar yeniden başlıyor ve neredeyse hiç kesilmeksizin sürüyor. Zaman zaman bir erkek ya da kadın dansçı halkasından ayrılıyor, iç tarafa sularla oluşturulan halkaların dibine kadar geliyor, ama asla onları geçmiyor. Öbürleri ritimlerini hızlandırıyor, bağırlarını döverek çırpınıyor, boğuk çığlıklar atmaya başlıyorlar. Yerden boğucu ve şimdiden deriye yapışmış, havayı yoğunlaştıran bir toz yükseliyor. Gittikçe daha fazla dansçı, halkalarından ayrılıyor, kendileri de daha hızlı bir tarzda dans eden pirlerin çevresine dans etmeye geliyor (beyaz pirinki hayranlık uyandırıcı). Davullar şimdi iyiden şiddetleniyor, kırmızı pir de birden zincirinden boşanıyor.[2] Gözleri çakmak çakmak,

1. agy. s. 1675.

2. agy. s. 1675. Bütün paragraf olduğu gibi kullanılıyor.

kolları bacakları gövdesinin çevresinde fırdönerken, kıvrık diziyle bir o bacağın, bir bu bacağın üzerine çöküyor ve ritmini dansının sonuna değin hızlandırıyor, sabit ve korkunç bir havayla bütün oradakilere bakmak üzere duruyor. Bu sırada karanlık bir köşeden bir erkek dansçı fırlıyor, diz çöküyor, kını içindeki bir kılıcı ona uzatıyor. Kırmızı pir kılıcı çekiyor, gözdağı verir bir havayla onu başının çevresinde döndürüyor. Pire kocaman bir puro getiriliyor. Yavaş yavaş hepsi birer puro yakıyor, dans ederken onları içiyorlar. Dans sürüp gidiyor. Orada bulunanlar, birer birer gelip başları pirin ayakları arasına gelecek biçimde yatıyorlar. Pir, kılıcın düz yanıyla her iki omza yanlamasına vuruyor, onları yerden kaldırıyor, sağ omzuyla sol omuzlarına, sol omzuyla sağ omuzlarına dokunuyor; daha sonra dans edenlerin içine şiddetle itiyor, bu hareket, onların üçte ikisinde dans edenlere göre farklı bir krize yol açıyor: Ayakları üzerinde dikilip duran, boş gözlerle ortadaki direğe bakan şişman bir siyah adamın ensesinde yalnızca yorulmak bilmeksizin yinelenen bir ürpertiyle yol açmış. Onda *knock down*[1] durumundaki bir boksörün havasını görüyorum. Hayvan yüzlü, şişman bir beyaz kadın, başını sağdan sola sallayarak boyuna havlıyor.[2] Ama, yere çakılmış ayakları, omuzlara doğru çıkıldıkça daha da şiddetlenen ürpertilerin dolaştığı bütün gövdeleriyle, en korkunç kendinden geçişe, Zenci kızlar eriyor. Başa gelince; o, önden arkaya sallanıyor, tam anlamıyla kesik bir baş. Herkes bağırıp çağırıyor, uluyor. Daha sonra kadınlar düşmeye başlıyorlar. Yerden kaldırılıyor, alınları ovuşturuluyor, sonra düşünceye kadar yeniden başlıyorlar. Herkesin havlamayı anımsatan

1. (İng.) Vurup deviren. (Ç.N.)

2. agy. s. 1676. Bu kez siyah bir kadın söz konusu olacak.

tuhaf boğuk seslerle bağırdığı sırada doruğa ulaşılıyor. Bana bunun, tan ağarana dek değişmeksizin süreceğini söylüyorlar. Saat sabahın ikisi. Sıcak, toz ve puroların dumanı, insan kokusu, havayı soluk alınamaz kılıyor. Bizzat ben de sallanıyorum dışarı çıkarken ve sonunda mutlulukla temiz havayı soluyorum. Geceyi ve gökyüzünü, insanların tanrılarından daha çok seviyorum.

17 Temmuz

Sabah çalışma. G. ve Brezilyalı iki öğretmenle öğle yemeği yiyorum. Toplam olarak üç öğretmen, ama kibarlar. Sonra oldukça sessiz olan yaşlı Mösyö Lucien Febvre[1] aramıza katılıyor, Rio'yu çevreleyen dağları gezip dolaşmak üzere arabayla yola çıkıyoruz. Tijuca Bahçeleri, Meyrink Şapeli, Corcovado Dağı, yüz kez en farklı görünümler altında gördüğüm Rio Koyu. Ve beyaz kumu, zümrüt yeşili dalgalarıyla, Uruguay'a kadar binlerce kilometre boyunca uzanan ıssız, uçsuz bucaksız güney kumsalları. Tropikal orman ile onun üç katmanı. Brezilya insansız bir kara. Burada her şey çok büyük çabalar sonucunda yaratılıyor. Doğa insanın soluğunu tıkıyor. "Uzam, kültür yaratmada yeterli olur mu?" diye soruyor bana, iyi yürekli Brezilyalı öğretmen. Bu anlamsız bir soru. Bu alanlar ancak teknik ilerleyişlere yaraşır. Uçak ne denli hızla giderse Fransa'nın, İspanya'nın, İtalya'nın önemi o denli azalıyor. Bunlar dün birer ulustular, ama işte şimdi birer eyalet, yarın da dünyanın birer köyü olacaklar. Gelecek bizim elimizde değil, bu karşı konulamaz devinime karşı hiçbir şey yapamayız. Almanya ulus olduğu için savaşı yitirdi, modern savaş im-

1. Fransız tarihçi (1878-1956).

paratorlukların olanaklarını gereksiniyor. Yarın bunun için anakaraların olanaklarını gereksinecek. Ve işte kendi anakaralarını ele geçirmek için yola çıkmış iki büyük imparatorluk. Bunlara ne yapmalı? Tek umut yeni bir kültürün doğması ve Güney Amerika'nın belki mekanik budalalığı yumuşatmaya katkıda bulunması.[1] Islık çalan bir denizin karşısında, kumlar ellerimizin arasında elenirken, Brezilyalı öğretmene beceriksizce söylediklerim bunlar.

Arabada ve Corcovado İsa'sının altında üşütmüş olduğum için, akşam yemeğinden sonra beni samba dansı yapmaya götürecek olan sadık dostum Abdias'ı beklemeye, odama dönüyorum. Düş kırıklığı dolu bir akşam. Kentin iyice dışında bir mahallede doğallıkla neon lambasıyla aydınlatılmış, halkın sevdiği bir dans salonu türü. İçeride neredeyse yalnızca siyahlar var – ama bu, büyük bir renk çeşitliliği anlamına geliyor burada. Yumuşak bir ritimle bu siyahların ne kadar da yavaş dans ettiklerini görmenin verdiği şaşkınlık. Ama bunun iklimden olduğunu düşünüyorum. Harlem'in çılgınları burada dinginliğe eriyor olmalılar. Yine de ten rengi dışında, bu dans salonunu dünyadaki öteki bin benzerinden ayıran bir şey yok. Bu konuda ters bir önyargıyı aşmak zorunda olduğumu fark ediyorum. *Önsel olarak* siyahları seviyorum, bu yüzden onlarda taşımadıkları nitelikler bulmak geliyor içimden. Güzel bulmak istiyorum onları, ama tenlerinin beyaz olduğunu tasarlıyorum, bu durumda manifaturacı çıraklarından ve hazımsız memurlardan oldukça güzel bir dizi insan görüyorum. Abdias onaylıyor. Çirkin bir soy. Bu arada, masamıza bizim masamız olduğu için değil de, orada içildiği için hemen içmeye gelen melez

1. Burada iki bloku karşı karşıya getiren Soğuk Savaş ve onları dengeleyecek bir Güney düşüncesi takınağının yeniden ortaya çıktığı görülüyor.

kızların içinden biri ya da ikisi, güzel. Hatta sesi kısılmış birine acıyorum, bir başkasıyla ağır bir samba dansı yapıyorum biraz, içimde istekler uyandırmak için dövünüp duruyorum, ama birden sıkıldığımı fark ediyorum. Taksi. Ve geri dönüyorum.

18 Temmuz

Kente ve dumanı tüten koya bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Çalışmak için dingin bir sabah. Limana bakan sevimli bir lokantada Lage ile öğle yemeği yemeye gidiyorum. İşçi banliyösünü görmeye gitmek için saat üçte Barleto'yla buluşuyoruz. Bir banliyö trenine biniyoruz. *Meier. Todos os santos.*[1] Madeidura. İlgimi çeken şey, buraların Araplara özgü yanı. Mağazalar vitrinsiz. Her şey sokakta. Bir cenaze arabası görülüyor: siyaha boyanmış bir mal teslim kamyonetinin üzerinde kocaman, altın sarısı bronz kolonlu, boş imparator mezarı. Zenginler de atlar. Sergiye konmuş sert kumaşlar. Sallanıp duran bir tramvayla içinden geçtiğimiz sonu gelmez dış mahalleler. Zamanın çoğu; boş ve hüzünlü (sitelerin çıkışlarına tutunmuş işçi boyları[2] bana B.yi[3] anımsatıyor) ama neonla, (güpegündüz) yeşil, kırmızı ışıklarla aydınlatılan, bu çok renkli kalabalıkla dolup taşan bir merkezin, bir meydanın çevresinde pıhtılaşıyor; kimi zaman bu alanda bağırtılı bir sesle bir hoparlör futbol haberlerini veriyor. Dünya üzerinde boyuna çoğalan ve sonunda her şeyi kaplayacak, birbirini boğacak olan bu kalabalıkları düşünüyor insan. Böylece, hiç değilse Copacabana'da, Rio'yu ve onun her yöne sonsuza değin

1. Bahia Eyaleti'nin körfezi.

2. *Actuelles I*'den yaklaşık bir alıntı.

3. B., olasılıkla Cezayir'in bir dış mahallesi olan Belcourt.

yayılıp giden yağ lekesi yanını daha iyi anlıyorum. Dönüşte bir tür dolmuş taksi demek olan bir *lotaçao*'da inanılmaz bir trafiğin yol açtığı sayısız kazadan birine tanık oluyoruz. Işıklarla parlayan bir bulvara yanlışlıkla girmiş yaşlı, Zenci bir adamı, son hızla gelen bir otobüs yakalıyor, bir tenis topu gibi on metre öteye fırlatıyor, sonra yanından geçerek kaçıp gidiyor. Sürücü şu saçma suçüstü yasasına göre içeri tıkılacak. Ama kaçtığı için, suçüstü yok ve içeri tıkılmayacak. Yaşlı Zenci adam orada duruyor, kimse yerden kaldırmıyor. Oysa darbe bir öküzü öldürebilecek kadar güçlü. Daha sonra, üzerine kanın genişleyerek akacağı beyaz bir kumaş ve çevresine yanan mumlar konacağını, yetkililer olayın nasıl geliştiğini saptamaya gelinceye değin, trafiğin yalnızca onu dolanarak işleyişini sürdüreceğini öğreniyorum.

Akşamleyin Robert Claverie'nin evinde yemek. "Fransızlardan başkası beni rahatlatmıyor. İnsan yabancı bir dil konuştuğunda," diyor Huxley, "içinde eliyle 'hayır' işareti yapan biri vardır."

19 Temmuz

Hava olağanüstü. Çekici ve miyop bir kadın gazeteci. Posta. Delamain'lerle bir tür gar lokantasında öğle yemeği – lokanta neonlu doğallıkla. Yemek. Karanlık düşünceler. İkindiüstü bir tiyatro okuluna gidiyorum. Öğretmen ve öğrencilerle söyleşi. Chapass'ların evinde, ufak tefek, son derece nazik bir adam olan ulusal ozan Manuel Bandera ile akşam yemeği. Yemekten sonra, ülkenin söylediği bütün sambaları yazıp besteleyen siyahi adam Kaimi gelip gitarı eşliğinde şarkı söylüyor. Bunlar en hüzünlü ve en duygulu şarkılar. Deniz ve aşk, Bahia özlemi. Yavaş yavaş herkes şarkı söylüyor ve bu sambaları bir siyahın, bir milletvekilinin, bir profesörün, bir no-

terin koro halinde çok doğal bir incelikle söylediğini görüyorum. Son derece çekici.

20 Temmuz

Sabahleyin çok güzel bir havada, Rio Koyu'nda deniz motoruyla. Sadece, hafif, serin bir rüzgâr, suyu biraz tersine kaldırıyor. Adalar boyunca yol alıyoruz; küçük kumsallar (birbirine benzer ikisinin adı, Adão ile Eva[1]). En sonunda, duru ve serin bir suda banyo. Öğleden sonra Murillo Mendés'in ziyareti – şair, hasta. İncelikli ve sağlam düşünceli. Burada gerçekten dikkate değer bulduğum iki ya da üç kişiden biri. Akşam konferans. Vardığımda kalabalığın, girişi kapattığını görüyorum. Claverie ile çekici Madam Petitjean yer bulamadıkları için çekip gitmek üzereler. Bayağı çaba harcayarak onlar için yer ayarlıyorum. Sonunda, sekiz yüz kişi için hazırlanan salon, ayakta kalan, yerlere oturan dinleyicilerle tıklım tıklım doluyor. Toplumun üst kesimindekiler, diplomatlar ve benzerleri, doğallıkla geç geldikleri için, ayakta durma ile çekip gitme arasında seçim yapmak zorunda kalıyorlar. İspanya büyükelçisi tribünün arkasındaki bir sekinin üzerinde oturuyor. Birazdan bilgilenecek. Paris'ten tanıdığım İspanyol sığınmacı Ninu karşımda birden. Rio' dan yüz kilometre uzakta büyük bir çiftlikte *campeone*'lerin başıymış. Bu yüz kilometreyi *su compañero*'yu dinlemek için kat etmiş. Yarın sabah dönüyor. Burada Tanrı'nın kırlarında yüz kilometrelik yolun ne anlama geldiğini düşününce... Neredeyse gözyaşlarım boşanacak. O sırada *gusto frances*'a en yakın diye nitelediği bir sigara paketi çıkarıp uzatıyor. Bu salonda böyle

1. (Port.) Âdem ile Havva. (Y.N.)

bir dosta sahip olmaktan mutluluk duyuyor, birazdan ona benzer insanlar için konuşacağımı düşünerek, artık ondan ayrılmıyorum. Gerçekten de böyle konuşuyorum;[1] N.ye benzer insanlarla ve öyle sanıyorum ki orada bulunan gençlerle kurduğum içsel bağ bana yetip artıyor. Ama toplumun üst kesimindeki kişilerle iletişim kurduğumdan kuşkuluyum. Daha sonra saldırı. Birkaç gerçek bakış yakalıyorum. Gerisi komedi. Récife uçağına binmek için saat dört buçukta kalkacak oluşuma karşın, ancak gece yarısı yatabilme.

21 Temmuz

Saat dörtte uyanış. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Elçiliğin kapısından taksiye geçerken ıslanıyorum. Havaalanında formaliteler yerine getirilirken ayakta uyuyorum. Havaalanına giden uzun yol. Bu iklimde, insan kimi zaman iki kez ıslanır, önce yağmurla, sonra kendi teriyle. Havalimanında uzun bekleyiş. Sonunda, saat sekiz otuzdan önce yola çıkılamayacak, bir kez daha uçağa karşı büyük öfke duyuyorum. Beklerken Rio'yla dünyadaki başkentler arasındaki uzaklıkları gösteren bir çizelgeye bakıyorum. Paris yaklaşık on bin kilometre uzakta. İki dakika sonra radyo bize "La vie en rose"u[2] çalıyor. Alçak bir göğün altında, yağmur yüküyle beceriksizce havalanan uçak. Uyumayı deniyor, başaramıyorum. Dört buçuk saat sonra Récife'ye vardığımızda uçağın kapısı sıcağın kasıp kavurduğu kırmızı bir toprağa açılıyor. Gerçekten de yeniden ekvatordayız. Uykusuz, bu sabah yakalandığım nezleyle hafifçe ateşli, sıcağın

1. Camus, "Asla yapmadığım biçimde, gerçekten de son derece açık, son derece şiddetli konuşuyorum," diye yazmıştı.

2. Edith Piaf'ın sözlerini de kendisinin yazdığı ünlü şarkısı. (Ç.N.)

ağırlığının etkisiyle sendeliyorum. Kimse beni beklemiyor. Ama öyle görünüyor ki, uçak erken gelmiş, bunda şaşılacak bir şey yok. Ben de bunun üzerine, uzaktan kenti kuşatan hindistancevizi ağaçlarını seyrederek sıcak bir havanın estiği boş bir salonda bekliyorum. Görevliler geliyor. Hepsi nazik. Oradaki Fransızların üçü de bir seksenden uzun. İyi temsil ediliyoruz. Yola koyuluyoruz. Kırmızı toprak ve hindistancevizi ağaçları. Sonra deniz ve uçsuz bucaksız kumsallar. Rıhtıma bakan otel. Gemi direkleri korkulukların boyunu aşıyor. Uyumaya çalışıyorum. Boşuna. Saat dört. Aramaya gelenler var. Aralarında Güney Amerika'nın en eski gazetesi *Pernambuco* gazetesinin yöneticisi de var. Bana kenti o gezdiriyor. Beyazın egemen olduğu, Cizvit tarzının çarpma sıvayla açılıp hafifletildiği, hayranlık uyandırıcı sömürge kiliseleri. İç bölümler barok, ama barokun Avrupa'ya özgü aşırı ağırlığı yok. Özellikle Dorée Şapeli çok güzel. *Azulejo*'lar[1] burada çok iyi korunmuşlar. Resimler üzerinde de olduğu gibi, yalnızca "rezil" hainlerin, Romalı askerlerin, vb. nin bulunduğu yerler bozulmuş halk tarafından. Tümü oyuk ve kanlı yüzlerle görülüyor. Eski kente, kırmızı, mavi ve aşıboyalı küçük evlere, büyük, sivri çakıltaşları döşenmiş sokaklara hayran kalıyorum. San Pedro Kilisesi Meydanı. Bir kahve fabrikasının yanında bulunan kilise, kazanların dumanlarıyla büsbütün karamış. Baştan aşağa kahveye bulanmış.

Bir başıma akşam yemeği. Ölgün bir orkestra sesi işitiliyor. Sürgünün kendine özgü tatlılıkları vardır. Akşam yemeğinden sonra yüz dolayındaki kişiye konferans, çıkışta yorgunlukları yüzlerine vuruyor. Hiç kuşku yok, Récife'yi seviyorum. Kendi hindistancevizi ormanları,

1. (İsp.) Sırlı fayanstan yapılan duvar kaplama karosu. (Ç.N.)

kendi kırmızı dağları, kendi beyaz kumsallarıyla tropiklerin Floransası.

22 Temmuz

Grip ve ateşle kalkış. Bacaklar yumak yumak. Hazırlanıyor, otelde beni görmeyi çok isteyen üç aydını bekliyorum. İkisi cana yakın. Récife'nin karşısındaki koyda, eski kiliseleriyle tarihî küçük bir kent olan Olinda'yı görmeye gidiyoruz. Saint François Manastırı çok güzel. Dönüşte ateşten titriyor, aspirin ve cin içiyorum. Konsolosun evinde öğle yemeği. Yemekten sonra hindistancevizi ormanları arasında deniz boyunca gezinti. Açıklıklardan, denizin üzerinde, çok hafif bir ağacın gövdesinden iplerle bağlanarak yapılmış, daracık bir tür sal olan *junsahé*' lerin yelkenleri seçiliyor. Bana söylendiğine göre bu kırılgan bileşim, denize günlerce dayanıyormuş. Aralıklarla saz kulübeler. Ama ışıklar içindeki boğucu havada, hindistancevizi gölgeleri gözlerimin önünde titriyor.

Grip artıyor ve saat beşteki görüşmeden önce dinlenmek istiyorum. Uyumak olanaksız. İki viski sayesinde dayanabildiğim bir açıkoturum. Ardından, adıma düzenlenen bir halk şöleni için yola çıkış. Gribe karşı bir aşı yaptırıyorum. İlgisiz şarkılar ve danslar. Yapmacık bir *macumba*. Ama *bomba-menboi* olağanüstü bir gösteri. Hiç değişmeyen bir konu çerçevesinde maskların ve totemyüzlerin dans ettiği bir tür grotesk bale bu: bir öküzün ölüme yollanışı. Kişiler dans ederek bu konuyu kısmen doğaçlama olarak oynuyor, kısmen de koşuk bir metni ezbere okuyorlar. Benim gördüğüm, bir saat sürüyor. Ama bana bunun bütün gece sürebileceğini söylüyorlar. Masklar olağanüstü. İki kırmızı soytarı, bir dolap beygirinin içindeki "deniz süvarisi", bir leylek, sığırtmaç kılığın-

da bir delikanlı bozuntusu. İki Kızılderili ve öküz doğallıkla; bir tek güldürü oyuncusu tarafından canlandırılan iki gövdeli bir tür manken olan "canlıyı taşıyan ölü", *cachasa* (ya da sarhoş), atın oğlu durumunda zıplayıp duran tay, cambaz ayaklıklarıyla bir adam, timsah ve her şeye egemen, çok yüksek başı gece göğüne uzanan, gösteriyi seyredip duran, en az üç metre yüksekliği olan upuzun bir ölü. Orkestra olarak bir davul ve bir rumba kutusu. Dinî kökcn açık (metinde hâlâ kimi dualar bulunmakta). Ama bütün bunlar, şeytani bir dansın, hemen az sonra dirilip boynuzlarının arasında küçük bir kız taşıyarak kaçıp gidecek bir öküzün öldürülüşüyle sona eren, sevimli ya da grotesk bir buluşun içinde boğuluyor. Sonuç: büyük bir çığlık: "Yaşasın Señor Camus ve Doğu'nun yüz kralı!" Odama gripten sersemlemiş olarak dönüyorum.

23 Temmuz

Saat dokuz. Bahia'ya hareket. Gribim biraz iyiye gidiyor. Ama sürekli ateşim var ve bitkinim. Uçak soğuk, Tanrı bilir niçin? Ve korkunç biçimde sallanıyor. Üç saatlik bir uçuşun ardından geniş bir alan içerisinde karla kaplı küçük tepeleri seçmeye başlıyoruz. En azından, burada oldukça geniş alanları kaplayan ve tertemiz dalgalarının Bahia'yı el değmedik bir çölle kuşatır gibi olduğu şu beyaz kumun bende uyandırdığı izlenim bu. Muz ağaçları ve gür bir bitki örtüsü arasında havaalanından kente uzanan, altı kilometrelik dolambaçlarla dolu bir yol. Toprak bütünüyle kırmızı. Yalnızca siyahların görüldüğü Bahia bana, içinde insanların kaynaşıp durduğu yoksul, pis ve güzel, uçsuz bucaksız bir kale gibi görünüyor. Yırtık bezlerden, eski tahtalardan yapılma ölçüsüz pazaryerleri, kırmızı, elma yeşili, mavi vb. renk kireçle boyanmış, eski, basık evler.

Limanda öğle yemeği. Aşıboyalı ve mavi renkli Latin yelkenleriyle büyük kayıklar, muz hevenklerini boşaltıyorlar. İnmelileri mucizevi biçimde iyileştirecek kadar biberli yemekler yiyoruz. Orada seçilen devinimsiz yelkenliler, ansızın öylece kalmış bir denizin üzerinde tutsak gibilerken; otelimin penceresinden gördüklerim arasında bulunan koy, kül rengi göğün altında, tuhaf bir sessizlikle dolu yuvarlak ve tertemiz uzanıyor. Bu koyu, benim beğenime göre fazla gözalıcı olan Rio'nunkine yeğliyorum. Bunun, hiç değilse bir ölçüsü, bir şiiri var. Sabahtan bu yana birden bastıran gür sağanaklar birbirini izliyor. Bahia'nın delik deşik sokaklarında sellere dönüşüyorlar. Ve durmadan arabaya yüklenen iki büyük su akıntısının ortasında dolaşıyoruz.

Kiliseleri ziyaret. Daha tanınmış olsalar da, Récife' dekilerin aynıları. Adaklarıyla (mulajlar, bir çift kalça, radyografi, onbaşı şeritleri) Bon-Jésus Kilisesi. İnsan boğulur gibi oluyor. Ama bu barok uyum öyle çok yineleniyor ki. Sonunda, bu bölgede görülecek tek şey de bu; çarçabuk görülüyor. Ne var ki, bu gerçek yaşam. Ama büyük alanların hüznünü taşıyan bu sonsuz toprakta, yaşam toprak düzeyindedir ve onunla bütünleşmek için yıllar gerekecektir. Brezilya'da yıllarca yaşamak ister miyim? Hayır. Saat altıda duş alıyor, uykuya dalıyorum ve biraz daha iyi uyanıyorum.

Akşam yemeği tek başıma. Sonra sabırlı bir dinleyici topluluğu önünde konferans. Konsolos beni uğurlamaya geliyor ve son kadehte masanın altından 45.000 Brezilya frangı içeren bir zarf uzatıyor. Bahia Üniversitesi'nin verdiği ücretmiş. Kabul etmemem üzerine konsolostaki şaşkınlık. Bana, "Başkaları bu ücreti özellikle istiyorlar," diye açıklıyor. Sonra boyun eğiyor. Ama onun, şöyle düşünmekten kendini alamadığını biliyorum: "Gereksinimi olsaydı kabul ederdi." Oysa...

Bitirmeden önce Bahia Otel Palas'ın (?) Fransızca yönetmeliğinden birkaç parçayı aktarıyorum: "Brezilya'da herkes Fransızca konuşur," deniyor yönetmelikte.

Hesapların ödenmemesi durumunda, üçüncü ve dördüncü paragrafta açıkça belirtildiği gibi, yönetim, borcun karşılığı olarak bagajı alıkoymak zorunda kalır ve sonuçta müşteri işgal ettiği odayı derhal boşaltır.[1]

Odalarda kuş, köpek ya da başka hayvan bulundurmak yasaktır.

Otelin zemin katında çok iyi düzenlenmiş bir amerikan bar ve geniş bir okuma salonu bulunmaktadır.

Ve en sonunda da şu:

Otelin zemin katında bir berber ve manikür salonu vardır, müşteriler kendi odalarında bunların hizmetlerinden yararlanabilirler.

24 Temmuz (Pazar)

Saat onda, artık kimsenin olmadığı kadar kibar, cana yakın biri olan bir Brezilyalı, Eduardo Catalao beni delik deşik bir yoldan Itapoa Kumsalı'na götürüyor. Burası saz kulübelerin oluşturduğu bir balıkçı köyü. Ama kumsal çok güzel ve yabanıl, hindistancevizlerinin eteklerindeki deniz, köpük köpük. Uzayıp giden şu grip belimi büküyor, suya girmemi engelliyor. Orada Bahia'yla ilgili bir film çekmek için sazdan bir kulübede yaşayan bir grup

1. Camus, burada kara mizah yapmakta kanımca. Biçemsel ve içeriksel. Kimi sözcükler Fransızca yazımı yerine ona çok yakın olan Portekizce ya da İspanyolca yazımıyla kullanılmakta, sözgelimi: *stipulé* yerine *estipulé*, *gérance* yerine *gérence* gibi. (Ç.N.)

genç Fransız sinemacıyla karşılaşıyoruz. Bu yitik köşede beni görmekten duydukları şaşkınlık. Biraz Saint-Germain-des Prés kokusu alıyorlar.

Saat üçte zehir gibi bir öğle yemeği. Beşten yediye kadar çalışıyorum. Konsolosun evinde akşam yemeği. Sonra bir *candomblé*[1] görmeye gidiyoruz: buradaki siyahların Katolik mezhebi konumundaki bu tuhaf Afrika-Brezilya dininin yeni bir ayini. Büyüklüğü gittikçe artan üç davul ve bir demir çubukla çalınan, yassı bir huni eşliğinde yemeklerle dolu bir masanın önünde yapılan bir tür dans. Danslar, "azizlerin piri" yerine geçen yaşlı bir kadın tarafından yönetiliyor ve yalnızca kadınlarca yapılıyor. Giysiler Bahia'dakilerden daha zengin. Dansçılardan zaten iriyarı olan ikisinin yüzleri rafya peçelerle örtülü. Bununla birlikte, sahneye yarı kendinden geçmiş, gözleri neredeyse kapalı, yine de dimdik, ama ayaklarının ucunda önden arkaya sallanıp duran bir siyah genç kız grubu girinceye kadar, gösteri fazla ilgimi çekmiyor. İçlerinden uzun, ince biri çok hoşuma gidiyor. Kıvrık kenarlı, uzun tüylü, mavi bir av şapkası ve yeşil bir giysi giymiş; elinde, ucuna çok renkli bir kuşun geçirildiği okuyla, yeşil-sarı bir yay tutuyor. Uyuklayan güzel yüzü değişmez ve saf bir melankoliyi yansıtıyor. Bu siyah Diana sonsuz bir incelikten doğmuş. Ve dans ettiğinde, bu olağanüstü incelik bitimsizleşiyor. Hep uykulu, müzik aralarında yalpalıyor. Yalnız ritim ona, gözle görülmez bir destek sağlıyor, o da zaman zaman keskin, ama yine de uyumlu garip bir kuş çığlığı atarak bu ritmin çevresinde kıvrılışlarını sürdürüyor. Gerisinin pek bir önemi yok. Bu yoğunluktan yoksun ayinler, sıradan danslar içinde sergileniyorlar. Catalao ile oradan ayrılı-

1. Bu *candomblé*, *macumba* üzerine eklenmiş olarak *Büyüyen Taş*'ta da görülüyor. s. 1677.

yoruz. Ama ağır ve hoş kokulu gecede şu uzak mahallenin delik deşik sokaklarında sendeleyerek yürürken, yaralı kuşun çığlığı hâlâ kulaklarıma geliyor ve bana uykulu güzelimi anımsatıyor.

Yatacaktım, ama Catalao, ölüm kadar hüzünlü ve dünyanın her yerinde dikilip duran benzerlerinden farksız bir gece kulübünde viski içmek istiyor. Haberim olmadan Fransız müziği rica ediyor ve ikinci kezdir ki tropiklerde "La vie en rose"u dinliyorum.

25 Temmuz

Saat yedide uyanış. Kesin olmayan bir uçağı beklemek gerekiyor. Sonra kesinleşiyor. Saat on birde bineceğim. Gribim iyiye gidiyor, ama bacaklarımda derman yok. Korkunç bir geri dönüş arzusu. Havaalanında iki saat yitiriyorum. Yola çıkıyoruz. Saat on üç otuz, on dokuzdan önce Rio'ya varamayacağız. Bütün bunları kendimi çok yalnız hissettiğim uçakta yazıyorum.

Akşam. Azıtmış bir gribin ve ateşin depreşmesiyle varış. Bu kez durum ciddi görünüyor.

26 Temmuz

Yatakta. Ateş. Sadece kafa inatla çalışıyor. Berbat düşünceler. Çevremdeki ve içimdeki her şeyi altüst edecek bilinmedik bir yıkıma doğru adım adım yürüme duygusunun dayanılmazlığı.

Akşam. Aramaya geliyorlar. Siyahi tiyatro topluluğunun bu akşam bana *Caligula*'nın bir perdesini sahneleyeceğini unutmuştum. Tiyatro salonu tutulmuş, başka türlü davranılamaz. Kuzey Kutbu'na gidiyormuşum gibi kendimi sarıp sarmalıyor ve taksiyle gidiyorum.

Şu siyahi Romalıları görmenin tuhaflığı. Hem sonra

bana kanlı, şiddet dolu bir oyun gibi gelen şey yavaş ve yumuşak, biraz kösnül cıvıldaşma olmuş. Bunun ardından, bana çok beğendiğim kısa bir Brezilya oyunu oynanıyor, konuyu buraya aktarıyorum:

> Aşkın ruhu sık sık *macumba*'lara gitmiş olan bir adamı ziyaret eder. Adam, kendinden geçmiş, bu ruha tutulmuş olan karısıyla coşku içinde birleşir. Kadın olabildiği kadar sık sık aynı şarkıyı söyleyerek bu ruhun gelişini sağlar, bu durum sahne üzerinde canlı, curcunalı eğlencelere yol açar. Sonunda koca karısının kendisine değil de Tanrı'ya âşık olduğunu anlar, onu öldürür. Kadın sevdiği Tanrı'ya kavuştuğuna inandığı için mutlu biçimde can verir.

Akşam, bana hiçbir özelliği yok gibi gelen Brezilya müziğiyle sona eriyor. Ama Brezilya'nın durmadan ezgiler üreten siyah nüfuslu tek ülke oluşu önemli. En sonunda bir *frevo*: Bizzat seyircilerin katıldığı ve gördüğüm en çılgın gövdesel devinimlerden oluşma Pernambuco dansı. Çok çekici. Döner dönmez, bu sabah saat dokuzda çok daha iyi uyanmak üzere, bir külçe gibi uykuya dalıyorum.

27 Temmuz

Doğal ve ilkel güçlerle dolup taşan şu uçsuz bucaksız anakaraya kurulmuş olan Brezilya, ince, modern iskeletiyle, bana, gözle görülmez beyaz karıncalarca gittikçe daha derinlere doğru kemirilmiş, kocaman bir yapıyı düşündürtüyor. Bir gün bu kocaman yapı çökecek, siyah, kırmızı ve sarı, kaynaşıp duran ufacık bir halk, utku dansı için maskeleri ve mızraklarıyla anakaranın her yanına dağılacak.

İnce ve melankolik düşünceli şair Murillo Mendès, karısı ve Rio'nun becerikli trafik düzeninin kendisine on yedi kırkla bir çift koltuk değneğine patladığı genç bir şairle kahvaltı. Kahvaltıdan sonra beni Pain de Sucre'e götürüyorlar. Ama öğleye kadarki zaman, sonunda yalnızca birinci tepeye varmak için kuyruk oluşturmakla geçiyor – canımın sıkılacağından korkan Madam Mendès büyük üzüntü duyuyor, oysa ben onların nazik arkadaşlığıyla keyfimi yerinde hissediyorum. M., Char'ı tanıyor, ondan söz ediyor ve onu Rimbaud'dan bu yana en önemli şairimiz sayıyor. Buna seviniyorum.

28 Temmuz

Montevideo Büyükelçiliği önceden saptanmış tarihleri değiştirmek isterken, kalan programımı karmakarışık duruma getiriyor. Sonunda, Saint-Paul'e gitmeden önce çarşambaya kadar Rio'da kalacağım. Simon ve gün geçtikçe kendisini daha cana yakın bulduğum Barleto ile öğle yemeği. Çalışarak geçen öğleden sonrası. Akşam büyükelçilikte kabul, aslında güzel, ama benim canım sıkılıyor. Burada söylendiği biçimiyle Fransız usulü sıvışıyor, yatmaya gidiyorum.

29 Temmuz

Rio günlerinin hiç anlamı yok, hem hızlı hem yavaş geçiyorlar. Madam B. ve görümcesinin evinde öğle yemeği. Fransız kadınlar sevimliler. Canlı, nüktedanlar, zaman çabuk geçiyor. Daha sonra, görkemli ve yumuşak bir günden yararlanarak, koy boyunca yaya gezinti. Beni eski yayıncı Corrêa'nın evine götürecek olan Mendès ve karısıyla buluşmaya büyükelçiliğe koşmak için bu kolay ve doğal anlardan güçlükle koparıyorum kendimi. Ora-

da bir de bir öğrenciyle buluşacağım, sonra... vb. Yaşamım boyunca inatla karşı çıktığım şeyleri burada kabul ediyorum; sanki bu yolculuk içerisinde istemediğim her şeye önceden boyun eğmiştim. Oradan, akşam yemeğine çağırdığım Claverie, Madam B. ve görümcesiyle buluşmak üzere, zamanında çıkıyorum. Akşam yemeğinden sonra Claverie bizi dağın ve gecenin içindeki delik deşik yollarda gezdiriyor. Hava ılık. Yıldızlar küçük ve sayısız, koy ayağımızın altında... ama bütün bunlar bana mutluluktan çok melankoli veriyor.

30 ve 31 Temmuz

Térésopolis'te Cl.nin evinde hafta sonu tatili. Rio' dan yüz elli kilometre uzakta dağlarda. Yol güzel, özellikle Pétropolis ile Térésopolis arasında. Ufka kadar uzanan dağların birini aşarken kimi zaman bir dönemeçte sarı çiçeklerle yüklü bir brezilyacevizi parlıyor. Bu ülkenin üzerinden uçakla uçtuğumda beni kendine çekmiş olan şeyin ne olduğu şimdi anlaşılıyor. El değmedik, yalnız, uçsuz bucaksız enginlikler, bunların yanında kıyıya ilişmiş önemsiz noktalardan başka bir şey olmayan kentler. Bütünüyle doğal yabanıllığa teslim olmuş şu yolsuz kocaman anakara, her an, sahte bir görkemlilik içindeki kentlere yönelerek, onları yeniden kaplayabilir. Hafta sonu tatili gezinti, güneş banyosu ve pinponla geçiyor. Sonunda bu kırda soluk alıyorum. Sekiz yüz metre yükseklikteki hava, Rio'nun gerçekten yorucu iklimini daha iyi değerlendirmemi sağlıyor. Pazar akşamı kente vardığımda yine keyifsizim. Ayrıca büyükelçiliğin önünde Rio'da çok sık görülen sahnelerden biriyle karşılaşıyorum. Yeniden, bir otobüsün önünde kanlar içinde uzanmış bir kadın. Ve yardıma koşmaksızın sessizlik içinde ona bakan bir kalabalık. Bu barbar tutum tepemi attırıyor. Neden sonra bir

ambulansın korna sesini duyuyorum. Bütün bu süre boyunca zavallı kadın inleye inleye ölmeye bırakıldı. Oysa, çocuklara tapılıyormuş gibi yapılıyor burada.

1 Ağustos

Zor uyanış. Yaşamak, başkalarına ve bunun da ötesinde kendine kötülük yapmaktır. Acımasız toprak! Hiçbir şeye dokunmamak için ne yapmalı? Hangi kesin sürgünü bulmalı?

Büyükelçilikte öğle yemeği. Orada Brezilya'da ölüm cezası olmadığını öğreniyorum. Öğleden sonra Chamfort[1] üzerine bir konferans. Kendi kendime toplumun üst kesiminin kadınlarını niçin çektiğimi soruyorum sürekli. Ne kadar da çok şapka var! Barleto, Machado, vb. ile sevimli bir İtalyan lokantasında akşam yemeği. Öğleden sonra bir *favela*'ya gidiyoruz. Ipanema Kumsalı'nın üstündeki bir tepenin yamacına ilişmiş bu gerçek ağaç, teneke ve saz kente girmeden önce bolca tartışma yapılıyor. En sonunda (giriş mektubu yerine iki şişe güzel *cachado*'muz olduğu için) o yöreden bir kadına danışmaya gidebileceğimizi öğreniyoruz. Gece gece, radyo gürültüleriyle horlama seslerinin geldiği kulübelerin arasına dalıyoruz. Zemin, kimi zaman çerçöp dolu, kaygan ve kesin bir uçurum. Falcı kadının kulübesine soluk soluğa varmamız için tam tamına çeyrek saat bir zaman gerekiyor. Ama kulübenin önündeki toprak sekiye ayak bastığımızda, geldiğimize değiyor: Kumsal ve koy, yeniayın altında gözümüzün önünde devinimsiz uzanıyor. Falcı kadın uyuyor havasında. Ama bize kapıyı açıyor. Tavanda renk renk peştamallarıyla daha önce bolca gör-

1. Camus, 1944'te "Chamfort'a Giriş"i yayımlamıştı. (Krş. *Pléiade*, II, s. 1099)

düklerime benzer bir kulübe bu. Bir köşede bir yatak ve uyuyan biri. Ortada, cesede benzer kırmızı bir perdeyle sarılı çamaşırların durduğu bir masa. Saint-Sulpice'in dünyaya ihraç ettiği bütün aziz yontularının toplandığı sunağın üzerinde durduğu bir yüklük. İçlerinde, bilinmez nasıl, yolu oraya düşmüş bir Kızılderili yontusu da var. Falcı kadın iyi bir ev kadını havasında. Sadece aziz onun içindeyken yaptığı görüşümlerini az önce bitirmiş. Aziz gitmiş. Bizimki gelecek kez olacak. Hava sıcak. Ama bu Zenciler öyle nazik, öyle sevimliler ki, bir süre daha çene çalıyoruz. Aşağı iniş, gerçek bir ölüm koşusu. Bu sırada başın üzerinde taşınan kovayla günde iki-üç kez su almaya giden kadınları düşünüyoruz. Yağmurlu günleri düşünüyoruz. Beklerken Barleto yere kapaklanıyor. Ben sağ salim iniyorum, akşamı Machado'nun evinde tamamlıyoruz, o bana Minas'taki[1] can çekişenlere yardım edenlerin öyküsünü anlatıyor: Kimi durumlarda, can çekişme haddinden fazla uzadığında, bu kaşarlanmış adamlar çağrılırmış. İta amiri kılıklarıyla gelir, selam verir, eldivenlerini çıkarır, can çekişenin yanına giderlermiş bu adamlar. Ondan hiç ara vermeden "Meryem Ana-Hz. İsa" diye söylenmesini rica eder, elleriyle ağzını kapatarak bir dizlerini mideye dayar, can çekişen ölünceye kadar özenle bastırırlarmış. Sonra geri çekilir, eldivenlerini takar, 50 *cruzeiro*'luk ücreti kabul eder, geride minnet ve saygı dolu bakışlar bırakarak çeker giderlermiş.

2 Ağustos

Sıradan şeyleri kaydetmekten duyulan yorgunluk. (Beni São Paulo'ya götüren uçakta yazıyorum bunu.

1. Minas Gerais, Orta Brezilya'da bir eyalet.

Dün çok sıradan şeyler oldu. Kültür-şiddet ilişkileriyle ilgili düşüncelerimi belirlememe yardım eden Mendés ile yaptığım söyleşi bile bana sıradan göründü.)

Aslında, Rio'nun bu görkemli ışığında, başkalarına baktığın andan başlayarak, onlara kötülük yaptığın düşüncesi peşimi bırakmıyor. İtiraf etmeliyim ki, acı çektirme olgusu uzun süre ilgimi çekmemişti. Beni bu konuda aydınlatan, aşk oldu. Şimdi artık buna dayanamam. Öldürmek, bir anlamda acı çektirmekten daha iyidir.

Dün açıklıkla fark ettiğim şey, sonunda ölmek istediğimdi.

3 Ağustos

Kaba gökdelenlerin tepesinde ışıklı tabelalar birer birer yanarken; kocaman yapılar arasında salınan görkemli palmiyelerden, günün sonunu esenleyen binlerce kuşun ardı arkası kesilmez ezgisi yükselir ve bu ezgi işadamlarının evlere dönüşlerini haber veren ciddi klakson seslerini bastırırken; São Paulo ve hızla çöken akşam.

Dikkate değer (ve keşfedilecek) bir kişi olan Oswald de Andrade ile akşam yemeği. Onun bakış açısı şu: Brezilya ilkellerle dolu bir ülkedir ve bu en iyi durumdur.

São Paulo tuhaf bir kent, Oran'ın genişlemiş biçimi.

Beni en çok etkilemiş olan şeyi not etmeyi aptalca unutuyorum. Yoksul insanların geçici gereksinimlerini açıklamak üzere mikrofona geldikleri São Paulo radyosunun bir yayını bu. Bu akşam, kollarında beş aylık küçük kızı, cebinde biberonuyla, yoksul giyimli, iriyarı bir Zenci, yalın bir dille, karısının kendisini bırakıp gittiğini, onu elinden almaksızın çocukla ilgilenebilecek birini aradığını açıklamak üzere geldi mikrofona. İşsiz, eski bir savaş pilotu, tamir işi arıyordu vb. Bunun ardından bürolarda dinleyicilerden gelen telefonları bekliyoruz. Yayı-

nın bitişinden beş dakika sonra telefon dur durak bilmeksizin çalıyor. Herkes birbirine yardım ediyor ya da bir şey öneriyor. Siyah adam telefondayken eski pilot ondan bebeğini alıp sallıyor. Ve işte baş eğlence: Daha yaşlı, iriyarı bir Zenci, yarı çıplak biçimde büroya giriyor. Kendisi uyuyorken karısı radyonun yayınını izlemiş ve onu uyandırıp, "Çocuğu almaya git," demiş.

4 Ağustos

Sabah basın toplantısı. Andrade'nin evinde ayakta öğle yemeği. Saat üçte, pek bilmiyorum niçin, beni "Brezilya'dakilerin en güzeli" olan, kentin cezaevine götürüyorlar.[1] Gerçekten de "güzel", Amerikan filmlerindeki bir cezaevi gibi. Koku dışında, bütün cezaevlerinde bulunan iğrenç insan kokusu dışında. Parmaklıklar, demir kapılar, parmaklıklar, kapılar vb. Ve arada bir, asılı yaftalar: "İyi ol", en çok da şu: "İyimser ol." Karşıma çıkan bir iki tutukludan utanıyorum, kaldı ki bunların ayrıcalığı var, cezaevinin hizmetlerini yürütüyorlar. Psikiyatr, kötülüğe eğilimli kafaların sınıflandırılmasıyla kafamı şişiriyor. Ve birileri bana bildik kalıp sözü söylüyor: "Burada kendi evinizdesiniz."

Unutuyordum. Giderken fahişelerin bulunduğu sokaktan geçiyoruz. Kadınlar kendilerinin görülmelerini sağlayan ince tabakalı, büyük panjurlu kapıların ardındalar, doğrusu çoğu çekici. Bütün renklere; yeşile, kırmızıya, sarıya, gök mavisine boyalı panjurların arasından fiyat tartışılıyor. Kafesteki kuşlar bunlar.

Sonra küçük bir gökdelenin üzerine tırmanış. Geceleyin São Paulo. Bulvarları ve parlayan çatılarıyla çağdaş

1. 6 Ağustos 1949 tarihli *Diario de São Paulo*'da bu ziyaretle ilgili bir anıştırma bulunuyor.

kentlerin peri masalımsı yanı. Çepeçevre kahve ve orkideler. Ama bunu düşlemek zor.

Andrade daha sonra bana kendi kuramını açıklıyor: dünya görüşü olarak yamyamlık. Descartes'ın ve bilimin başarısızlığı karşısında ilkel döllenişe dönüş: anaerki ve yamyamlık. Bahia'ya ilk ayak basan başpiskoposu orada yedikleri için, Andrade değerlendirmesini Başpiskopos Sardalya'nın (adı gerçekten Sardalya'ydı) yutuluşunun üç yüz on yedinci yılından başlatıyordu.

Son saat. Konferansımdan sonra Andrade bana, örnek cezaevinde, kafasını duvarlara vurup parçalayarak ya da boğuluncaya kadar boğazını çekmecelerinde sıkıştırarak intihar eden tutukluların görülmüş olduğunu bildiriyor.

5-6-7 Ağustos (Iguapa yolculuğu)[1]

Yortu için Iguapa'ya gitmek üzere yola çıkıyoruz, ama öngörüldüğü gibi saat yedide değil de onda. Bütün günü gerçekten de Brezilya'nın bozuk yollarında araç içinde geçirmek zorunda kalıyoruz, oysa varacağımız yere geceden önce varmak önemli. Ama gecikme oldu, araç hazır değildi vb. São Paulo'dan yola çıkıyor, güney yönünde ilerlemeye başlıyoruz. Taş ya da toprak yol hep kırmızı bir tozla kaplı, bu toz yolun her iki yanında bir kilometre genişliğindeki bitki örtüsünü kuru bir tortu katmanıyla örtüyor. Birkaç kilometre sonunda, bizzat biz; yani Auguste Comte'a benzeyen sürücü, Andrade ve onun düşünürlerle haşır neşir olan oğlu, Fransız Kültür Ataşesi Sylvestre ve ben, aynı toza bulanıyoruz. Toz, içinde bulunduğumuz koca Ford kamyonetin küçük aralıklarından sızıyor ve yavaş yavaş ağzımızı, burnumuzu

1. *Büyüyen Taş* öyküsü Iguapa'da geçiyor.

dolduruyor. Üstüne üstlük, toprağı kavuran ve bütün yaşamı durduran acımasız bir güneş. Ellinci kilometrede uğursuz bir gürültü. Duruyoruz. Arabada ön makas yaylarından biri kırılıyor, yay demetinden oldukça hissedilir biçimde ayrılarak arabanın jantına sürtmeye başlıyor. Auguste Comte başını kaşıyor ve yirmi kilometre sonra onartacağını belirtiyor. Ona tekerleğe girmeden önce metal parçasını hemen çekmesini öğütlüyorum. Ama o iyimser. Beş kilometre ötede kırık yay tekerleğe sıkıştığı için duruyoruz. Auguste Comte, eline bir alet almaya karar veriyor: Yani arkadaki sandıktan kalın bir demir çubuk çıkarıyor, onu bir çekiç olarak kullanıyor, ikili darbelerle metal parçasına vurarak onu zorla çıkaracağını ileri sürüyor.

Ona, cıvata somunu ile tekerleği çıkartması gerektiğini söylüyorum. Ama sonunda, onun, bu uzun gezi için yanına bir ingilizanahtarı bile almadan delik deşik dağ yollarına çıktığını anlıyorum. Bir öküzü öldürecek güneşin altında bekliyoruz; en sonunda sürücüsünde –ne mutlu ki– bir ingilizanahtarı bulunan bir kamyon geliyor. Tekerlek kaldırılıp somun gevşetiliyor ve böylece metal parçacığı çıkartılıyor. Kimi zaman açlık çeken hörgüçlü bir öküze rastlayıp kimi zaman da hüzünlü siyah akbabalarca izlenerek solgun ve aşınmış dağlar arasında yeniden yol alıyoruz. Saat on üçte, çirkin, küçük bir köy olan Piédade'ye varıyor, orada Andrade'nin bir zamanlar kendisine kur yapmış olduğu hancı Doña Anesia tarafından sıcak bir ilgiyle karşılanıyoruz. Servisi yapan melez Kızılderili kızı Maria, sonunda bana yapma çiçekler veriyor. Bitmek bilmeyen ve buradaki adı *cachaga* olan *pinga*[1] sayesinde boğazdan geçen bir Brezilya yemeği. Yay

1. (Port.) İçki, şarap. (Ç.N.)

onarılmış olduğu için yeniden yola çıkıyoruz. Sürekli yükseliyoruz ve hava iyice soğuyor. Yaşayanı, ekip biçeni olmayan uçsuz bucaksız alanlar buralar. Şu sınırsız doğanın korkunç yalnızlığı bu ülkede olup bitenleri iyi açıklıyor. Saat on beşte Pilar'a varış. Ama orada Auguste Comte yanıldığını fark ediyor. Fazladan altmış kilometre gelmiş olduğumuzu açıklıyor bize. Bunun anlamı burada iki ya da üç saatlik yol demek. Onca sarsıntıyla bitkin düşmüş, toza bulanmış olarak doğru yolu bulmak üzere yeniden yola koyuluyoruz. Ne var ki, *serra*'yı[1] ancak günün bitiminde inmeye başlıyoruz. Balta girmemiş ormanın ilk kilometrelerini ve bitki denizinin yoğunluğunu görecek, keşfedilmemiş dünyanın ortasındaki yalnızlığı düşleyecek zamanım oluyor, biz ormana daldığımız sırada gece çöküyor. Saatler boyunca gidiyor, yüksek ağaç duvarlarının arasındaki dar yolda, yumuşak ve şekerli bir kokunun ortasında yalpa vurup duruyoruz. Ormanın yoğunluğu içinde zaman zaman ateşböcekleri, ışık saçan sinekler koşuyor ve kırmızı gözlü kuşlar gelip bir saniye cama çarpıyorlar. Bunun dışında, Andrade kimi zaman bir Sibirya panteri sesi işittiğini ileri sürse de, bu ürkütücü dünyanın devinimsizliği ile dilsizliği, mutlak. Yol dönüyor, yeniden dönüyor, küçük çayların üzerine uzatılmış sallanan tahta köprülerden geçiyor. Sonra sis ve farlarımızın ışığını eriten ince bir yağmur geliyor. Yol almıyor, ama büsbütün sürünüyoruz. Saat akşamın yedisine yakın, sabah ondan beri yoldayız, o kadar yorgunuz ki, Auguste Comte'un benzinin bitmekte olduğu varsayımını tevekkülle karşılıyoruz. Bu arada orman biraz seyrekleşiyor – ve görüntü yavaş yavaş değişiyor. Sonunda açık havaya çıkıyor ve küçük bir köye varıyoruz, büyük

1. (Port.) Sıradağ. (Ç.N.)

bir ırmak burada yolumuzu kesiyor. Karşı kıyıda ışıklı işaretler; hasır şapkalı melezlerin sırıklarla yüzdürdüğü en eski sistemle çalışan koca bir salın geldiğini görüyoruz.[1] Üzerine biniyoruz, sal yavaşça Ribeira Irmağı'na doğru yöneliyor. Irmak geniş, denize ve geceye doğru tatlılıkla akıyor. İki kıyıda yeniden gür bir orman. Yumuşak gökte buğulu yıldızlar. Salda herkes susuyor. Bu ânın mutlak sessizliği, sadece salın iki yanı boyunca çıkardığı şıpırtıyla bozuluyor. Salın önünde durmuş aşağıya akan ırmağa, şu dekorun yine de bildik gelen yabancılığına bakıyorum. İki kıyıdan tuhaf kuş çığlıkları ve kurbağaların çığrıları yükseliyor. Tam şu anda Paris'te gece yarısı.

Karaya çıkış. Sonra Brezilya'nın ortasında gerçek bir Japon başkenti olan Registro'ya doğru tırmanıyoruz,[2] burada ince süslemeli evleri, hatta bir kimonoyu fark edecek zamanım oluyor. O sırada bize Iguapa'nın artık ancak altmış kilometre uzakta olduğu bildiriliyor.

Yeniden yola çıkıyoruz. Nemli bir soluk, ardı arkası kesilmez bir çisenti, bize denizin uzak olmadığı haberini veriyor. Yol da zaten, kumdan oluşuyor – daha güç ve şimdiye dek olduğundan daha tehlikeli. Sonunda saat ancak on ikide Iguapa'ya varıyoruz. Duraklamaları çıkarırsak, bizi São Paulo'dan ayıran üç yüz kilometrelik yolu katetmek için on saat harcadık.

Otelde her yer dolu. Karşılaştığımız hatırlı biri bizi belediye başkanının (burada vali deniyor) evine götürüyor. Belediye başkanı kapı aralığından bize hastanede yatacağımızı bildiriyor. Hastaneye giden yoldayız. Yorgunluğuma karşın sömürgelere özgü kiliseleri, alçak ve çıplak evleri, çok yakındaki orman ve ıslak havanın yu-

1. Krş. *Büyüyen Taş*, s. 1657.
2. Krş. *Büyüyen Taş*, s. 1659.

muşaklığıyla, kent bana güzel görünüyor. Andrade denizin işitildiğini ileri sürüyor. Ama uzakta deniz. "Mutlu Anı" hastanesinde (adı bu) cana yakın kodaman, bizi kullanılmayan ve taze kireç kokusunun yüz adımdan duyulduğu küçük bir yapıya götürüyor.[1] Bana, gerçekten de onun bizim onurumuza yeniden boyandığını bildiriyor. Ama, bölgenin elektrik işletmesi saat on birde kapandığından ışık yok. Çakmakların ışığında temiz ve kırsal özellikteki altı yatağı görüyoruz bu arada. Koğuşumuz bu. Valizlerimizi koyuyoruz. Kodaman kişi bize kulüpte bir sandviç yedirmek istiyor. Yorgun bitkin kulübe gidiyoruz.[2] Kulüp iki katlı bir tür içkili bar, orada öteki ileri gelenlere rastlıyoruz, bizi saygıyla karşılıyorlar. Bir kez daha Brezilyalıların ince nezaketini saptıyorum, biraz törensi belki, ama Avrupalıların kabalığından daha iyi yine de. Sandviç ve bira. Ama ayakta güçlükle durabilen uzun, sırık gibi bir adam, gelip bana pasaportumu sorma gülünçlüğünde bulunuyor. Pasaportumu gösteriyorum ona, bana yasalara uymayan bir yanımın olduğunu söylüyor sanki. Yorgunluktan onu başımdan savıyorum. Duruma üzülen ileri gelenler, kendi aralarında bir tür toplantı düzenliyorlar, bitiminde bana gelip bu polisin (bir polis çünkü) cezaevine gönderileceğini ve ona vereceğim cezayı benim seçmem gerektiğini söylüyorlar. Ona dokunulmamasını rica ediyorum. Bana bu şom ağızlının Iguapa'ya bağışladığım onca onurun değerini bilmediğini ve bu nezaketsizliğin cezalandırılması gerektiğini bildiriyorlar. Şiddetle karşı çıkıyorum. Ama bana bu yolla saygı göstermekte kararlılar. Aynı şey ertesi gün akşama dek sürecek; sonunda, bu serse-

1. agy. s. 1660.
2. agy. s. 1662.

min benim hatırıma istisnai olarak bağışlanmasını isteyerek bir çıkış yolu buluyorum. Benim şövalyeliğimi haykırıyor ve ona, isteğim doğrultusunda davranacaklarını söylüyorlar.[1]

Her ne olursa olsun, dram gecesi gönül okşayıcı davranışlara doymuş olarak hastaneye doğru yola çıkıyor; yarı yolda, yataktan kalkmış olan ve kendisi bizzat bizi yataklarımıza götürmeye gelen belediye başkanıyla karşılaşıyoruz. Elektrik işletmesi görevlilerini de uyandırmış, ışığımız var. Bizi yerleştiriyor, neredeyse donatıyor; saat birde yorgun argın koro halinde uyumaya çalışıyoruz. "Çalışıyoruz," diyorum, çünkü yatağım biraz eğri, komşularım dönüp duruyor, Auguste Comte yırtıcı bir biçimde horluyor. Sonunda geç vakit düşsüz bir uykuya dalıyorum.

6 Ağustos

Çok erken uyanış. Su yok ne yazık ki bu hastanede. Maden suyuyla tıraş oluyor, aynı biçimde biraz yıkanıyorum. Sonra hatırlı kişiler geliyor ve bizi yedirip içirip doyurmaya asıl yapıya götürüyorlar. En sonunda da Iguapa'yı dolaşmaya çıkıyoruz.

Muz ağaçlarıyla vidaağaçları arasındaki çiçek salkımlarıyla, gizemli ve tatlı küçük Çeşme Bahçesi'nde[2] biraz dinginlik ve yatışma buluyorum yeniden. Kırmalar, melezler, daha önce gördüğüm ilk sığırtmaçlar *Büyüyen Taş*'tan parçalar elde etmek için bir mağaranın girişinde sabırla bekliyorlar. Iguapa gerçekten de, balıkçılar tarafından dalgalar arasında bulunup bu mağarada yıkanan Hz. İsa yontusunun kentidir. O gün bu gündür orada,

1. Bu bölüm bütünüyle *Büyüyen Taş*'ta yer alıyor.
2. Krş. *Büyüyen Taş*, s. 1667.

yorulmak nedir bilmez bir taş büyür, insanlar ondan şifalı parçalar yontarlar. Kentin kendisi de ormanla ırmak arasında Büyük Hazreti İsa Kilisesi'nin çevresinde sıkışıp kalmıştır. Biçemleri bir, basık, kaba sıvalı, çok renkli birkaç yüz ev. Bozuk döşemeli yolları ıslatan ince yağmur altında, kendisini dolduran, özellikle kibar olan, sığırtmaçlardan, Japonlardan, Kızılderililerden, melezlerden oluşma karışık halkıyla Iguapa, sömürge resimlerine benziyor. Burada insan çok özel bir melankoli, dünyanın bir ucunda olmanın melankolisini soluyor. Kahramanca gelmiş olduğumuz yol dışında, Iguapa dünyanın geri kalan bölümüne haftada iki uçakla bağlanıyor yalnızca. İnsan burada inzivaya çekilebilir.

Ev sahiplerimizin nezaketi bütün gün boyunca bitmek bilmiyor. Ama biz buraya tören alayı için geldik. Öğle sonundan başlayarak her yerde kestanefişekleri patlıyor; bu, evlerin çatılarını süsleyen tüyleri dökülmüş siyah akbabaların havalanmasına yol açıyor. Kalabalık artıyor. Bu hacıların kimisi bölge içindeki delik deşik yollarda beş günden bu yana yürüyorlar. İçlerinden Asurlulara benzeyen, güzel, siyah sakallı biri, bize bir deniz kazasından bir gün bir gece geçtikten sonra Hazreti İsa tarafından korkunç dalgalardan kurtarıldığını ve tören alayı sırasında başının üzerinde altmış kiloluk bir taş taşımaya ant içtiğini anlatıyor.[1] Ama saat yaklaşıyor. Kiliseden önce beyaz üstlük giymiş siyah tarikat üyeleri, sonra beyaz üyeler, sonra çocuk melekler, sonra Meryem'in çocukları, sonra Hz. İsa yontusu çıkıyor; ardında, gövdesinin üstü çıplak ve başının üzerinde kocaman bir kaldırım taşı taşıyan sakallı adam yürüyor. En sonunda da "hızlı adım" ezgisi çalan orkestra ile tek ilginç topluluk olan

1. Bu, *Büyüyen Taş*'ta "aşçıbaşı" olarak geçen kişidir. Metnin geri kalanı değişmiş olarak yer alıyor, s. 1680 vd.

hacılar yığını geliyor, gerisi oldukça çirkin ve sıradan. Ama patırtılarla doldurduğu dar sokak boyunca ilerleyen kalabalık, düşünülebilecek en tuhaf topluluğu oluşturuyor. Yaşlar, ırklar, giysilerin renkleri, toplumsal sınıflar, sakatlıklar, her şey salınıp duran ve alacalı bulacalı, kimi zaman mumdan yıldızlarla ışıldayan bir kütleye karışıyor; mumların üstünde dur durak bilmeksizin kestanefişekleri patlıyor, zaman zaman da bu, çağla ilişkisiz dünyada alışık olunmadığı üzere bir uçak geçiyor. Tören dolayısıyla havalanmış olan uçak, kentin kibar ileri gelenleriyle Hazreti İsa'nın üzerinde düzenli aralıklarla gürüldüyor. Tören alayını bir başka stratejik noktada beklemeye gidiyoruz, orada alay önümüzden geçerken, sakallı adam yorgunluktan büzülmüş gibi görünüyor, bacakları üzerinde titriyor. Yine de kazasız belasız sonuca ulaşacak. Çanlar çalınıyor, mağazalarla evler tören alayının geçişi üzerine kapatmış oldukları kapı ve pencerelerini yeniden açıyorlar – biz de akşam yemeğine gidiyoruz.

Akşam yemeğinden sonra, *gauchino*'lar meydanda şarkı söylüyor, herkes halka olup dans ediyor. Kestanefişekleri sürüyor, bir çocuğun bir parmağı uçuyor. Ağlıyor ve götürülürken bağırıyor: "Hazreti İsa bunu niçin yaptı?" (Gönülden kopan bu çığlığı bana çeviriyorlar.)

Ertesi gün yola erken çıkacağımız için erkenden yatış. Ama kestanefişekleri ve bunlara eklenen Auguste Comte'un korkunç aksırıkları geç vakte kadar uyumamı engelliyor.

7 Ağustos

Gelişteki gibi yanlış yola sapmama ve üç ırmaktan geçme dışında, yol aynı. Sinekkuşlarını görüyorum. Ve bir kez daha saatlerce tekdüze doğaya, uçsuz bucaksız alanlara bakıyorum, güzel oldukları söylenemez, ama ıs-

rarcı bir tutumla ruhta yer ediyorlar. Mevsimlerin birbirine girdiği, bundan dolayı içinden çıkılmaz bitki örtüsünün biçimsizleştiği, ruhun sınırlarını yitirdiği bir noktaya varıncaya değin kanların da birbirine karıştığı bir ülke. Ağır bir şıpırtı, ormanların tirşe ışığı, her şeyi kaplayan kırmızı tozun cilası, zamanın erimesi, kırsal yaşamın yavaşlığı, büyük kentlerin kesin ve saçma çağrısı – aldırışsızlığın ve ani kan değişimlerinin ülkesi burası. Gökdelen boşuna yapılıyor; henüz orman ruhunu, sonsuz büyüklüğü, melankoliyi alt edememiş. Demek istediklerimi en iyi dile getiren şey sambalar, doğallıkda gerçek olanları.

Ama son elli kilometre yolculuğun en yorucu bölümü oluyor. Sakınmayı elden bırakmayan Auguste Comte, başka araçların kendisini geçmesine aldırmıyor. Ama her araba havaya belli yoğunlukta bir kırmızı toz kaldırıyor, farlar bu madenî sisi delemiyor ve araba zaman zaman durmak zorunda kalıyor. Artık nerede olduğumuzu bilmiyoruz ve ağzımda, burun deliklerimde soluk tıkayıcı bir tortunun biriktiğini hissediyorum. São Paulo'yu, oteli, sıcak bir banyoyu erinçle karşılıyorum.

8 Ağustos

Gezip dolaşılacak bütün bu enlem ve boylam dereceleri, içimde bir bulantı uyandırıyor. Tasalı ve çalkantılı bir gün (bunu, beni Fort Alesa'ya götüren uçakta yazıyorum). Saat on birde, kimi "açıklamalar" istemeye gelen Brezilyalı düşünürlerin ziyareti. Genç bir Fransızca öğretmeni çiftin evinde öğle yemeği. Cana yakınlar. Sonra Fransız Birliği'ni ziyaret. São Paulo sokaklarında Madam P. ile bir gezinti, bu sırada bende alçakgönüllülük duygusu uyandıran bir fotoğrafıma rastlıyorum. Valeur'ün evinde kokteyl. Sylvestre'in evinde akşam ye-

meği. Konferans. Salon yine tıklım tıklım ve ayakta kalan insanlarla dolu. Kibar bir Fransız kadın bana Gauloise sigaraları getirmiş. Konferanstan sonra beni bir tiyatroya, Brezilyalı bir kadın şarkıcıyı dinlemeye götürüyorlar. Sonra Andrade'nin evinde şampanya. İnsan yüzlerinden yorulmuş, bitkin bir durumda geri dönüyorum.

9 Ağustos

Andrade, Sylvestre vb.nin üzüntüleri arasında Porto Alegre için yola çıkış. Uçakta öğle yemeği. İlk kez küçük bir nefes darlığı bunalımı. Ama kimse bir şey fark etmiyor. Porto Alegre'ye keskin bir soğukta ayak basıyorum. Soğuktan donmuş dört ya da beş Fransız beni havaalanında bekliyor. Akşam bir konferansımın olacağını bildiriyorlar, bu önceden kararlaştırılmamıştı. Kopotes'in[1] görünüşü – ışık çok güzel. Çirkin kent. Beş ırmağına karşın. Bu uygarlık adacıkları çokluk çirkin oluyor. Akşam konferans. Konferans beğenilmiyor. Basın abartıyor. Ama bu beni eğlendiriyor daha çok. Kaygım yeniden yola çıkmak ve bitirmek, kesin olarak bitirmek. Şili için vizemin olmadığı fark ediliyor. Montevideo'da durmak zorundayım, telgraf çekmek vb.

10 Ağustos

Kentte gezinti. Saat on dörtte uçak, bunu ve bir öncekini bu uçakta yazıyorum. Korkunç hüzün ve bir başınalık duygulanımı. Postam elime geçmedi, üstelik ondan uzaklaşıyorum.

Montevideo'daki Fransız görevlilerin karşılamasında

1. Belki "Kapok" biçiminde okumak gerekiyor.

sıcaklık yok. Konferanslarımın tarihleri birçok kez değiştirilecek. Ama benim bunda hiçbir etkim olmayacak. Bana bir oda tutmayı bile ihmal etmişler. Bezgin bir biçimde bir tür sandık odasına ayak basıyorum – yine de kendimi burada, zoraki ev sahiplerimle birlikte olacağımdan daha iyi hissediyorum. Dört dönerek, yolculuk bitiminden önce içeriden yıkılmamak için irademi güçlendirmeye çalışarak uyumakta gecikiyorum.

İtiraf etmeliyim ki, yaşamım boyunca ilk kez ruhsal bir çözülme içindeyim. Her şeye direnmiş olan bu güç denge, bütün çabalarıma karşın yıkıldı. Bunlar, içinde belirsiz biçimlerin gezindiği, enerjimin yoğunluğunun azaldığı içimin tirşe suları. Bu çöküntü, bir açıdan cehennem. Beni burada kabul eden insanlar, doğal görünmek için harcadığım çabayı sezselerdi, en azından gülümsemeye çalışırlardı.

11 Ağustos

Erken kalkış, mektuplar yazıyorum. Sonra, hiç olmazsa doğal koruyucularından habersiz, güzel buz gibi bir günde Montevideo'yu gezmeye çıkıyorum. Kentin burnu, Rio de La Plata'nın sarı sularında yüzüyor. Havadar, düzenli bir kent olan Montevideo bir kumsallar gerdanlığı ve deniz kıyısındaki bir bulvarla kuşatılmış, bunlar bana güzel geliyor. Burada gördüğüm öbürlerine göre yaşamanın daha kolay göründüğü bu kentte, bir rahatlık var. Palmiyeler, dinlenmeye ayrılmış mahallelerdeki mimozalar bana Menton'u düşündürtüyor. İspanyol dilinin konuşulduğu bir ülkede olmanın rahatlığı da söz konusu. Odama dönüş. Doğal koruyucularım uyanıyorlar. Akşamleyin Rio de Plata üzerinden gemiyle Buenos Aires'e yola çıkacağım. Ataşenin evinde öğle yemeği. Dışişleri Bakanlığı ile ilgili hoş budalalıklar. Ataşe, iyi ço-

cuk ayrıca. Akşam gemi Montevideo'dan ayrılıyor. Yeniden çamurlu sulardaki aya bakıyorum. Ama yüreğim *Campana* üzerinde olduğundan daha duygusuz.

12 Ağustos

Sabah, Buenos Aires. Uzayıp giden kocaman bir evler yığını. W.R. beni bekliyor. Konferans sorununu tartışıyoruz. Verirsem, konferansımda kısmen konuşma özgürlüğü üzerinde duracağımı belirterek, kendi düşüncemde diretiyorum. Ayrıca, konferans metnimin sansür tarafından okunmak üzere önceden istenebileceği tahmininde bulunduğu için, bunu kesinlikle kabul etmeyeceğim konusunda onu uyarıyorum. O da bu durumda ikinci bir gürültüye yol açmamanın daha iyi olduğu görüşünü dile getiriyor.[1] Büyükelçi de. Kentte gezi – kolay rastlanmaz bir çirkinlik. Öğleden sonra çeşitli kişilerle. Sonunda V.O.nun[2] evine gidiyorum. *Üzerinde durmaya değmez* bir tarzda döşenmiş hoş, büyük bir ev. Eski, büyük bir zenginlik. Burada yatma, dünyanın sonuna değin uyuma isteği duyuyorum. Gerçekten de uykuya dalıyorum.

13 Ağustos

Rahat bir gece. Sisli, soğuk bir güne uyanıyorum. V. bana odasından mektuplar gönderiyor. Sonra gazeteler. Peron yanlısı basın dün öğleden sonraki açıklamalarımı sessizlikle ya da yumuşatarak geçiştirmiş. *Prensa*'nın (muhalefetten) yöneticisiyle öğle yemeği, polisle ilgili girişimler vb. Öğleden sonra, kırk kişi. Oradan çıkışta V.

1. Krş. yukarıda, s. 77, 78. 20 Temmuz tarihli günlüğe gönderiliyor. (Ç.N.)
2. Victoria Ocampo.

ile akşam yemeği, birlikte gece yarısına değin konuşuyoruz. Bana Britten'ın *Lucretia'nın Kaçırılışı* operasını ve Baudelaire'in kaydedilmiş şiirlerini dinletiyor – hepsi çok güzel. Yola çıkışımdan bu yana ilk gerçek dinlenme gecesi. Geri dönüş günüme kadar burada kalmak isterdim – beni bitkin düşüren bu sürekli savaşımdan kaçınmak için. Bu evde geçici bir barış havası var.

14 Ağustos

Saat dokuz, beni Şili'ye götürecek uçaktan haber yok. Saat on ikide telefon ediyorlar. V.nin evinde yola çıkışı bekleyerek geçen gün. Rafael Alberti burada, karısıyla. Cana yakın biri. Onun komünist olduğunu biliyorum. Sonunda ona kendi bakış açımı açıklıyorum. Ve beni onaylıyor. Ama daha sonra iftira edilecek ve bu, dostum olan, dostum kalması gereken adamı benden uzaklaştıracak. Ne yapalım? Ayrılık çağındayız. Sonunda uçak gün batarken kalkıyor. Bu yolculuğun simgesi olan Andlar'ı geceleyin geçiyoruz – hiçbir şey görmüyorum onlardan. Olsa olsa, gecenin içinde karlı dağ sırtları seçiyorum. Ama gece büsbütün çökmeden önce, uçsuz bucaksız ve tekdüze *pampa*'yı[1] görecek zamanım olmuştu – bitmek bilmez biçimde uzanıyor. Santiago'ya iniş kadife bir gök altındaki bir aydınlıkta yapılıyor. Ayaklarımızın dibinde göz kırpan bir yıldızlar ormanı. Geceleyin okyanusların kıyısında uzanan şu kentlerin okşayıcı tatlılığı.

1. Güney Amerika'nın güneydoğusundaki Rio de la Plata'nın ağzındaki otluk stepler. (Y.N.)

15 Ağustos

Charvet ve Fron ile Pasifik üzerinde. Ch. bana yer sarsıntılarının Şilililerin davranışlarına yaptığı etkiden söz ediyor. Yılda beş yüz sarsıntı – çoğu da yıkımlara yol açar nitelikte. Bu, değişken bir ruh durumu yaratıyor. Şilili oyuncudur, sahip olduğu her şeyi harcar ve günü gününe politika yapar.

Yol alıyoruz: uzun beyaz tomarlarıyla Pasifik Okyanusu. Sularla Andlar'ın arasına sıkışmış Santiago –sert renkler (civanperçemleri sülüğen rengindeler), çiçeklenmiş erik ve badem ağaçları karlı dorukların beyaz zemini üzerinde beliriyorlar– çok güzel bir bölge.

Öğle sonu: angarya. Saat altıda, başarılı olduğum bir foruma katılıyorum. Charvet'in evinde akşam yemeği, bu sırada tam bir çöküntüdeyim. Yorgunluk yüzünden fazla içiyor ve geç vakit yatıyorum. Boşa geçen zaman.

16 Ağustos

Cehennem gibi bir gün. Radyo, ziyaret. Vincent Anidobre'nin oğlunun Andlar'ın eteğindeki küçük evinde öğle yemeği. Buradaki tiyatro adamlarıyla bir kolokyum. Yoğunluğuyla yorucu olan bir salon dolusu kişinin karşısında, saat on dokuzda konferans. Kıyamet gibi kalabalığıyla can sıkan büyükelçilik konutunda akşam yemeği. İçlerinde yalnızca büyükelçi hoş biri; dün ceketini çıkararak dans etmişti.

17 Ağustos

Karışıklıklar ve ayaklanmalar günü. Dün zaten gösteriler olmuştu. Bugün bunlar bir yer sarsıntısı durumuna geliyor. Nedeni *micro*'lardaki (Santiago otobüsleri)

ücret artışları. Otobüsleri devirip yakıyorlar. Geçmekte olanların camları kırılıyor. Öğleden sonra bana öğrencileri gösteri yaptığı için üniversitenin kapatıldığı bildiriliyor – böylece konferansım yapılamıyor. İki saat içinde Fransız büroları Fransız Enstitüsü'nde bir konferans düzenliyorlar. Buradan çıktığımda dükkânlar kepenklerini indirmişti, miğferli ve silahlı birlikler, kenti bütünüyle işgal ediyor. Kimi zaman kurusıkı atışlar yapıyorlar. Bu, sıkıyönetim demek. Geceleyin tek tük silah sesleri duyuyorum.

18 Ağustos

Gece yarısına değin geciken uçak. Andlar kapalı. Burada kötü ya da azıcık uyuyorum – ve yorgunum. Saat on birde Charvet'ler beni görmeye geliyorlar, gecem öyle kötüydü ki, ayakta uyuyorum. Ama onların nezaketi sıkıcı değil, birlikte Şili kırlarına çıkıyoruz. Mimozalar, salkımsöğütler. Güzel, güçlü doğa. Molada bir şömine ateşi karşısında güzelim öğle yemeği. Sonra Andlar'a yöneliyoruz, bir dağ otelinde, yine güzel bir ateşin karşısında ikindi kahvaltısı için duruyoruz. Şili'de iyiyim, burada başka koşullarda biraz yaşayabilirdim. Dönüşte, uçağın ertesi sabaha ertelendiğini öğreniyoruz. Bardaktan boşanırcasına yağmur yağıyor. Charvet'lerin evinde akşam yemeği. Gece yarısı yatmaya gidiş. Otelde veda armağanları buluyorum. Uyumak için uzun zaman çaba harcıyorum.

19 Ağustos

Saat dört buçukta havayolu şirketi beni telefonla arıyor. Saat altıda alanda olmam gerekiyor. Yedide uçak kalkıyor. Ama bir yol arıyor göründükten sonra, güneye doğru alçalıyor ve fazladan iki yüz kilometre yaparak yeni bir yola giriyor. Andlar, bulut dağlarını yaran, kırık

dökük, olağanüstü kabartılar – ama kar gözlerimi kamaştırıyor. Öne-arkaya sallanıyor, boyuna yol alıyoruz ve üstelik bir nefes darlığı bunalımına yakalanıyorum. İşin en kötüsünü kılpayı önlüyorum – ve uyur gibi yapıyorum.

Buenos Aires'e ancak öğleyin varıyoruz. Uykusuzluk bu sırada üstüme çöküyor. Beni karşılamaya V.O. gelmiş, büyükelçiliktense kimse yok, on sekiz otuzda bir konuşma yapacağım Montevideo'ya gitmek için de biletim alınmamış. V. sayesinde Buenos Aires'te acele hareket ediyor, sonra yine çarçabuk deniz uçağı alanına gidiyoruz. Ama artık yer yok. V. bir dosta telefon ediyor. Her şey yoluna giriyor. Saat beşe çeyrek kala, kapalı, sarı suların üzerindeki sarı bir havada yola çıkıyorum. Altıya çeyrek kala Montevideo. Büyükelçilik, konferansı iptal etmeyi ve beni bir Fransız lisesine götürmeyi yeğlediklerini bildirmek üzere birini görevlendirmiş. Orada yönetici bana, her şeye karşın kimi insanların konferans için geldiklerini ve ne yapacağını bilmediğini söylüyor. Keyfim kaçmış olsa da bir tartışma öneriyorum. Kabul ediyorlar ve ertesi gün için bana biri on birde, öbürü altıda iki konferans ayarlıyorlar. Tartışma. Ve yorgunluktan sarhoş biçimde yatıyorum.

20 Ağustos

Korkunç bir gün. Saat onda gazeteciler ve A.; on birde üniversitenin salonunda ilk konferans. Konferansın ortasında salona garip biri giriyor. Yuvarlak şapkalı, kısa sakallı, kara gözlü biri. Dibe gidip dikiliyor, saklayıp gizlemeden bir dergi açıyor ve onu okumaya koyuluyor. Zaman zaman gürültüyle öksürüyor. Şu adam, en azından amfiteatra yaşam katıyor. Yıpranmış, aydın İspanyol yüzüyle nazik, dikkat çekici biri olan José Bergamin ile birlikte. İspanya Savaşı sona ermedikçe Katoliklik ile ko-

münizm arasında seçim yapmak istemiyor. Düşünsel enerjisi dışında enerjisi olmayan düşük tansiyonlu biri. Bu tür insanları severim.

Bergamin: En gizli eğilimim intihardır. Hem de gözalıcı bir biçimde. (Haksız yargılanma pahasına İspanya'ya geri dönmek, direnmek ve ölmektir.)

Fransızca öğretmeni nazik çiftlerle öğle yemeği. Saat dörtte basın toplantısı. Beşte, *Caligula*'yı salıneleyecek tiyatronun yönetmenini görüyorum. Oyuna bale katmak istiyor. Uluslararası bir saplantı bu. Saat altıda, Matmazel Lussitch ve Uruguay kültür ataşesi çekici kadın, beni, kentin yakınındaki bahçelere arabayla kısa bir gezinti yapmaya götürüyorlar. Akşam tatlı, hızlı ve biraz yumuşak. Bu ülke kolay ve güzel. Biraz yatışıyorum. Altı buçukta ikinci konferans. Büyükelçi hanımıyla birlikte gelmeye kendini zorunlu hissetmiş. Birinci sırada sıkıntının ve bayağılığın uğursuz yüzleri olarak durmaktalar. Konferansın ardından Bergamin ile gezintiye çıkıyorum. Kalabalık bir kahveye gidiyoruz. O, yaptıklarının etkisinden kuşku duyuyor. Bir karşı çıkışın ödünsüz sürdürülüşünün, sonuçları da olumlu olan olumlu bir eylem olduğunu söylüyorum ona – sonra Suzannah Soca'nın evinde akşam yemeği. Üçüncü viskiden sonra çekilmez duruma gelen toplumun üst kesimlerinden bir yığın kadın. İçlerinden kimi büsbütün kendisini sunuyor. Ama hiçbir çekici yanları yok. Bir Fransız kadın karşımda Franco'yu övmenin yolunu buluyor. Yorgun, bitkin saldırıyorum ve oradan ayrılmamın daha iyi olduğunu anlıyorum. Kültür ataşesi kadına benimle bir bardak bir şey içmesini öneriyorum, birlikte sıvışıyoruz. Bu güzel yüz, en azından yaşamayı kolaylaştırıyor. Montevideo gecesi tatlı. Arı bir gök, Anayasa Meydanı'ndaki kuru palmiyelerin çıtırtısı, siyah gökte bembeyaz güvercin uçuşları. Saat kolay geçer, kimseye güvenmeden, on sekiz gündür hiç haber

almadan içinde yaşadığım bu yalnızlık yatışabilirdi. Ama çekici kadın, meydanın ortasında kollarını kavuşturup yükselen ve alçalan sesiyle, trajik bir tarzda taklitler yaparak, bana kendi yazdığı Fransızca dizeleri okumaya koyuluyor. Sabrediyorum. Sonra bir bardak bir şey içmeye gidiyoruz ve onu uğurluyorum. Yatıyor ve yeniden uyumamı engelleyen bir iç sıkıntısına, bir melankoliye kaptırıyorum kendimi.

21 Ağustos

Saat sekizde ayakta. Üç ya da dört saat uyudum. Ama uçak saat on birde alandan kalkıyor. Yumuşak, havadar, bulutlu bir göğün altında, Montevideo, kumsallarını gözler önüne seriyor – her şeyin doğal olarak mutluluğu içerdiği çekici kent – ama bu mutluluk ruhtan yoksun. Şu uçak yolculuklarının saçmalığı – barbar ve geri bir yolculuk aracı. Saat beşte Rio üzerindeyiz ve inişte, unutmuş olduğum, özellikle Rio'ya özgü olan şu, suyu emmeyi seven pamuk kıvamındaki bol ve nemli havayla karşılanıyorum. Aynı zamanda da, yaygaracı, çok renkli papağanlar ve uyumsuz sesli bir tavuskuşu tarafından. Elçiliğe hiçbir postam gelmediği için hâlâ haber alamadan, kendimi yatağa dar atıyorum.

22 Ağustos

Postamı getiriyorlar, on sekiz gün herhangi bir büroda beklemiş. Yorgunluktan bütün gün odamdan ayrılmıyorum. Akşam konferans, ardından Madam Mineur'ün evinde bir bardak içki. Ateş içinde yatış.

23 Ağustos

Biraz iyi durumda kalkış. Yola çıkışım yaklaşıyor. Perşembe ya da cumartesi olacak. Paris'i bir manastırı düşünür gibi düşünüyorum. Copacabana'da denizin karşısında öğle yemeği. Dalgalar yüksek ve uysal. Onlara bakarken biraz yatışıyorum. Geri dönüş. Uyuyorum biraz. Saat beşte Brezilyalı üniversite öğrencileriyle genel tartışma. Yorucu mu? Hiçbir zaman bunca rahat olmamıştım. Claverie'lerin evinde, çekici biri olan, ama biraz bayağıymış gibi görünen Madam R. ile akşam yemeği.

24 Ağustos

Yine biraz daha iyi kalkıyorum. Yola çıkış artık cumartesi olarak belirlendi. Sabah ziyaretler; yorgunluk yeniden nüksediyor. O kadar ki, öğle yemeği yememeye karar veriyorum. Saat on üç otuzda Pedrosa ile karısı, çağdaş çizgilerle eski kirler içindeki bir banliyö hastanesinde sergilenen delilerin resimlerini görmeye gitmemiz için beni almaya geliyor. Pencerelerin kalın parmaklıkları arkasındaki yüzleri görünce insanın yüreği sıkışıyor. İki ressam ilgi çekici. Öbürlerinin de Paris'te gelişmiş kafalarımızda hayranlık uyandıracak yanları var kuşkusuz. Ama, yine de çirkinlik bu. Yontuda çirkinlik ve bayağılık daha da göze batıyor. Bütün Güney Amerika'da sorulan soruların en aptalcasını başlangıçta bana soran delikanlının kurumun psikiyatrı olduğunu öğrenince dehşete düşüyorum. Bu bahtsızların yazgısına yön verecek olan o! Oysa bizzat kendisi, pek kaçık biri. Ama cumartesi günü benimle birlikte Paris'e yolculuk yapacağını söyleyince daha da dehşete düşüyorum; madenî bir odacıkta onunla birlikte otuz altı saat kapalı kalmak, bu sonuncu yıkım!

Akşam Pedrosa'nın evinde aydın kişilerle birlikte öğle yemeği. Dönüşümde şiddetli bir yağmur.

25 Ağustos

Grip. Hiç kuşkusuz bu iklim bana yaramıyor. Sabah boyunca biraz çalışıyor, sonra hayvanat bahçesine tembel hayvanı görmeye gidiyorum.

Ama tembelhayvan salıverilmiş, onu parkın binlerce ağacı arasında aramak gerekiyor. Bundan vazgeçiyorum. Hiç değilse göz kamaştırıcı Sibirya panterleri – korkunç kertenkeleler ve karıncayiyen. Letarget ile birlikte Copacabana'da öğle yemeği. Rio, yolların ve kaldırımların çukurlarını dolduran, kentin kapatılmaya çalışıldığı sahte cilaları eriten, dur durak bilmeksizin yağan bir yağmur altında. Sömürge kenti yeniden ortaya çıkıyor; çamuruyla, yerlerdeki ayak izleriyle, gökyüzünün buğusuyla, onun böyle daha çekici olduğunu söylemek zorundayım. Öğleden sonra koşuşturmaca. Bu ülkede gözüme çarpan her şey başka yerden geliyor. Akşam saat beşte Mendès'in evinde. Yine kaçık bir topluluk, içlerinde sıkılıyor ve bunu gizleyecek gücü kendimde bulamıyorum. Kalabalık bir topluluğa bedenen dayanamıyorum artık. Yalnızca Pedrosa'yla Barleto'nun bulunacağını sandığım, oysa yedi kişi olduğumuz, herkesin birbirinin sözünü keserek ve kulakları sağır edercesine konuştuğu akşam yemeğinde de aynı şey söz konusu. Gribimin de etkisiyle, yıkımım cehennemî bir duruma dönüşüyor. Odama dönmek istiyorum, ama bunu belirtmeyi göze alamıyorum. Saat birde Madam Pedrosa ayakta duramadığımı fark ediyor ve yatmaya gidiyorum.

26 ve 27 Ağustos

Dostlukları ve isterileri yüzünden içinde bulunduğum durumu hiç fark etmeyen ve böylece onu biraz daha ağırlaştıran insanların ortasında, gribimle birlikte, farklı kişilerle farklı çevrelerde, gördüklerime aldırmadan, yalnızca gücümü yeniden toplamakla uğraşarak boş boş dolaştığım iki korkunç gün. Sömürge ordumuzda gövdesel cezalandırmaların zorunluluğu üzerine yorumların yapıldığını işittiğim konsolosun evinde akşam yemeği.

Cumartesi saat on altı. Uçağın motorunda bir arıza ortaya çıktığını, ancak yarın, pazar günü kalkacağını haber veriyorlar. Ateş yükseliyor, grip dışında bir şeyin söz konusu olup olmadığını düşünmeye başlıyorum.

31 Ağustos

Hastayım. En azından bronşit. Telefonla bugün öğleden sonra yola çıkacağımız bildiriliyor. Parıltılı bir gün. Hekim. Penisilin. Yolculuk, Paris'e doğru, kaçık bir hekim ile bir diplomat arasında madenî bir tabutun içinde sona eriyor.